

גמרא סדורה

מסכת

שבת

מהדורה מנוקדת, מפוסקת,
מחולקת לסוגיות ולפסקאות

עם רש"י

יצא לאור על ידי עמותת

"וכל בניך לימודי ה"

תשרי תשע"ג

בהצלחה - יגיעת ומצאת - תאמין!!!



להארות והערות
 דניאל ברק ווינט
 טל' - 0526071122
 דוא"ל vinetd@neto.net.il
 עתניאל ד.ד. הר חברון 90407

©

כל הזכויות על הטקסט, ניקוד ופיסוק
 שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים.
 כל הזכויות על החלוקה לסוגיות ופסקאות
 שמורות לעמותת "וכל בניך לימודי ה".

ניתן לצלם ולהדפיס לשם לימוד וללא מטרת רווח.

מסכת שבת פרק ב' - "בְּפֶה מְדַלְקִין"

81. כ, ב

רס"י

במה מדליקין. לעשות פתילה כל הני דמתני' מפרש בגמרא: **לא בזפת ולא בשעווה.** לאו לענין פתילה אלא לתת במקום שמן וכל הני מזפת ואילך פסולי שמנים הן:

גמ' עץ בעלמא הוא. ופשיטא דלא חזי לפתילה אלא למדורה: **עמרניתא.** כמין צמר יש בין קליפתו לעצו: **והיה החסון לנעורת.** אלמא חסון לאו נעורת הוא:

כיתנא דדייק ולא נפיץ. דכיון דלא נפיץ אין שמן נמשך אחריו נפיץ קרפ"י {קרפ"ר: **לנער (סיב מהשבבים), לפורר (סיב או אריג לחוטיו)}** ונעורת מן הדק שבו והכי קאמר קרא פשתן החזק יהפך לנעורת כלומר הגבור יהיה חלש:

גושקרא. פסולת של משי העשוי ככובעים והוא בית התולעת וקורין לו פולוי"ל {פולצי"ל: **פסולת של משי גולמי (העשוי מהחלק החיצוני של הגולם)}** ונופצים אותו וטוהו ועושה ממנו בגד ואסור לעשות ממנו פתילה כדאמר בכל פסולי פתילות דמתניתין שהאור מסכסכת בהן קופצת ונפסקת ואין השלהבת עומדת במקומה: **גושקרא.** על שם פסולת וגם פת סובין כמו כן נקראת במסכת גיטין (דף נו:):

מטכסא. לבוש העשוי מאותו כלך:

משנה

במה מדליקין ובמה אין מדליקין?

אין מדליקין:

לא בלכש, ולא בחוסן, ולא בכרך, ולא בפתילת האידן, ולא בפתילת המדבר, ולא בירוקה שעל פני המים.

לא בזפת, ולא בשעווה, ולא בשמן קיקה, ולא בשמן שריפה, ולא באליה, ולא בחלב.

נחום המדי אומר:

מדליקין בחלב מבושל.

וחכמים אומרים:

אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו.

גמרא

"לכש" - שוכא דארזא.

"שוכא דארזא" - עץ בעלמא הוא!

בעמרניתא דאית ביה.

"ולא בחוסן".

אמר רב יוסף:

נעורת של פשתן.

אמר ליה אב"י:

והכתיב: "והיה החסון לנעורת" (ישעיה א, לא),

מקלל ד"חוסן" לאו "נעורת" הוא!

אלא אמר אב"י:

כיתנא דדייק, ולא נפיץ.

"ולא בכרך".

אמר שמואל:

שאלתיהו לל כל נחותי ימא ואמרי לי: 'כולכא' שמיה.

רב יצחק בר זעירא אמר:

גושקרא.

רבין ואב"י הוו יתבי קמיה דרבנא נחמיה אחיה דריש גלותא.

חזייה דהוה לביש מטכסא.

אמר ליה רבין לאב"י:

היינו "כרך" דתנן.

אָמַר לִיה:

אָנּוּ "שִׁירָא פֶּרְנָדָא" קָרִינָן לִיה.

מִיתִיבִי:

"הַשִּׁירָאִים וְהַנְּלָךְ וְהַסִּירִיקוֹן חִיבִין בְּצִיצִית!"

¹תִּיּוֹבְתָא.

אִיבְעִית אִימָא:

שִׁירָא לְחוּד,

וְשִׁירָא פֶּרְנָדָא לְחוּד.

"וְלֹא בְּפִתִּילַת הָאֵידָן".

אֲחֻוּיָא.

רְבִין וְאֲבִי הוּוּ קְאָזְלִי בְּפִקְתָא דְטַמְרוּרִיתָא.

חֲזִינְהוּ לְהִנְהוּ אֲרַבְתָּא.

אָמַר לִיה רְבִין לְאֲבִי:

הֵינּוּ "אֵידָן" דִּתְנָן.

אָמַר לִיה:

הֵאֵי עֵץ בְּעֶלְמָא הוּא!

קֵלַף וְאֲחֻוֵי לִיה עֲמַרְנִיתָא דְבִינֵי בִינֵי.

"וְלֹא בְּפִתִּילַת הַמְדָבָר".

שְׁבָרָא.

"וְלֹא בִירוּקָה שְׁעַל [פְּנֵי הַמַּיִם]".

שְׁעַל.

מַאי הִיא?

אֵילִמָא: אוֹפְמָתָא דְחָרִיצֵי - אִיפְרוּכֵי מְפָרְכָן!

אָלָא,

אָמַר רַב פֶּפְא:

אוֹפְמָתָא דְאֲרַבָּא.

רַבִּי

שִׁירָאִים. מַעִיל הַעֲשׂוּי מַעִיקַר
הַמְשִׁי:

סִירִיקוֹן. עֲשׂוּי מִן הַמְשִׁי הַרְךְ
הַמַּתְפַּצֵּל וּמַצּוּי בַמְשִׁי וְקוֹרִין לוֹ
בַמְקוֹמָנוּ יִדְיִשׁ {יִידִ'שׁ:
שִׁירָאוֹת (שֶׁל מְשִׁי. מַה
שְׁזוֹרְקִים):

חִיבִין בְּצִיצִית. וְדִלָּא כַמָּאן
דְאִמַר כֹּל בְּגַדֵי צִמְר וּפִשְׁתִּים
דּוֹקָא חִיבִין בְּצִיצִית
מְדִאוּרִיתָא אִי נְמִי מְדַרְבְּנָן
קִתְנֵי מִיְהָא הַשִּׁירָאִים וְהַכֵּלֶךְ
אִלְמָא שִׁירָאִין לֹאוּ הֵינּוּ כֵלֶךְ:
אֲחֻוּיָא עֲרַבָּה וִישׁ כַּמִּין צִמְר
בִּין קְלִיפָה לַעֲץ:

בְּפִקְתָּא. בְּקַעָה:

עֵץ בְּעֶלְמָא הוּא. וְהִיכִי לִיחֻזִי
לְפִתִּילָה:

שְׁבָרָא. מִין עֵשֶׁב אֲרוּךְ וְקוֹרִין
אוֹתוֹ אוּרְטִי'יָא {סֶרְפֵד}:

אוֹכְמָתָא דְחָרִיצֵי. מְקוֹם כְּנוֹס
מַיִם גְּדֹל עֲלֵיהֶם כַּמִּין יִרְקוֹקֵת:
אִיפְרוּכֵי מִיפְרָכָן. וְלֹא מְצִי
לִיעֲבַד פְּתִילָה מִינָה:

אוֹכְמָתָא דְאֲרַבָּא. סְפִינָה
הַמַּתְעַכֶּבֶת בַּמְקוֹם אֶחָד בַּמַּיִם
גְּדֹל יִרְקוֹקֵת סְבִיב שׁוֹלִיָה
מִבְּחוּץ:

מְכוּוץ כּוּוץ. מַפְנֵי הָאוּר וְאִין
דּוֹלֵק כֹּלל וְאִין שְׁלֵהֶבֶת אוֹחוֹזֵת
בוֹ וְלֹא צְרִיךְ לְמַתְנִיָּה:

¹ ע"פ מסורת הש"ס. גירסת הדפוס: תִּיּוֹבְתָא דְרַבִּין!

82. כ, ב

תנא:

"הוסיפו עליהן, של צמר ושל שער".

ותנא דידן?

צמר - מכוון פויץ,

שער - איחרוכי מיחרד.

83. כ, ב - כא, א

רפ"י

עד כאן. עד ירוקה שעל פני המים פסול פתילות: **מכאן ואילך פסול שמנים**. שלא יתן חתיכה זפת או שעוה בנר במקום שמן: **שעוה איצטריכא ליה**. לפי שרגילין לעשות כמין פתילה ארוכה והפתילה לתוכה כמו שאנו עושין: **מהו דתימא לפתילה נמי**. קאסר לה: **פסולתא דזיפתא**. לאחר שיוצא הזפת מן העץ זב ממנו על ידי האור פסולת צלול כשמן והוא עיטרן: **למקח וממכר**. למאן דמתני למזבן שעוה ליתבי ליה פסולתא דדובשא: **אבל עושין מהן מדורה**. היסק גדול שאחד מבעיר חברו: **לנר**. קרויז"ל {קרוישו"ל: מנורה}: **בשמן קיק**. שמן של עוף אחד נותנין בנר ודולק: **משחא דקאזא**. שמן שעושין מגרעיני צמר גפן שקורין קוטו"ן {כותנה}: **קיקיון**. כעין אותה של יונה: **לדידי חזי לי**. מין קיקיון דיונה: **ומדפשקי רבי**. בבצעי המים הוא גדל: **ועל פום חנוותא מדלן יתיה**. על פום החנויות מדלן אותו לצל ולריח טוב: **מפרציוהי**. מגרעיניו: **נייחין**. שוכבין: **בריחי**. חולין:

"לא בזפת".
זיפתא.

"שעוה".
קירוותא.

תנא:
"עד כאן פסול פתילות,
מכאן ואילך - פסול שמנים".

פשיטא!

שעוה איצטריכא ליה,
מהו דתימא: לפתילות נמי לא חזיא,
קא משמע לן.

אמר רמי בר אבין:
עטרנא - פסולתא דזיפתא.
שעוה - פסולתא דדובשא.

כא, א למאי נפקא מינה?

למקח וממכר.

תנו רבנן:
"כל אלו שאמרו: אין מדליקין בהו שבת,
אבל עושין מהו מדורה, בין להתחמם בנגדה, בין להשתמש לאורה,
בין על גבי קרקע, בין על גבי כירה.
ולא אסרו אלא לעשות מהו פתילה לנר בלבד".

"לא בשמן קיק".

מאי "שמן קיק"?

אמר שמואל:
שאילתינהו כל נחותי ימא,
ואמרו לי: עוף אחד יש בכרפי הים ו"קיק" שמו.

רב יצחק בריה דרב יהודה אמר:
משחא דקאזא.

ריש לקיש אמר:
קיקיון דיונה.

אמר רבה בר בר חנה:
לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולצלוליבא דמי,
ומדפשקי רבי, ועל פום חנוותא מדלן יתיה,
ומפרציוהי עבדי משחא,
ובענפוהי נייחין כל בריחי דמערכא.

רס"י

84. כא, א

מסכסכת. כמין סכין פגומה מסכסכת בבשר אנמילי"ד {אינמישלי"ר: לסבך, לבלבל} בלע"ז שאין אורו זקוף ונוח במקום אחד אלא נדעד וקופץ לישנא אחרינא מסכסכת בהן אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ כמו סיכסכה אבניו ברואטי"ש {ברואיש"ט: (הוא) צולה} בלע"ז:
שאינ נמשכין. ואתי להטות:
שמן כל שהוא. שמן הניתן בתוכו ממשיכו לאחר הפתילה:
לפי שאין מדליקין. בעינייהו וגזרינן הא אטו הא:
כרד דבר לעשות פתילה על גבי דבר שאין מדליקין בו. כגון פסול פתילות דמתניי:
קתני מיהא. בדר"ש מדליקין ואע"ג דאגוז לא חזי לפתילה על ידי תערובות שפיר דמי:
מעשה רב. הואיל ומעיד שכך היו של בית אביו עושין הלכה היא:
מאי לאו להדליק. היו כורכים שתדליק הפתילה עם האגוז:
לא להקפות. לא היו מדליקין האגוז אלא סומך עליה הפתילה להציפה שלא תטבע בשמן ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא (מלכים ב ו):

אמר רבה:

פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מפני שהאור מסכסכת בהן.

שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן, מפני שאין נמשכין אחר הפתילה.

בעא מיניה אבאי מרבה:

שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא וידליק?

מי גזרינן דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו, או לא?

אמר ליה:

אין מדליקין.

מאי טעמא?

לפי שאין מדליקין.

איתיביה:

"כרד דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו - אין מדליקין בו."

אמר רבן שמעון בן גמליאל:

של בית אבא היו בורכין פתילה על גבי אגוז, ומדליקין.

וקתני מיהת: "מדליקין!"

אמר ליה:

אדמותבת לי מדרבן שמעון בן גמליאל, סיעיניהו מדתנא קמא!

הא לא קשיא:

"מעשה רב."

מכל מקום קשיא,

מאי לאו להדליק!

לא,

להקפות.

אי להקפות,

מאי טעמא דתנא קמא?

כולה רבן שמעון בן גמליאל היא,

וחסורי מיחסרא, והכי קתני:

"כרד דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו - אין מדליקין בו."

במה דברים אמורים: להדליק,

אבל להקפות מותר,

שרבן שמעון בן גמליאל אומר:

של בית אבא היו בורכין פתילה על גבי אגוז."

איני?!

והאמר רב ברינא אמר רב:

חלב מהותך, וקרבי דגים שנמוחו,
אדם נותן לתוכן שמן כל שהוא ומדליק!

הני מימשכי בעינייהו,

והני לא מימשכי בעינייהו.

וגזרו רבנן על חלב מהותך משום חלב שאינו מהותך,
ועל קרבי דגים שנמוחו משום קרבי דגים שלא נמוחו,

ולגזור נמי חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שנתן לתוכן שמן,
משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שלא נתן לתוכן שמן!

היא גופא גזירה,

ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה?!

כ"ז

חלב מהותך. פונד"ר {פונדו"ר:
מומס, מותך} בלע"ז:
הני מימשכי בעינייהו. אחר
הפתילה ובלא תערובות שמן
נמי חזו אלא דגזור רבנן מהותך
אטו אינו מהותך הלכך בעינייהו
גופה גזירה ואנן ניקום וניגזור
ע"י תערובת אטו בעינייהו:

85. כ"א, א

ר"י

והוא אמר לה. מפרש מאי תלמודא והיכי משמע מהאי קרא: ולא שתהא עולה כו'. ולא שתהא צריכה תיקון והטייה: **מבלאי מכנסי הכהנים.** ממכנסי הכהנים הבלואים: **היו מפקיעין.** קורעין ועושין פתילות בשמחת בית השואבה שהיא בעזרת נשים: **ומהמיניהם.** של כלאים הם דכתיב ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן וקיי"ל תכלת עמרא הוא ותניי לעיל לענין שבת הוסיפו עליהן של צמר לפסול וקתני מדליקין בהן במקדש: **שמחת בית השואבה שאני.** דלא כתיב להעלות בה ולא דאורייתא היא: **מאי לאו דכלאים.** כגון אבנט:

תני רמי בר חמא:

"פְּתִילוֹת וּשְׂמָנִים שְׂאֵמְרוּ חֲכָמִים אִין מְדַלֵּקִין בְּהוּ בְּשַׁבַּת - אִין מְדַלֵּקִין בְּמִקְדָּשׁ, מִשּׁוּם שְׂנֵאֲמַר: "לְהַעֲלוֹת נֵר תְּמִיד"² (שמות כז, כ)."

הוא תני לה, והוא אמר לה: כְּדִי שְׂתֵּהָא שְׁלֵהֲבַת עוֹלָה מְאִילָּהָ, וְלֹא שְׂתֵּהָא עוֹלָה עַל יְדֵי דְכָר אַחֵר.

תנן:

"מְבַלְאֵי מְכַנְסֵי כְּהֻנִּים וּמַהֲמִינֵיהֶם הִיוּ מְפָקִיעִין, וּמִהוּ מְדַלֵּקִין!"

שְׂמַחַת בֵּית הַשְּׂוֹאבָה שְׂאֲנִי.

תא שמע:

דְּתַנִּי רַבָּה בַר מִתְּנָה:

"בְּגֵדֵי כְּהוֹנָה שְׂבִלוּ מְפָקִיעִין אוֹתָם, וּמִהוּ הִיוּ עוֹשִׂין פְּתִילוֹת לְמִקְדָּשׁ". מֵאִי לָאוּ דְכָלָאִים!

לא, דבויז.

² ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד

86. כא, א-ב

רס"י

כבתה. נר חנוכה:
זקוק לה. לתקנה הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה דילמא פשע ולא מתקן לה:
ומותר להשתמש לאורה. הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש:
אין זקוק לה. הלכך בחול שרי:
ואסור להשתמש לאורה. שיהא ניכר שהוא נר מצוה וליכא למיחש להטייה:
ולא קבלה. שלא חשבו לסמוך על דבריו:
אי זכאי. אילו הייתי זוכה ללומדה הייתי גורסה כששמעתי ראשון:
גירסא דינקותא. מתקיים יותר משל זקנה:
לשיעורה. שיהא בה שמן כשיעור הזה ומיהו אם כבתה אין זקוק לה:
רגלא דתרמודאי. שם אומה מלקטי עצים דקים ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור וכשצריכין לעצים יוצאים וקונין מהן:

אמר רב הונא:
 פתילות ושמןים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - אין מדליקין בהן בחנוכה,
 בין בשבת בין בחול.

אמר רבא:
 מאי טעמא דרב הונא?
 קסבר: כבתה - זקוק לה.
 ומותר להשתמש לאורה.

ורב הסדא אמר:
 מדליקין בהן בחול, אבל לא בשבת.
קסבר: כבתה אין זקוק לה.
 ומותר להשתמש לאורה.

כא,ב

אמר רבי זירא אמר רב מתנה,
ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב:
 פתילות ושמןים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - מדליקין בהן בחנוכה,
 בין בחול בין בשבת.

אמר רבי ירמיה:
 מאי טעמא דרב?
 קסבר: כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה.

אמרוהו רבנו קמיה דאבבי משמיה דרבי ירמיה ולא קיבלה.
כי אתא רבין אמרוהו רבנו קמיה דאבבי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה.
אמר: אי זכאי, גמירתיה לשמעתי מעיקרא.

והא גמרה!

נפקא מינה לגירסא דינקותא.

וכבתה אין זקוק לה?
 ורמינהו:

"מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק".
 מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה!

לא! דאי לא אדליק - מדליק.

ואי נמי,
 לשיעורה - "עד שתכלה רגל מן השוק".

ועד כמה?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
 עד דכליא ריגלא דתרמודאי.

87. כא, ב

רש"י

נר איש וביתו. נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד:
והמהדרין. אחר המצות עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית:
כנגד ימים הנכנסים. העתידים לבא:
ימים היוצאין. שיצאו כבר וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין:
פרי החג. מתמעטים והולכים בקרבנות דפרשת פנחס:
מעלין בקדש ואין מורידין. מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם (דף צט.).

תנו רבנן:

"מצות חנוכה - נר איש וביתו.
והמהדרין - נר לכל אחד ואחד.
והמהדרין מן המהדרין:
בית שמאי אומרים:
יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך.
ובית הלל אומרים:
יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך."

אמר עולא:

פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבדא.
 חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין,
 וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין.
 וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג.³
 וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

שני זקנים היו בצידון, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל,
 זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג,
 וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין.

³ במדבר כט, יב-לא

88. כא, ב

רס"י

מבחוץ. משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר: **ואם היה דר בעלייה.** שאין לו מקום בחצרו להניחה שם: **מניחה.** מבפנים כנגד חלון הסמוך לרה"ר: **הסכנה.** שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם כדאמרינן בגיטין (פ"ב דף יז:): **נר אחרת.** לעשות היכר לדבר: **ואי איכא מדורה.** אש לא צריך נר אחרת לפי שמתמש לאור המדורה ויש היכרא שהנר של מצוה היא: **ואי אדם חשוב הוא.** שאינו רגיל להשתמש לאור המדורה: **צריך נר אחרת.** דאי לא לא הוי היכר:

תנו רבנן:

"נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו ודיו".

אמר רבא:

צריך נר אחרת להשתמש לאורה.

ואי איכא מדורה - לא צריך.

ואי אדם חשוב - אף על גב דאיכא מדורה צריך נר אחרת.

89. כא, ב - כב, א

רש"י

מאי חנוכה. על איזה נס קבעוה: **בחותמו.** בהצנע וחתום בטבעתו והכיר שלא נגעו בו: **ה"ג ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.** לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה: **גץ.** ניצוץ אישטינציל"ש { **אישטינציל"א:** ניצוץ } : **פטיש.** קורנס גדול של נפחים: **בעל גמל חייב.** שלא היה לו להגדיל בחבילתו שתכנס לחנות: **בנר חנוכה פטור.** חנוני שברשות פירסום מצוה הניחה שם: **זאת אומרת.** הא דקתני בנר חנוכה פטור: **פסולה.** דלא שלטא בה עינא למעלה מכי אמה וליכא פרסומי ניסא: **כסוכה וכמבוי.** דתנן בהו בהדיא בעירובין ומסכת סוכה דפסילי:

מאי חנוכה?

דתנו רבנן:

"בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שְׂשֻׁבְנֵיכֶם וְיוֹנִים לְהִיבֵל טְמָאוּ כָּל הַשָּׁמַיִם שְׂבִיבֵיכֶם, וְכִשְׁבָּרָה מַלְכוּת בֵּית חֲשִׁמוֹנַי וְנִצְחוֹם, בְּדָקוּ וְלֹא מָצְאוּ אֶלָּא פֶּךָ אֶחָד שֶׁל שָׁמֶן, שְׁהִיָּה מוֹנַח בְּחוֹתְמוֹ שֶׁל כֶּהֱן גָּדוֹל. וְלֹא הָיָה בּוֹ אֶלָּא לְהַדְלִיק יוֹם אֶחָד. נַעֲשֶׂה בּוֹ נֶס וְהַדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ שְׁמוֹנֶה יָמִים. לְשָׁנָה אַחֶרֶת קָבְעוּם וְעָשְׂאוּם יָמִים טוֹבִים בְּהִלָּל וְהוֹדָאָה."

תנן התם:

"ג' היוצא מתחת הפטיש ויצא, והזיק - חייב. גמל שטעון פשתן, והוא עובר ברשות הרבים, ונכנסה פשתנו לתוך החנות, ודלקה בנרו של חנוני, והדליק את הבירה - בעל הגמל חייב. הניח חנוני את נרו מבחוץ - חנוני חייב. רבי יהודה אומר: בנר חנוכה - פטור."

אמר רבינא משום דרבה:

זאת אומרת: מצוה להניחה בתוך עשרה. דאי סלקא דעתך למעלה מעשרה טפחים, לימא ליה: היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו, ודילמא, אי מיטרחא ליה טובא - אתי לאימונעי ממצוה.

אמר רב כהנא:

דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום: **כב, א** נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה, כסוכה, וכמבוי.

ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום:

מאי דכתיב: "והבור רק אין בו מים"⁴ (בראשית לו, כד)? ממשימע שנאמר: "והבור רק" איני יודע שאין בו מים?! אלא, מה תלמוד לומר: "אין בו מים"? - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.

⁴ ויקחוהו וישליכו אותו הכורה והבור רק אין בו מים

90. כב, א

רש"י

מצוה להניחה. בחצר או ברה"ר
 בטפח הסמוך לפתח שאם
 ירחיקנו להלן מן הפתח אינו
 ניכר שבעה"ב הניחו שם:
מימין. בכניסתו לביתו לימין:
מזוזה. קי"ל דבימין דכתיב
 ביתך דרך ביאתך וכי עקר אינש
 כרעיה דימנא עקר ברישא:

אמר רבה:

גר חנוכה - מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח.

והיא מנח ליה?

רב אחא בריה דרבא אמר:

מימין.

רב שמואל מדפתי אמר:

משמאל.

והילכתא:

משמאל.

כדי שתהא גר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

91. כב, א

רס"י

להרצות. למנות:
במה ששפך. בידו ששפך בה ולא ברגלו:
נוי סוכה. פירות שתולין בה לנוי:
מריה דאברהם. לשון תמיה הוא:
תלי. סוכה דתניא בברייתא בהדיא כדמפרש ואזיל:
בדלא תניא. בנר חנוכה דמימרא דרב אסי הוא ואינו ברייתא:
ועטרה בקרמים. פארה ביריעות של צבעים שקורין אובריי"ץ {אוברי"ץ: מעשה אורג בעבודת מחט}:
התנה עליהן. במס' ביצה (דף ל:) אוקימנא באומר איני בודל מהן כל בין השמשות של קידוש יו"ט ראשון דלא חל עליהו קדושה כלל אבל תנאי אחר אינו מועיל:
אבוהון דכולהו. שילמדו כולן ממנו:
דם. כיסוי הדם דנפקא לן מקרא ושפך וכסה ומפרש בה טעמא שלא יהיו מצות בזויות עליו:

אמר רב יהודה אמר רב אסי אמר רב⁵:
 אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה.

כי אמריתה קמיה דשמואל,
 אמר לי: וכי נר חנוכה קדושה יש בה?

מתקיף לה רב יוסף:
 וכי דם קדושה יש בו?
 דתניא:

"וְשֵׁפֶךְ... וְכִסָּהוּ"⁶ (ויקרא יז, יג) - **בְּמָה שֶׁשֶׁפֶךְ יִכְסֶה. שְׁלֹא יִכְסְנוּ בְּרֶגֶל, שְׁלֹא יְהוּ מִצֻּוֹת בְּזוּיוֹת עָלָיו".**
 הקא נמי, שלא יהו מצות בזויות עליו.

בעו מיניה מרבי יהושע בן לוי:
 מהו להסתפק מנוי סוכה כל שבועה?

אמר להו:
 הרי אמרו אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה.

אמר רב יוסף:
 מריה דאברהם! תלי תניא בדלא תניא!
 סוכה תניא, חנוכה לא תניא!

דתניא:
"סבכה בהלכתה, ועיטרה בקרמים ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזים, אפרסקין, שקדים ורמונים, ופרכילי ענבים, ועטרות של שבליים, יינות, שמנים, וסלתות - אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג, ואם התנה עליהן - הבל לפי תנאו!"

אלא אמר רב יוסף:
 אבוהון דכולהו דם.

⁵ מסורת הש"ס לא גורס "אמר רב", נ"מ אם מימרא זאת חולקת על דברי רב כא, א "אסור להשתמש לאורה".

⁶ וְשֵׁפֶךְ... את דמו וְכִסָּהוּ בעפר

92. כב, א - כג, א

רפ"י

מנר לנר. דחנוכה כדמפרש טעמא לקמיה: **מתירין.** להטיל ציצית מטלית ישן לטלית חדש ובמנחות מפרש טעמא דמאן דאסר: **הלכ' כר"ש.** דאמר דבר שאין מתכוין מותר ואע"ג דקעביד חריץ והוי תולדה דחורש או בונה ומשום דהילכתא כרב באיסורי בכוליה הש"ס בר מהני תלת נקטינהו גבי הדדי: **כל מילי דמר.** רבה בר נחמני: לעשות חריץ גרסינן: **טעמא דרב.** מנר לנר משום ביזוי מצוה שמדליק קיסם שאינה מן המצוה מנר של מצוה וממנו מדליק השאר: **אכחושי.** דמיחזי כמאן דשקיל נהורא ושואב קצת מלחלוחית שמנו: **משרגא לשרגא.** מביא נר אצל נר ושתיהן של מצוה ולא בקיסם: **מעשר שני.** דינרין שחילל עליהם מעשר שני אין שוקלין כנגדן דינרין של חולין לראות שיהיו שלימים: **אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר.** ממש ולא בקיסם ובהא הוא דשרי שמואל דלא חייש לאכחושי אבל בקינסא דביזוי הוא מודה הא לאו הויא תיובתיה דהנך דינרים דחולין לא גופייהו מצוה ואע"ג דלמצוה קבעי להו לקינסא דמיא אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי שמואל הואיל וצורך מצוה הוא הא הויא תיובתיה דאסר לשקול ואע"ג דצורך מצוה: **לא יכוין משקלותיו.** שמא לא ימצאם טובים או ימצאם יתירים ויחוס עליהן ולא יחלל המעשר עליהן ונמצא שביזה המעשר שלא לצורך: **ומפיק להו לחולין.** כלומר יניחם בחוליהן כמו שהן:

איתמר:

רב אמר:

אין מדליקין מנר לנר.

ושמואל אמר:

מדליקין.

רב אמר:

אין מתירין ציצית מבגד לבגד.

ושמואל אמר:

מתירין מבגד לבגד.

רב אמר:

אין הלכה כרבי שמעון בגרירה.

ושמואל אמר:

הלכה כרבי שמעון בגרירה.

אמר אביי:

כל מילי דמר עביד כרב,

לבר מהני תלת דעביד כשמואל:

מדליקין מנר לנר,

ומתירין מבגד לבגד,

והלכה כרבי שמעון בגרירה.

דתניא:

"רבי שמעון אומר:

גורך אדם משה, כסא ספסל,

ובלבד שלא יתבויין לעשות חריץ".

יתב ההוא מרבנן קמיה דרב אדא פר אהבה ויתב וקאמר:

טעמא דרב - משום ביזוי מצוה.

אמר להו:

לא תצייתו ליה,

טעמיה דרב: משום דקא מכחיש מצוה.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו

דקא מדליק משרגא לשרגא,

מאן דאמר: "משום ביזוי מצוה" - משרגא לשרגא מדליק.

מאן דאמר: "משום אכחושי מצוה" - משרגא לשרגא נמי אסור.

מתיב רב אויא:

"סלע של מעשר שני,

אין שוקליו כנגדו דנרי זהב,

ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחר".

אי אמרת בשלמא: כי פליגי רב ושמואל מנר לנר, אבל בקינסא אסר שמואל,

הא לא תהוי תיובתא.

אלא אי אמרת: בקינסא נמי שרי, הא תהוי תיובתא!

אמר רבה:

כב,ב

כ"ז

נר מערבי. למ"ד במנחות מזרח ומערב מונחין סדר הקנים קרי מערבי נר שני שבצד החיצון שהוא במזרח ולמ"ד צפון ודרום מונחים אמצעי קרי מערבי על שם שהיה פיו כנגד מערב וכל שאר הנרות כלפי האמצעית דכתיב אל מול פני המנורה דהיינו אמצעי יאירו וגוי של צפון היו פונות לדרום ושבדרום פונות לצפון:

נרות. לוצ"ש. של זהב שנותנין לתוכן שמן ופתילה: **כמדת חברותיה.** חצי לוג שיערו בה ללילי תקופת טבת הגדולים ואם ידלק ביום (ובלילה) בלילות הקצרים ידלק אבל פחות לא שלא יכבה בטבת בלילה והתורה אמרה מערב עד בקר:

וממנה היה מדליק. הנרות בין הערבים:

ובה היה מסיים. הטבת הנרות שדלק כל היום ואינו מטיבו עד הערב ומשנה זו בת"כ שנויה וסבירא ליה דמזרח ומערב מונחין והכי תניא לעיל מיניה להעלות נר תמיד שתהא נר מערבי תמיד שממנו יהא מתחיל ובו יהא מסיים ומדלא כתיב להעלות נרות ש"מ הוקבע נר אחד להתחיל בו בכל יום וזהו נר מערבי השני של מזרח והכי תנן (תמיד לג.) נכנס ומצא נרות מזרחים דולקות מדשן המזרחי ומניח את המערבי דולק שממנו מדליק את המנורה בין הערבים מצאו שכבה כגון משמת שמעון הצדיק מדליקו ממזבח העולה ונראה בעיני דאמור רבנן קביעותא בנר שני משום דאין מעבירין על המצות וכי עייל בהיכל בקמא פגע ברישא וביה לא מצי לאתחולי דכתיב יערוך אותו לפני ה' צריך שיהא אחד חוצה לו דאי לא לא קרינן ביה לפני ה' והכי אמרינן במנחות (דף צח:.) דכתיב בנר מערבי לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' כו' ובה היה מסיים ההטבה לפי שהשאר היה מטיב שחרית וזו מטיב בין הערבים ואוחז הישנה בידו או מניחה בכלי עד שנותן שמן ופתילה ומדליקה ומדליק ממנה את השאר והא דאמרינן בסדר יומא (דף לג:.) הטבת ה' נרות קודם להטבת ב' נרות משמע כולהו הוה מטיב שחרית ויליף לה מקראי היינו בשלא ה' הנס מתקיים והי' מוצאו שכבה דלא סמך קרא אניסא וכל זמן שהיו ישראל חביבין היה דולק כל היום והיינו עדותה:

והא הכא כיון דקביעי נרות. במנורה ולא היה יכול לנתק נר מערבי מן המנורה להדליק בו האחרים על כרחיך הא דקתני ממנה הי' מדליק לא סגי דלאו משקל קינסא:

ואדלוקי. לקינסא מנר מערבי ובההיא קינסא מדליק את השאר:

בפתילות ארוכות. כל הפתילות יוצאות חוץ לנרותיהם עד שמגיעות זו לזו ומדליק ממנה הסמוכה לה והשאר זו מזו:

סוף סוף למ"ד כו'. דהא לדידיה משרגא לשרגא אסור:

אי הדלקה עושה מצוה. אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלקה מדליקין כדאשכחן במנורה:

ואי הנחה עושה מצוה. ועיקר מצותה תליא בהנחה:

אין מדליקין מנר לנר. דהדלקה לאו מצוה היא כולי האי:

דאיבעיא להו גרסי'. כלומר דהא מילתא כבר איבעיא לן ומפשטא דההיא בעיא מיפשטא לן הך: **היה תפוש נר חנוכה.** בידו משהדליקה עד שכבתה:

ועומד. לאו דוקא אלא כן לשון השי"ס:

לצרכו. להשתמש וליכא היכר ניסא:

בפנים. בבית:

והוציאה לחוץ. כדאמר לעיל דצריך להניחה על פתח ביתו מבחוץ:

אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה משום הכי לא עשה ולא כלום. דכיון דזו היא מצותה צריך שתיעשה במקום חיובא:

עששית. כלי גדול של זכוכית בלעז לנטרני"א:

דולקת. שהדליקה למצות חנוכה בע"ש:

ומדליקה. למצות הלילה:

גזירה שְמָא לא יכוין משקלוֹתָיו, וְקָא מְפִיק לְהוּ לְחוּלְיָן.

מתיב רב ששת:

"מהוץ לפְרוֹקֶת הַעֲדָת ... יַעֲרֹךְ"⁷ (ויקרא כד, ג.).

וכי לאורה הוא צריך?!

והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר, לא הלכו אלא לאורו!

אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל."

מאי "עדות" זו?

אמר רב:

זו נר מערבי שנותן בה שמן כְּמֵדֶת חֲבֵרוֹתֶיהָ, וּמִמֶּנָּה הָיָה מְדַלְקִין וְבָהּ הָיָה מְסַיֵּים.

וְהָא הֲכָא, כִּיּוֹן דְּקָבִיעֵי נְרוֹת, לֹא סָגִיא דְלֹא מִשְׁקִיל וְאֵדְלוֹקִי,

קְשִׁיָא בִּין לְמֵאן דְאָמַר: "מְשׁוּם בְּזוּי מִצְוָה", וּבִין לְמֵאן דְאָמַר: "מְשׁוּם אֲכַחוּשֵׁי מִצְוָה!"

תרגמה רב פפא:

בפתילות ארוכות.

סוף סוף, לְמֵאן דְאָמַר: "מְשׁוּם אֲכַחוּשֵׁי מִצְוָה" קְשִׁיָא!

קשיא.

מאי הוי עלה?

אמר רב הונא בריה דרבי יהושע:

חזינא,

אי הדלקה עושה מצוה - מדליקין מנר לנר,

ואי הנחה עושה מצוה - אין מדליקין מנר לנר.

דאיבעיא להו:

הדלקה עושה מצוה, או הנחה עושה מצוה?

תא שמע:

דאמר רבא:

היה תפוש נר חנוכה ועומד - לא עשה ולא כלום.

שמע מינה: הנחה עושה מצוה!

התם: הרוואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה.

תא שמע:

דאמר רבא:

הדליקה בפנים והוציאה - לא עשה כלום.

אי אמרת בשלמא "הדלקה עושה מצוה" - הדלקה במקומו בעינו,

משום הכי - "לא עשה ולא כלום."

אלא אי אמרת: "הנחה עושה מצוה", אמאי "לא עשה ולא כלום"?

התם נמי, הרוואה, הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה.

תא שמע:

⁷ מהוץ לפְרוֹקֶת הַעֲדָת, באהל מועד יַעֲרֹךְ אותו אהרן מערב עד בוקר לפני ה' תמיד חוקת עולם לדורותיכם

דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי:

כַּג, עֲשִׂישִׁית שְׁהִיתָה דּוֹלְקָת וְהוֹלְקָת כָּל הַיּוֹם כּוּלוֹ, לְמוֹצָאי שַׁבַּת מְכַבָּה וּמְדַלֶּיקָה.

אִי אָמַרְתָּ בְשִׁלְמָא: "הַדְּלָקָה עוֹשָׂה מְצוּהָ" - שְׁפִיר, אֶלָּא אִי אָמַרְתָּ: "הַנְּחָה עוֹשָׂה מְצוּהָ" - הָאִי "מְכַבָּה וּמְדַלֶּיקָה"? מְכַבָּה וּמְגַבִּיחָה וּמְנִיחָה וּמְדַלֶּיקָה מִיַּבְעֵי לֵיה!

וְעוֹד,

מְדַקָּא מְבַרְכִינָן: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצוּנָנוּ לְהַדְּלִיק נֵר שֶׁל חֲנוּכָּה" שְׁמַע מִינָהּ: הַדְּלָקָה עוֹשָׂה מְצוּהָ. שְׁמַע מִינָהּ.

וְהִשְׁתָּא דְּאָמְרִינָן: "הַדְּלָקָה עוֹשָׂה מְצוּהָ", הַדְּלִיקָה חֲרִישׁ, שׁוֹטָה קָטָן, - לֹא עֲשָׂה וְלֹא כְּלוּם, אֲשֶׁה וְדָאי מְדַלֶּיקָה, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: נְשִׁים חַיִּיבוֹת בְּנֵר חֲנוּכָּה, שְׂאֵף הֵן הֵי בְּאוֹתוֹ הַנֵּס.

רַש"י

הֵי בְּאוֹתוֹ הַנֵּס. שְׁגָרוּ יוֹנִים עַל כָּל בְּתוּלוֹת הַנְּשׂוֹאוֹת לְהִיבַעַל לְטַפְסֵר תַּחֲלָה וְעַל יַד אִשָּׁה נַעֲשֶׂה הַנֵּס:

.93 כג, א

רש"י

אכסנאי. אורח:

בתר דנסיבי. ופעמים שהייתי

אכסנאי ללמוד תורה:

עלי. בשבילי:

בגו ביתאי. בביתי:

אמר רב ששׂת:

אכסנאי - חייב בנר חנוכה.

אמר רבי זירא:

מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא.

בתר דנסיבי איתתא, אמינא: השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי.

94. כג, א

כ"י

משוך נהוריה. אינו ממהר לכלות כשמן זית: **צליל נהוריה.** צלול ומאיר: **לגבל.** מצאתי בתשובי הגאוני שמעשנין כלי זכוכית בעשן שמן זית עד שמשחיר וגורר השחרורי ונותן בו שמן קימעא ומגבל בו ומייבשו בחמה וממחה אותו לתוך הדיו: **לעשן.** נמי כדפרישית: **שרף.** גומי"א {שרף (אילן)}: **קטף.** פרונייל {פרונילי"ר: עץ שזיף-בר} של יער כמו שאנו עושים משל שרף:

אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר.

אמר אב"י: מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר: האי משוך נהורי טפי. כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי, מהדר אמשחא דזיתא. אמר: האי צליל נהוריה טפי.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים יפין לדיו, ושמן זית מן המובחר.

איבעיא להו: לגבל או לעשן?

תא שמע: דתני רב שמואל בר זוטרא: **"כל השמנים יפין לדיו, ושמן זית מן המובחר, בין לגבל בין לעשן"**.

רב שמואל בר זוטרא מתני הכי: כל העשנים יפין לדיו, ושמן זית מן המובחר.

אמר רב הונא: כל השרפין יפין לדיו, ושרף קטף יפה מכולם.

95. כג, א

כ"י

הרואה. העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספיני:

הרואה מברך שתיים. שעשה נסים ושהחיינו שאין עליו לברך להדליק דהא לא אדליק איהו: **מאי ממעט**. המדליק בשאר ימים איזו מן השלש ממעט:

כל יומי איתיה. שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך אבל זמן משהגיענו להתחלת זמן הגיענו: **היכן צונו**. הא לאו דאורייתא היא אלא מדבריהם:

מלא תסור. מן הדבר אשר יגידו לך וגו':

מערבין בו. עירובי חצרות ותחומין:

משתתפין בו. במבוי דאי בעי מפקר לנכסיה והוה עני וחזי ליה כדתנן מאכילין את העניים דמאי הלכך חשוב דידיה:

ומברכין עליו. המוציא: **ומזמנין עליו**. ברכת הזימון:

ומפריש אותו. אדם שהוא ערום כלומר דלא צריך לברוכי עליה בהפרשתו:

והיה מחניך קדוש. ולא יראה בד ערות דבר אפילו דבור דהזכרת השם לא יראה בד ערות דבר:

ודאי דדבריהם. כגון נר חנוכה:

ספק דדבריהם. כגון דמאי שהפרשתו אינה אלא מספק:

ובעי ברכה. קדוש היום: **רבא אמר**. ספק דדבריהם בעי ברכה ודמאי אפילו ספק לא הוי אלא חומרא בעלמא דרוב עמי הארץ מעשרין:

אמר רב תימי בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה - צריך לברך.

ורבי ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה - צריך לברך.

אמר רב יהודה:

יום ראשון: הרואה - מברך שתיים, ומדליק - מברך שלש. מכאן ואילך: מדליק - מברך שתיים, ורואה - מברך אחת.

מאי ממעט?

ממעט זמן.

ונימעוט נס!

נס כל יומי איתיה.

מאי מברך?

מברך: "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה".

והיכן צונו?

רב אוןא אמר:

מ"לא תסור"⁸ (דברים יז, יא).

רב נחמיה אמר:

"שאל אביך ונגדה זמניה ויאמרו לך" (דברים לב, ז).

מת'יב רב עמרם:

"הדמאי, מערבין בו, ומשתתפין בו, ומברכין עליו, ומזמנין עליו, ומפרישין אותו ערום, ובין השמשות".

ואי אמרת: כל מדרבנן בעי ברכה,

הכא כי קאי "ערום" היכי מברך?

והא בעינן "והיה מחניך קדוש"⁹ (דברים כג, טו), וליכא!

אמר אב'י:

ודאי דדבריהם - בעי ברכה,

ספק דדבריהם - לא בעי ברכה.

והא יום טוב שני, ספק דבריהם הוא, ובעי ברכה!

התם, כי היכי דלא לזילזולי בה.

רבא אמר:

רוב עמי הארץ - מעשרין הן.

⁸ לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל

⁹ והיה מחניך קדוש ולא יראה בד ערות דבר ושב מאחרך

96. כג, א-ב

רפ"י

חצר שיש לה ב' פתחים. שיש לבית ב' פתחים פתוחים לחצר צריכי שתי נרות נר לכל פתח כדמפי טעמא משום חשדא שהרואה יהא סבור שהבית חלוק והרי הוא של שני בני אדם ויאמרו האחד אינו מקיים מצות נר:
מב' רוחות. אחד בצפון ואחד במזרח:
חשדא דעלמא. בני עיר אחרת העוברין משם בשוק:
אפי' מרוח אחת נמי. סבורין הן שהבית חלוק מתוכו:
ואי חשדא דבני מתא. שיודעים שאין חלוק:
לסוף שדהו. בגמר קצירו כדכתיי לא תכלה משמע בשעת כילוי ולא שיקצה אותה קודם לכן:
מפני בטול עניים. וכולהו מפרש להו:
שעה פנויה. שאין עניים אצלו ויאמר לקרובו עני מהר וטול כאן עד שלא יבאו אחרים אבל עכשיו שמניחה בגמר קציר השד' העניים רואין ובאין:
ומפני בטול עניים. שלא היו יודעים מתי יקצור אותם:
מפני החשד. שהעוברין רואין בגמר קצירו שהוא מכלה את הכל לא ידעו שנתנה כבר:
ומשום לא תכלה. דמשמע שעת כילוי:
אטו כולהו. הני דאמרן לא טעמא דלא תכלה קא מפרשי מאי שנא שעת כילוי:
אמר רבא הרמאין. העוברין על לא תכלה ואומרים כבר הנחונה:

אמר רב הונא:

חצר שיש לה שני פתחים - צריכה שתי נרות.

אמר רבא:

לא אמרן אלא: משתי רוחות, אבל מרוח אחת - לא צריד.

מאי טעמא?

אילימא משום חשדא, חשדא דמאן?

אילימא חשדא דעלמא - אפילו ברוח אחת נמי ליבעי! ואי חשדא דבני מתא - אפילו משני רוחות נמי לא ליבעי!

לעולם: משום חשדא דבני מתא,

וזימנין דמחלפי בהאי, ולא חלפי בהאי,

ואמרי: כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק.

ומנא תימרא דחיישינן לחשד?

דתניא:

"אמר רבי שמעון:

בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו:

מפני גדל עניים,

ומפני ביטול עניים,

ומפני החשד,

ומשום "בל תכלה"¹⁰ (ויקרא כג, כב).

"מפני גדל עניים" - שלא יראה בעל הבית שעה פנויה, ויאמר לקרובו עני: 'הרי זו פאה'.

"ומפני ביטול עניים" - שלא יהו עניים, יושבין ומשמרין: "עבשיו מניח בעל הבית פאה".

"ומפני החשד" - שלא יהיו עוברין ושבין אומרים: תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו".

"משום "בל תכלה".

אטו כולהו לאו משום **"בל תכלה"** נינהו?

אמר רבא:

מפני הרמאין.

כגב

¹⁰ בל תכלה פאת שדך בקצרך

97. כג, ב

רפ"י

שתי פיות. שהנרות שלהם של חרס הן ומכוסין ועושים לו נקב בצדי כסויו להכניס לו הפתילה והוא הפה ולמעלה בכיסויו יש נקב קטן וגם חלל יש למעלה מן הכסוי וממלאו שמן והוא נכנס דרך הנקב מעט מעט אם יש בו שני נקבים משני צדדין עולה לשני בני אדם. למהדרין העושין נר לכל אחד ואחד:
עשאה כמדורה. שהאש מתחברת לאמצעיתה ואינו דומה לנר:

אמר רב יצחק בר רדיפה אמר רב הונא:
 נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם.

אמר רבא:

מילא קערה בשמן, והקיפה פתילות,
 כפה עליה פלי - עולה לכמה בני אדם,
 לא כפה עליה פלי, עשאה כמין מדורה - ואפילו לאחד נמי אינה עולה.

98. כג, ב

רש"י

נר ביתו ונר חנוכה. נר ביתו בשבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתו נרות: **שלום ביתו**. והכי אמרינן לקמן (דף כה:) ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערין לישוב בחשך:

אמר רבא:

פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום 'שלום ביתו'.
נר ביתו וקידוש היום - נר ביתו עדיף, משום 'שלום ביתו'.

בעי רבא:

נר חנוכה וקידוש היום - מהו?
קידוש היום עדיף - דתדיר,
או דילמא נר חנוכה עדיף - משום 'פרסומי ניסא'?

בתר דאבעיא, הדר פשטה,
נר חנוכה עדיף, משום 'פרסומי ניסא'.

99. כג, ב

רש"י

בנים תלמידי חכמים. דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה:
דרבי אבין נגרא. חרש עצים:
בשרגא. דשבת:
חליף ותני. עובר ושונה כלומר עובר תמיד:
דבי נשא. אביו ואיכא דאמרי חמיו:
נפק מינייהו. דחתנו כבנו:
מאחרה ומדלקת. נר של שבת סמוך לחשכה:
לא ימיש. קרא יתירא הוא להך דרשה דהא כתיב וה' הולך לפניו יומם:
עמוד הענן. של יום משלים אורו לעמוד האש שהיה עמוד האש בא קודם שישקע עמוד הענן אלמא אורח ארעא בהכי:
לאקדומי. בעוד היום גדול:
תנינא. שונה אני:
שלא יקדים. דלא מינכרא שהיא של שבת:
דרחים. אוהב:
הו ליה בנין רבנן. ואהבתו עליהם כאב על בן:
ואי לאו בר הכי. שאינו רגיל לעסוק בתורה:

אמר רב הונא:

הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים.
 הנהיר במזוזה - זוכה לדירה נאה.
 הנהיר בציצית - זוכה לטלית נאה.
 הנהיר בקידוש היום - זוכה וממלא גרבי יין.

רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא.

חזא דהוה רגיל בשרגי טובא,

אמר: תני גברי רב רבי נפקי מהקא נפקי מינייהו, רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין.

רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי.

חזא דהוה רגיל בשרגי טובא,

אמר: גברא רבה נפק מהקא,

נפק מינייהו רב שיזבי.

דביתהו דרב יוסף הוה מאחרא ומדלקת לה.

אמר לה רב יוסף:

תניא:

"לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה"¹¹ (שמות יג, כב) -

מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש,

ועמוד האש משלים לעמוד הענן."

סברה לאקדומה.

אמר לה ההוא סבא,

תנינא:

"ובלבד שלא יקדים ולא יאחר."

אמר רבא:

דרחים רבנן - הוו ליה בנין רבנן.

דמוקיר רבנן - הוו ליה חתנוותא רבנן.

דדחיל מרבנן - הוא גופיה הוי צורבא מרבנן.

ואי לאו בר הכי הוא - משתמען מיליה כצורבא מרבנן.

¹¹ לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם

100. כג, ב - כד, א

רפ"י

ולשריפה עומד. שאסור באכילה:
 שמצוה עליו לבערו. דילמא אתי ביה לידי תקלה דאכילה:
 שמא יטה. כדי שיתבער מהר:
 ביום טוב. דליכא למיחש להטייה לישתרי:
 בערב שבת. והוא צריך להדליקה מבעוד יום נמצא שורף קדשים ביו"ט ולקמן בפרקין (דף כד:) ילפינן מקראי דאין שורפין:

"לא בשמן שריפה".

מאי שמן שריפה?

אמר רבה:

שמן של תרומה שנטמאה.

ואמאי קרו לה "שמן שריפה"?

הואיל ולשריפה עומד.

ובשבת מאי טעמא לא?

מתוך שמצוה עליו לבערו, גזרה שפא יטה.

אמר ליה אביי:

אלא מעתה ביום טוב לישתרי!

אלמה תנן: "אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב"?

גזרה יום טוב אטו שבת.

רב חסדא אמר:

ל'שפא יטה' לא חיישינן,

אלא הכא ביום טוב שחל להיות ערב שבת עסקינן, לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

והא מדקתני סיפא:

"אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב",

מכלל דרישא לאו ביום טוב עסקינן!

אמר רבי חנינא מסורא:

'מה טעם' קאמר:

מה טעם אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב, לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

תניא כוותיה דרב חסדא:

"כל אלו שאמרו אין מדליקין בהו בשבת - מדליקין בהו ביום טוב,

חוג משמן שריפה,

לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב".

כד, א

101. כד, א

רס"י

בברכת המזון. בתפלה פשיטא לן שהרי להלל ולהודאה נקבעו כדאמרינן לעיל:
לא מזכרינן. לא חייבו להזכיר:
אינו מזכיר. אינו צריך להזכיר:
מה תפלה בברכת הודאה. דהא כולה מילתא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה:
בהודאה. בברכת הארץ:

איבעיא להו:

מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון?

כיון דמדברין הוא - לא מדברין,
 או דילמא משום פרסומי ניסא - מדברין?

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא:
 אינו מזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה.

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא.
 סבר לאדכורי ב"בונה ירושלים".

אמר להו רב ששת: פתפלה.
 מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה.

102. כד, א

כ"י

ואומר מעין המאורע בעבודה. לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים להשיב עבודה למקומה לעשות קרבנות היום: שני וחמישי. משמע של כל שבתות השנה ומאי עבידתייהו לזכרם ולחלקם משאר ימות השנה:

של תעניות. שהיו גוזרים תעניות על הגשמים שני וחמישי [ושני] במס' תענית (דף י.):

ושל מעמדות. כלומר לימים של מעמדות שהיו מתענין ארבעה תעניות בשבת שני ושלישי ורביעי וחמישי ומעין המאורע דידהו תפלת תענית:

ערבית. לילי כניסתן ואע"פ שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל תפלת תענית מאחר שנכנס היום והכי נמי אמר רב הונא במסכת תענית (דף יא.): יחיד שקבל עליו תענית אף על פי שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל תפלת תענית. ובתשוי הגאונים מצאתי ברייתא שנו רבותינו פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל ופעמים שאינו שרוי בתענית ומתפלל הא כיצד כאן בכניסתה כאן ביציאתה כלומר ערב תענית אע"פ שעתיד לאכול לאחר תפלה מתפלל תפלת תענית וליל מחרתו אף על פי שעודנו בתענית כשמתפלל תפלת ערבית אינו מתפלל תפלת תענית וסוף דברי הגאונים כתבו אבל אין אנו רגילים לומר ערבית ואפילו שחרית שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום ונמצא שקרן בתפלתו:

אין מחזירין אותו. דלא דאורייתא נינהו: של ערבית בכניסתו וכ"ש ביציאתו שכבר עבר היום:

איבעיא להו:

מהו להזכיר ראש חודש בברכת המזון?

אם תימצאי לומר בחנוכה דרבנן לא צרידי, ראש חודש דאורייתא - צרידי.

או דילמא, כיון דלא אסור בעשיית מלאכה - לא מזכירין?

רב אמר:

מזכיר.

רבי חנינא אמר:

אינו מזכיר.

אמר רב זריקא:

נקוט דרב בידך,

דקאי רבי אושעיא כוותיה.

דתני רבי אושעיא:

"ימים שיש בהן קרבן מוסף,

כגון: ראש חודש, וחולו של מועד,

ערבית, ושחרית ומנחה - מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע בעבודה.

ואם לא אמר - מחזירין אותו.

ואין בהן קדושה על הכוס,

יש בהן הזכרה בברכת המזון.

ימים שאין בהן קרבן מוסף,

כגון שני וחמישי ושני, תעניות, מעמדות.

"שני וחמישי" - מאי עבידתיהו?

אלא: שני וחמישי ושני של תעניות ומעמדות.

ערבית, ושחרית ומנחה - מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע ב"שומע תפלה",

ואם לא אמר - אין מחזירין אותו.

ואין בהן קדושה על הכוס,

ואין בהן הזכרה בברכת המזון."

כ"ט

103. כד, א-ב

של חנוכה במוספין. בתפלת מוספין דשבת ורי"ח שבתוך ימי חנוכה מהו להזכיר על הניסים בהודאה:

בד' תפילות. ערבית ושחרית ומוסף ומנחה וכיון שחובת תפלה זה היום אינה פחותה משאר תפלות של יום: **אין נביא בר"ח.** הכא נמי הואיל אלמלא ר"ח אין מוספין בחנוכה לא בעי לאזכורי:

הכא איתיה (בשחרית וערבית) ומנחה וכיון שהיום מחויב בארבע תפלות כזו כן זו: המפטיר בנביא במנחה בשבת. מצאתי בתשובת הגאונים שהיו רגילים לקרות בנביא בשבתות במנחה עשרה פסוקים ובימי פרסיים גזרו גזרה שלא לעשות וכיון שנסתלקו נסתלקו:

אין נביא במנחה ביום טוב. ואף על גב דאיתיה שחרית הואיל ומנחה לאו משום יום טוב אתי לא מזכירין:

ככל הני שמעתתא. רב הונא ורב יהודה ורב גידל ורב אחדבוי אלא כתפלה אחת כך חברתה לכל דבר היום ומזכיר:

צריך להזכיר של שבת. לומר ותתן לנו את יום המנוח ואת יום הכפורים הזה וחותרם מקדש השבת ויוה"כ ואע"פ שאין תפלת נעילה בשבת:

יום הוא שנתחייב בד' תפלות. לאו תפלת הלילה בכלל אלא תפלות היום שחרית מוסף מנחה ונעילה:

שליח ציבור היורד ערבית. המתפלל ברכת מעין שבע קונה שמים וארץ מגן אבות בדברו:

משום סכנת. מזיקין שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן ובגמרון מלאכתן מתפללין ערבית בביתן ולא היו באין בבית הכנסת אבל לילי שבת באין בבית הכנסת וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהין לאחר תפלה לכך האריכו תפלת הצבור:

איבעיא להו:

מהו להזכיר של חנוכה במוספין?

כיון דלית ביה מוסף בדידיה - לא מדפרינן, או דילמא יום הוא שחייב בארבע תפלות?

רב הונא ורב יהודה דאמרי תרוניהו:

אינו מזכיר.

רב נחמן ורבי יוחנן דאמרי תרוניהו:

מזכיר.

אמר אבבי לרב יוסף:

הא דרב הונא ורב יהודה דרב הוא.

דאמר רב גידל אמר רב:

ראש חדש שחל להיות בשבת המפטיר בנביא בשבת אינו צריך להזכיר של ראש חדש, שאילמלא שבת אין נביא בראש חדש.

מי דמי?!

התם נביא בראש חדש ליכא קלל,

הכא איתיה בערבית ושחרית ומנחה.

אלא, להא דמייא:

דאמר רב אחדבוי אמר רב מתנה אמר רב:

יום טוב שחל להיות בשבת, המפטיר בנביא במנחה בשבת - אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת, אין נביא במנחה ביום טוב.

כד, ב

ולית הילכתא ככל הני שמעתתא.

אלא, כי הא דאמר רבי יהושע בן לוי:

יום הכפורים שחל להיות בשבת,

המתפלל נעילה, צריך להזכיר של שבת.

יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.

קשיא הילכתא אהילכתא.

אמרת הילכתא רבי יהושע בן לוי,

וקיימא לן הילכתא פרבא,

דאמר רבא:

יום טוב שחל להיות בשבת,

שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית - אינו צריך להזכיר של יום טוב,

שאילמלא שבת אין שליח ציבור יורד ערבית ביום טוב.

הכי השתא?!

התם - בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך,

ורבנן הוא דתקוני משום סכנה,

אבל הכא - יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.

104. כד, ב

רש"י

הכי גרסינן נחום אומר
 מדליקין בחלב מבושל. והוא
 מהותך:
 היינו ת"ק. דאמר ולא בחלב כל
 חלב במשמע:
 דרב ברונא. דשרי ע"י תערובת
 שמן כל שהוא:
 ולא מסיימי. אין ניכר מי אוסר
 ומי מתיר:

"ולא באליה,

[ולא בחלב.

נחום הנדי אומר:

מדליקין בחלב מבושל.

וחכמים אומרים:

אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו".]

חכמים היינו תנא קמא!

איכא בינייהו: דרב ברונא אמר רב,

ולא מסיימי.

105. כד, ב - כה, א

רפ"י

מתני'
שמן שריפה. שמן של תרומה
 טמאה ובגמי מפרש טעמא:
רבי ישמעאל אומר כו'. בשבת:
עטרן. פסולתא דזיפתא:
מפני כבוד השבת. שריחו רע:
שמן שומשמין כו'. מסקנא
 דמילתא דחכמים היא:
צנונות. צנון:
שמן דגים. מקרבי דגים שנימוחו:
פקעות. דלעת מדברי:
נפט. מין שמן שריחו רע
 כדאמרין בסדר יומא (דף לט).
 בא למדוד נפט אומרים לו מדוד
 לעצמך שאין אדם רוצה לסייעו:

גמ'
מנהגי מילי. דאין שורפין דאי לא
 ממעט לה קרא אית לן למימר
 ליתי עשה דבאש תשרופו וידחה
 את לא תעשה כל מלאכה:
שאינ ת"ל עד בקר. זימנא
 אחריתי אלא והנותר ממנו באש
 תשרופו דהא כתיב עד בקר
 ברישא:
בקר שני. שהוא חולו של מועד
 והכי משמע והנותר ממנו לבקר
 ראשון עד בקר שני המתינו
 ותשרפהו:
עולת חול. כגון אברי תמיד של
 ערב וי"ט שלא הוקטרו מבעוד
 יום אין מעלין אותן משחשכה
 וכ"ש קדשים פסולים לא שרפינן:
הוא לבדו. קראי יתירי נינהו
 דמצוי למכתב אך אשר יאכל לכל
 נפש יעשה לכם:
מכשירין. מכשירי האוכל כגון
 לעשות שפוד וסכין ותנור וכירים:
לבדו. למעוטי מילה שלא בזמנה
 דלא דחיא שבת ויו"ט דאי לא
 מעטיה קרא אתיא בקי"ו דתידחי
 בפי ר' אליעזר (לקמן קלב): דהכי
 תניא התם ומה צרעת שדוחה את
 עבודה ועבודה דוחה את השבת
 מילה שלא בזמנה דוחה אותה
 דהכי תניא התם מילה דוחה את
 הצרעת בין בזמנה בין שלא
 בזמנה ויליף לה מקראי שבת
 שנדחית מפני עבודה אינו דין
 שתהא מילה שלא בזמנה דוחה
 אותה אתא לבדו לאפוקי מהאי
 קי"ו דלא תדרוש ליה וממילא
 שמעינן מינה דמצוה שאין זמנה
 קבוע ויכול לעשותה למחר אינה
 דוחה יום טוב והי"ה לשריפת
 קדשים טמאים:
עשה הוא. דמשמע שבות בו:
ואין עשה. דבאש תשרופו דוחה
 יו"ט דהוא לא תעשה ועשה ואעיג
 דהדלקת נר ביו"ט מלאכה
 המותרת היא הואיל והבערת
 שאר קדשים שאין נהנין מהן
 נאסרין גם זו לא יצא מן הכלל:

משנה

אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב.

רבי ישמעאל אומר:

אין מדליקין בעטרו, מפני כבוד השבת,

וחכמים:

מתירין בכל השמנים,

בשמן שומשמין, בשמן אגוזים, בשמן צנונות, בשמן דגים, בשמן פקעות, בעטרו ובנפט.

רבי טרפון אומר:

אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד.

גמרא

מאי טעמא?

לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב.

מנהגי מילי?

אמר חזקיה, וכן תנא רבי חזקיה:

אמר קרא: "ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר"¹² (שמות יב, י).

שאין תלמוד לומר: "עד בקר"!

מה תלמוד לומר: "עד בקר"?

בא הפתוב ליתן לו בקר שני לשריפתו.

אבי אומר:

אמר קרא: "עולת שבת בשבתו"¹³ (במדבר כה, י).

ולא עולת חול בשבת,

ולא עולת חול ביום טוב.

רבא אומר:

אמר קרא: "הוא לבדו יעשה לכם"¹³ (שמות יב, טז).

"הוא" - ולא מכשירין.

"לבדו" - ולא מילה שלא בזמנה.

דאתא בקל וחומר.

רב אשי אומר:

כה, א "שבתו"¹⁴ (ויקרא כג - כד, לט) - אעשה.

והוה ליה יום טוב - עשה, ולא תעשה¹⁵.

ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה.

¹² ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו

¹³ כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם

¹⁴ דבר אל-בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא-קדש. (כג, כד)

¹⁵ אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספקם את-תבואת הארץ תחוג את-חג-יהוה שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון. (כג, לט)

¹⁵ ביום הראשון מקרא-קדש יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו (ויקרא כג, ז ועוד)

106. כה, א

רפ"י

הא בחול שפיר דמי. לאיתנווי מינה:
מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת. דדמיא לקדש ועוד משום תקלה:
לא בערתי ממנו. במעשר שני כתיב:
בטמא. בין שאני טמא בין שהוא טמא:
קדש לא ממעיטנא. מהך חומרא:
שכן. יש בו חומרי פנקעכ"ס וראוי גם לזו חייבין עליו משום פיגול שחט על מנת לאכול חוץ לזמנו ואכל אפילו בזמנו ומשום נותר חוץ לזמנו ממש ולא חשב מתחלה וקרובי קרבן ויש בו מעילה ואף על גב שקדש (הנותר) לאכילת כהנים אין בהן מעילה מ"מ תורת מעילה שייכא ביה אם קדשי קדשים הן יש בהן מעילה לפני זריקה לכל הנהנה מהן ואם קדשים קלים הן יש מעילה באימוריהן לאחר זריקת דמים לאפוקי תרומה דלית בה כלל:
וכרת. לאוכלה בטומאת הגוף ותרומה במיתה בידי שמים ימיו נקצרים אבל אינו הולך ערירי:
אסור לאונן. ק"ו ממעשר אבל תרומה מותרת לאונן ביבמות בפרק הערל (דף ע:). זר זר בי פעמים זרות אמרתי לך ולא אנינות. אונן כל זמן שלא נקבר מתו:
מחפ"ז. מיתה בידי שמים לזר האוכלה או כהן טמא וחומש לזר האוכלה בשוגג דכתיב (ויקרא כב) כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו אבל קדש משעה שיש היתר לכהנים כתרומה ויצא מידי מעילה שוב אין חומש בשגגת אכילתו ויש דמוקמי לה בחומשין דחומשא ולא נהירא דהא רבינן ביה חומש דחומש בהקדש בפרק הזהב (בבא מציעא דף נד:):
ואין לה פדיון. להוציאה לחולין אבל קדש יש קדש שנפדה כגון שהומם לפני שחיטה:
ואסורה לזרים. לעולם אבל קדש יש קדש שמותר לזרים לאחר זריקה כגון מעשר בהמה ותודה ושלמים:
הנד נפישין. בשם:
כרת. עדיפא דאית בה תרי חומרי ימיו נכרתין והולך ערירי:

["אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב."]

ביום טוב הוא דאסיר - הא בחול שפיר דמי. מאי טעמא?

אמר רב:

כשם שמצוה לשרוף הקדשים שנטמאו, כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת, ואמרה התורה: בשעת ביעורה תיהני ממנה.

היכן אמרה תורה?

מדרב נחמן,

דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה:

אמר קרא: "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי" (במדבר יח, ח) - בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה טהורה, ואחת תרומה טמאה. ואמר רחמנא "לך" - שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך.

ואיבעית אימא:

מדרכי אבהו,

דאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: "ולא בערתי ממנו בטמא" (דברים כו, ד).

"ממנו" - אי אתה מבעיר,

אבל אתה מבעיר שמן של תרומה שנטמאת.

ואימא: ממנו אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר שמן קדש שנטמא!

ולאו קל וחומר הוא?

מה מעשר הקל אמרה תורה "לא בערתי ממנו בטמא",

קדש חמור לא כל שכן?!

אי הכי, תרומה נמי לימא קל וחומר הוא!

הא כתיב: "ממנו".

ומה ראית?

מסתברא קדש לא ממעיטנא, שכן סימן: פנ"ק עכ"ס. פיגול, נותר, קרבן, מעילה, וקרת, אסור לאונן.

כה, ב. אדרבה! תרומה לא ממעיטנא, שכן: מחפ"ז, סימן: מיתה, חומש, ואין לה פדיון, ואסורה לזרים,

הנד נפישין.

ואיבעית אימא:

קדש חמור שכן ענוש כרת,

רב נחמן בר יצחק אמר:

אמר קרא: "תתן לו"¹⁶ (דברים יח, ד),

"לו" - ולא לאורו.

¹⁶ ראשית דגן תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו

107. כה, ב

רש"י

ראשית דגנך תתן לו ולא לאורו. מכאן שאין תורמין מן הטמא על הטהור דכתיב תתן לו דבר הראוי לו לאכול ולא לתת לאורו להסיק ומדאיצטריך למעוטי מכלל דבת אורו היא להסקה:

ויצא. מאי איכפת לן:

חובה. כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא בפרק בתרא דיומא (דף עה:):

רחיצת ידים ורגלים. ערבית ליל שבת:

בסדינין המצויינין. סדינים של פשתן ובהן ציצית של תכלת כלאים אלא שמותר מן התורה דדרשינן סמוכין לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך (מנחות פ"ד לט.):

מחבין ממנו כנפי כסותן. שהיו להם סדינים שאינן מצויינין:

בית שמאי פוטרין. ואף על גב דציצית חובה הוא בכל טליתות שיש לו לאדם ואפילו מונחים בקופסא הני דפשתן פטורין משום דכלאים לא שרא רחמנא דלא דרשי סמוכין:

וב"ה מחייבין. דדרשי סמוכין: **ואינהו סברי.** [תלמידיו] שהיו אוסרין סבור נהי דהלכה כב"ה וחייבין מדאורייתא מיהו [רבנן] גזור בהו משום כסות לילה שמא יהא לו כסות שמיוחד ללילות ויטיל בו ציצית ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה דכסות לילה לא מיחייב בציצית דכתיב וראיתם אותו וביבמות פרכינן וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה לפטור את החייב ומשני שב ואל תעשה שאני:

"דבי ישמעאל אומר:

[אין מדליקין בעטרו. מפני כבוד השבת]."

מאי טעמא?

אמר רבא:

מתוך שריחו רע, גזרה שפמא יניחהו ויצא.

אמר ליה אבאי:

ויצא!

אמר ליה:

שאני אומר: הדלקת נר בשבת חובה.

דאמר רב נחמן בר רב זבדא, ואמר ליה אומר רב נחמן בר רבא אומר רב:

הדלקת נר בשבת - חובה,

רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית- רשות.

ואני אומר: מצוה.

מאי מצוה?

דאמר רב יהודה אומר רב:

כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אבא,

בערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ורגליו,

ומתעטף ויושב בסדינין המצויינין,

ודומה למלאך ה' צבאות.

והיו תלמידי ומחבין ממנו פנפי כסותן.

אמר להן: בני, לא כך שנית לכם:

סדין בציצית,

בית שמאי פוטרין.

ובית הלל מחייבין.

והלכה כדברי בית הלל.

ואינהו סברי משום כסות לילה.

108. כה, ב

רפ"י

הדלקת נר בשבת. שלא היה לו
ממה להדליק ובמקום שאין נר
אין שלום שהולך ונכשל והולך
באפילה:

איזהו עשיר. נפקא מיניה
למטרח להדורי אמילתא:

נחת רוח בעשרו. שמח בחלקו
אם מעט אם רב:

שעובדין בהן. בשדות עבודה
הצריכה להם:

"ותזנה משלום נפשי נשיתי טובה" (איכה ג, יז).

מאי "ותזנה משלום נפשי"?

אמר רבי אבהו:
זו הדלקת הנר בשבת.

"נשיתי טובה"?

אמר רבי ירמיה:
זו בית המרחץ.

רבי יוחנן אמר:
זו רחיצת ידים ורגלים בחמין.

רבי יצחק נפחא אמר:
זו מטה נאה וכלים נאים שעליה.

רבי אבא אמר:
זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים.

תגו רבנן:

"איזהו עשיר?"

כל שיש לו נחת רוח בעשרו.

דברי רבי מאיר.

סימן מ"ט ע"ס.

רבי טרפון אמר:

כל שיש לו מאה בָּרָמִים ומאה שָׂדוֹת ומאה עֲבָדִים שְׁעוֹבְדֵי בָּהוּ.

רבי עקיבא אמר:

כל שיש לו אשה נאה בְּמַעֲשֵׂים.

רבי יוסי אמר:

כל שיש לו בית הנסא סמוך לשולחןו".

109. כה, ב - כו, א

כ"י

שְׂמָא יִסְתַּפֵּק מִמְּנוּ. ותניא בתוספתא הנותן שמן לנר חייב משום מבעיר והמסתפק חייב משום מכבה במסכת ביצה בגמרא דיום טוב (דף כב.):
שְׂהוּא עָף. ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית:
חַמְתָּא. חמותה:
אֵיתְלֵי שְׂרָגָא. הדלק את הנר:
עַד רִמְתָּא. שם מקום:
לְכוּרְמִים. לשון מאספים כמו כורמים עליו את הכלים לקמן בפרק רבי עקיבא (דף פח.):
וּלְיוֹגְבִים. לשון יקבים שעוצרין ופוצעין את החלזון להוציא דמו כדאמרן בפרק כלל גדול לקמן (דף עה.) והניחם נבוזראדן ללבושי המלך:
סוּלְמָא דְצוּר. מעלה הר וקצרה המסילה וגבוהה וקורין אותה פוייאיה"ה {פוי"י: רמה}:

תניא:

**"רְבִי שְׂמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר:
 אִין מְדַלְּקִין בְּצָרוֹ"**.

מאי טעמא?

אמר רבה:

מתוך שריחו נודף,
 שְׂמָא יִסְתַּפֵּק מִמְּנוּ.

אמר ליה אבאי:

כו, א לִימָא מר: מפני שהוא עף.

חדא ועוד קאמר:

חדא: מפני שהוא עף.

ועוד גזירה שְׂמָא יִסְתַּפֵּק מִמְּנוּ.

ההיא חמתא דהות סניאה לה כלתה,
 אַמְרָה לָהּ: זֵיל אִיקְשִׁיט בְּמִשְׁחָא דְאַפְרִסְמָא.
 אַזְלָא אִיקְשִׁיט, כִּי אֶתְתַּת אַמְרָה לָהּ: זֵיל אֵיתְלֵי שְׂרָגָא.
 אַזְלָא אֶתְלָא שְׂרָגָא.
 אֵינְפַח בָּהּ נוֹרָא וְאֶכְלָתָהּ.

"וּמִדֵּלֶת הָאָרֶץ הַשְּׂאִיר נְבוּזֹרָאדָן רַב טַבָּחִים לְכוּרְמִים וּלְיוֹגְבִים" (ירמיה נב, ז).

"כוּרְמִים".

תני רב יוסף:

"אֵלוּ מְלַקְטֵי אַפְרִסְמוֹן מַעִין גְּדִי וְעַד רִמְתָּא.

"וּיֹגְבִים" - אֵלוּ צִיִּידֵי חִלְזוֹן מְסוּלְמוֹת שֶׁל צוּר וְעַד חִיפָה.

110. כו, א

רש"י

אין מדליקין בטבל טמא. וכ"ש
 בטהור ולקמיה מפרש טעמא:
 מה תרומה טהורה. שהיא
 לאכילה אין לך בה אלא משעת
 הרמה ואילך ומקמי הכי
 אסירא שהרי טבל במיתה
 לאוכלה אף תרומה טמאה
 אע"פ שאין אתה אוכלה אלא
 מסיקה אסור להסיקו בטבלו:

תנו רבנן:

"אין מדליקין בטבל טמא בחול. ואין צריך לומר בשבת.
 כיוצא בו, אין מדליקין בנפט לבן בחול, ואין צריך לומר בשבת".

בשלמא "נפט לבן" - מפני שהוא עף,
 אבל "טבל טמא" - מאי טעמא?

אמר קרא: "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי" (במדבר יח, ח),

בשתי תרומות הקתוב מדבר:

אחת תרומה טהורה,

ואחת תרומה טמאה.

מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך,

אף תרומה טמאה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך.

111. כו, א

ר"י

אין מדליקין בצרי. כדמפרש לעיל ועוד כדקתני ואזיל דאינו בא מן הפרי אלא מן העץ שרף בעלמא והוה ליה כזפת ואינו נמשך לישנא אחרינא וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר כו לאו טעמא למילתיה יהיב אלא הכי קאמר ועוד היה אומר דבר אחר בצרי:

עצי הקטף. כך שמם:

מן הפרי. לאפוקי שמן דגים ועטרן וצרי:

אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין בהן. כגון פסולי שמנים דמתניתין:

ומדליקין בשמן דגים. ואע"ג דדמי לחלב ואינו יוצא מפרי:

ובעטרן. ואע"ג דמזפת קאתי:

סומכוס היינו ת"ק. ר' יוחנן בן נורי דפסיל כל הנך דמתניתין וחלב אימני בהדיהו דהוא יוצא מן הבשר ואכשר בשמן דגים:

איכא בינייהו דרב ברונא. דאמר צריך לתת לתוכו שמן כל שהוא אי נמי דאכשר חלב מהותך בתערובת שמן כל שהוא חד מהנך תנאי סבר לדרב ברונא דחלב ניתר בתערובת אבל שמן דגים אפילו בעיניה וחד סבר שמן דגים על ידי תערובת אבל חלב כלל וכלל לא:

גופא:

"רבי שמעון בן אלעזר אומר:

אין מדליקין בצרי בשבת.

וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר:

צרי, אינו אלא שרף מעצי הקטף.

רבי ישמעאל אומר:

כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו.

רבי ישמעאל בן ברוקא אומר:

אין מדליקין אלא ביוצא מן הפרי.

רבי טרפון אומר:

אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד.

עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר:

ומה יעשו אנשי כבל שאין להם אלא שמן שומשמיין?

ומה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזים?

ומה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות?

ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא כף ולא כף אלא נפט?

אלא אין לך אלא מה שאמרו חכמים: אין מדליקין.

ומדליקין בשמן דגים ובעטרן.

רבי שמעון שזדי אומר:

מדליקין בשמן פקועות ובנפט.

סומכוס אומר:

כל היוצא מן הבשר אין מדליקין בו, אלא בשמן דגים."

סומכוס היינו תנא קמא!

איכא בינייהו:

דרב ברונא אומר רב:

ולא מסיימי.

112. כו, א - כז, ב

רס"י

אין בו משום שלש על שלש. לקבל טומאה בגי' אצבעות: יוצא מן העץ. כמו קנבוס וצמר גפן: ומסככים בו. סוכה הואיל ואינו מקבל טומאה דאין מסככין בדבר המקבל טומאה כדילפינן במסכ' סוכה (דף יב:): מגרנד ומיקבד: חוץ מפשתן. דילפינן לקמן דאיכרי עץ ומקבל טומאת נגעים אפילו אונן שבו כדלקמן הלכך אין מסככין באונן:

ר' שמעון בן אלעזר ותנא דבי ר' ישמעאל אמרו דבר אחד. דמהיכא תיתי לר' שמעון למעוטי שאר בגדים מטומאה אי לאו דאית ליה הא דתנא דבי ר' ישמעאל והלכך יוצא מן העץ לאו דווקא נקט דה"ה לנוצה של עזים וכל מידי דלאו צמר ופשתים הוא ואידי דנקט יוצא מן העץ לענין סוכה נקט לה נמי לענין טומאה:

הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם. כגון בטומאת שרצים וטומאת מת דכתיב בטומאת שרצים או בגד או עור ובמת וכל בגד וכל כלי עור וכן בשכבת זרע וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וגו' ובציצית על כנפי בגדיהם:

ופרט לך הכתוב באחד מהן. בטומאת נגעים כלל תחלה ואח"כ פרט והבגד כי יהיה בו נגע צרעת כלל בבגד צמר כו' פרט אף כל בגדים הסתומים ילפי' במה מצינו דהוא בנין אב דאינו אלא צמר ופשתים: שלשה. טפחים:

לר' שמעון אית ליה. דבהדיא תנא אין בו משום שלש על שלש אבל שלשה על שלשה דחזי אף לעשירים מיטמא ולקמן יליף מנליה בהו טומאה כלל הואיל ומנגעים יליף דאי לא יליף מנגעים מהיכא תיתי ליה לחלק בין פשתן לשאר מינין:

דכולי עלמא. בין לאביי בין לרבא אליבא דהני תנאי: בגד אין לי כו'. כלומר אי הוה כתיב בנגעים בגד אין לי דמיטמא בנגעים אלא בגד שלם:

לעשירים לא חזיין. אין מקפידין להצניע ובטולי מבטלי להו לא אתיין בק"ו:

וטעמא דכתביה קרא כו'. מסקנא דפירושה דמילתא היא ובניחותא כלומר הלכך טעמא דכתב קרא והבגד לרבויהו הלכך מיטמו הא לא רביהו לא מיטמו:

ואימא לרבות שלשה על שלשה בשאר בגדים. ושלש על שלש בצמר ופשתים מיטמו מק"ו והאי רבויא לשלשה על שלשה אתא ולשאר בגדים:

אמר קרא בבגד צמר. פרט אחר כלל למימר דאפי' גדול דשאר מינין לא מיטמו בנגעים:

ואימא כי אמעיט. שאר בגדים משלש על שלש דבצמר ופשתים אתי בק"ו משתי וערב אבל שלשה על שלשה מיטמו מריבויא דוהבגד:

תנאי:

"רבי שמעון בן אלעזר אומר:

כל היצא מן העץ אין בו משום 'שלש על שלש', ומסככין בו, חוץ מפשתן".

אמר אביי:

רבי שמעון בן אלעזר ותנא דבי רבי ישמעאל אמרו דבר אחד. רבי שמעון בן אלעזר - הא דאמרן. תנא דבי רבי ישמעאל מאי היא?

כו,ב

דתני דבי רבי ישמעאל:

"הואיל ונאמרו 'בגדים' בתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחד מהן, צמר ופשתים" - מה להלן צמר ופשתים, אף כל צמר ופשתים".

רבא אומר:

'שלשה על שלשה' בשאר בגדים איכא בינייהו. רבי שמעון בן אלעזר אית ליה. לתנא דבי רבי ישמעאל לית ליה.

דכולי עלמא מיהת 'שלש על שלש' בצמר ופשתים מיטמא בנגעים. מנלן?

דתנאי:

"בגד" - אין לי אלא בגד - 'שלש על שלש' מנין? תלמוד לומר: "והבגד" (ויקרא יג, יז).

ואימא לרבות 'שלשה על שלשה'?

לאו קל וחומר הוא!?

השתא שתי ערב מיטמא, - שלשה על שלשה מיבעיא!?

אי הכי, 'שלש על שלש' נמי ליתי בקל וחומר!

אָלָא, 'שלשה על שלשה' דחזו בין לעשירים בין לעניים - אתי בקל וחומר, 'שלש על שלש' לעניים הוא דחזיין לעשירים לא חזיין - לא אתי בקל וחומר.

טעמא דכתביה קרא, הא לא כתביה קרא לא גמרין בקל וחומר.

ואימא: לרבות 'שלשה על שלשה' בשאר בגדים?

אמר קרא: "בגד צמר ופשתים"

בגד צמר ופשתים - אין.

מידי אחרני - לא.

ואימא: כי אימעוט מ'שלש על שלש', אָבָל 'שלשה על שלשה' מיטמא!

17 והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים. (ויקרא יג, מז)

18 והבגד כי יהיה בו נגע צרעת

ר"י

תרי מיעוטי כתיבי. תרי זימני כתיבי בגד צמר ופשתים זאת תורת נגע הצרעת בגד הצמר או הפשתים:

מנא ליה. לרבי שמעון שום טומאה בשאר בגדים הואיל ושאר בגדים הסתומים למדין הן מן המפורש:

מאו בגד. דכתיב בשרצים או ריבויא הוא: דתניא ל"ג דאי מתניתא היא היכי פליג עליה אב"י ואמר מיבעיא ליה לשלש על שלש הא תנא תני בהדיא שלשה על שלשה בשאר בגדים מניין אלא דרשא דרבא היא:

גלי רחמנא בנגעים. דרבייה מן והבגד וה"ה לשרצים דכיון דכתיב בהן בגד כי התם מיניה ילפינן בבנין אב:

שרצים אין שתי וערב מטמא בהן. דבגד כתיב בהו ולא שתי ולא ערב:

ואידך אי ס"ד. ורבא אמר לך על כרחיך לשלשה על שלשה בשאר בגדים אתא דאילו ג' על ג' בצמר ופשתים בשרצים מנגעים יליף דאי נגעים חמירי לכתוב רחמנא האי ריבויא בשרצים ולשתוק מריבויא דהבגד בנגעים אלא לדרשא אחריתי אתא:

בכעדשה. ונגעים בעינן כגריס: **מפיק מאידך.** כלומר מוצא הוא מסברת אידך תנא דפליג עליה דאשכחן דמרבי שאר בגדים לטומאת שרצים:

של עזים. קרי נוצה על שם שאין גוזזין אותם אלא מורטין: **רבא אמר כי לית ליה.** לתנא דרישא בשאר בגדים בשרצים ג' על ג' דילמד סתום מן המפורש אבל שלשה על שלשה בשרצים אית ליה בהו דאיתרבו מאו בגד:

תרי מיעוטי כתיבי¹⁹ "בבגד צמר או בבגד פשתים" (ויקרא יג, מז), חד למעוטי מ'ש'ש על ש'ש', וחד למעוטי מ'ש'ש על ש'ש'.

ולרבא דאמר, 'ש'ש' על ש'ש' בשאר בגדים איכא בינייהו, לרבי שמעון בן אלעזר אית ליה, לתנא דב"י רבי ישמעאל לית ליה.

'ש'ש' על ש'ש' בשאר בגדים מנא ליה?

כז,א

נפקא מ'או בגד'²⁰ (ויקרא יא, לב).

דתניא:

"בגד" - אין לי אלא בגד, 'ש'ש' על ש'ש' בשאר בגדים מניין? תלמוד לומר: "או בגד".

ואב"י "או בגד" מאי עביד ליה?

מיעבי ליה לרבות 'ש'ש' על ש'ש' בצמר ופשתים דמטמא בשרצים.

ורבא?

גלי רחמנא גבי נגעים, והוא הדין לשרצים.

ואב"י?

איכא למיפרך:

מה לנגעים, שכן שתי וערב מטמא בהם.

ואידך?

אי סלקא דעתך נגעים חמירי, לכתוב רחמנא גבי שרצים וליתו נגעים מינייהו.

ואידך?

נגעים משרצים לא אתו, דאיכא למיפרך: מה לשרצים שכן מטמא בכעדשה.

אמר אב"י:

האי תנא דב"י רבי ישמעאל, מפיק מאידך תנא דב"י רבי ישמעאל. דתני דב"י רבי ישמעאל:

"בגד" - אין לי אלא בגד צמר ופשתים, מניין לרבות צמר גמלים וצמר ארנבים, נוצה של עזים והשיריו והכלב והסריקיו? תלמוד לומר: "או בגד".

רבא אמר:

כי לית ליה להך תנא דב"י רבי ישמעאל בשאר בגדים, 'ש'ש' על ש'ש',

¹⁹ בגד הצמר או הפשתים (ויקרא יג, נט)

²⁰ בבגד צמר או בבגד פשתים" (ויקרא יג, מז)

²⁰ וכל אשר יפל-עליו מהם במתם יטמא מכל-כלי-עץ או כגד או-עור או שק כל-כלי-אשר-יעשה מלאכה בהם במים יוכא וטמא עד-הערב וטהר.

'שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה' - אֵיִת לִיה.

וְהָא רַבָּא הוּא דְאָמַר 'שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה' בְּשָׂאָר בְּגָדִים לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אֵיִת לִיה, לְתַנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל לִית לִיה!

הַדֵּר בֵּיה רַבָּא מֵהֵיִיא.

וְאִיבְעִית אִימָא:

הָא רַב פְּפָא אַמְרָה,

דְּרַב פְּפָא אָמַר:

"אָף כָּל" - לְאִתּוּי כְּלָאִים.

"כְּלָאִים" - בְּהֵדִיא כְּתִיבִי בֵּיה,

"לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעֵטְנוּ צִמְר וּפְשָׁתִים יַחְדָּו" (דברים כב, יא)!

סְלָקָא דְעֵתָהּ אַמִּינָא הָנִי מִלִּי דְרָךְ לְבִישָׁה,

אָבַל בְּהַעֲלָאָה כָּל תְּרֵי מִינֵי אָסוּר.

וְלָאוּ קַל וְחֹמֶר הוּא!?

וּמָה לְבִישָׁה דְקָא מִיתְהַנִּי בּוּלֵי גּוּפִיה מְכַלְאִים, אַמְרָת: צִמְר וּפְשָׁתִים - אִין,

מִיֵּדִי אַחֲרֵינָא - לֹא.

הַעֲלָאָה - לֹא כָּל שְׁבָן?!

אָלָא דְרַב פְּפָא בְּדוּתָא הִיא.

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר:

"אָף כָּל" - לְאִתּוּי צִיצִית.

כּוּב,

"צִיצִית" בְּהֵדִיא כְּתִיב: "לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעֵטְנוּ צִמְר וּפְשָׁתִים יַחְדָּו" (דברים כב, יא),

וּכְתִיב: "גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ"²¹!

סְלָקָא דְעֵתָהּ אַמִּינָא: כְּדַרְבָּא,

דְּרַבָּא רַמִּי,

כְּתִיב: "הַכֹּנֵף"²² (במדבר טו, לט) - מִין כְּנָף,

וּכְתִיב: "צִמְר וּפְשָׁתִים יַחְדָּו".

הָא פִּיצַד?

צִמְר וּפְשָׁתִים - פּוּטְרִין, בִּין בְּמִינָן, בִּין שְׁלֹא בְּמִינָן.

שָׂאָר מִינָן - בְּמִינָן פּוּטְרִין שְׁלֹא בְּמִינָן אִין פּוּטְרִין.

סְלָקָא דְעֵתָהּ: כְּדַרְבָּא,

קָא מִשְׁמַע לֹן.

אָמַר רַב אַחָא בְּרִיה דְּרַבָּא לְרַב אַשִּׁי:

לְתַנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל,

מָאִי שְׁנָא לְעִנְיָן טוּמְאָה דְּמַרְבֵּי שָׂאָר בְּגָדִים, דְּכְתִיב: "אוּ בְּגָדִי,"

הֵכָא נְמִי לִימָא לְרַבּוֹת שָׂאָר בְּגָדִים מִ"אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהּ"!

הֵהוּא לְאִתּוּי כְּסוּת סוּמָא הוּא דְאֵתָא.

דְּתַנָּיא:

רַבִּי

הַדֵּר בֵּיה רַבָּא מֵהֵיִיא. וְאָמַר דְּתַנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל וּרְשָׁבִיִּיא אָמְרוּ דְבַר אַחַד וְלָאוּ כַּאֲבֵי אֵלָא דְלִתְרוּיְהוּ בְּשָׂאָר בְּגָדִים טוּמְאָת גִּי עַל גִּי לִיכָא שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה אִיכָא:

וְאִיבְעִית אִימָא הָא. שְׁמַעְתָּ דְסִיפָא לָאו רַבָּא אַמְרָה אֵלָא רַב פְּפָא אַמְרָה לְאוּקְמִי תְרוּיְהוּ תְרֵי תַנָּאי דְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל כְּהַדְדִי וּלְמִימַר דְּמוּדָה תַנָּא דְרִישָׁא דִיש טוּמְאָת שְׂרָצִים בְּשָׂאָר בְּגָדִים:

הִ"ג דְּרַב פְּפָא אָמַר אָף כָּל לְאִתּוּי כְּלָאִים. אָף כָּל דְּתַנָּא דְרִישָׁא דְקָאמַר אָף כָּל בְּגָדִים סַתְּם צִמְר וּפְשָׁתִים לָאו לְפְרוּשֵׁי בְּגָדִים סַתּוּמִים דְּטוּמְאָה קָא אִתֵּי בְּשָׂאָר טוּמְאָה וְדָאִי מִטְמָאוּ שָׂאָר בְּגָדִים דְאִיתְרְבוּ מָאוּ בְּגַד אֵלָא לְפְרוּשֵׁי בְּגַד הָאמּוּר בְּכִלָּאִים סַתְּם וּבְגַד כְּלָאִים שְׁעֵטְנוּ וּגוּי הִלְכָךְ לְרַב פְּפָא לֹא מְפִיק הָאִי תַנָּא מִילְתֵּיה דְהָאִי תַנָּא וְהָךְ פִּירוּקָא דְסִיפָא אִיהוּ אַמְרָה וְלֹא אִיתְמַר כְּדָאמְרַת לִיה אֲלִיבָא דְרַבָּא דְמַפְלִיג בִּין גִּי עַל גִּי לְשֹׁלֶשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה אֵלָא הַכִּי אִיתְמַר רַב פְּפָא אָמַר לֹא מְפִיק הָאִי תַנָּא מֵאִידָךְ תַנָּא דְאָף כָּל לְאִתּוּי כְּלָאִים דְכִי הוּהוּ מוּקְמִינָן לִיה כְּרַבָּא הוּהוּ צְרִיךְ לְפְלוּגֵי דְכִינּוּן דְאָף כָּל לְטוּמְאָת שְׂרָצִים נְמִי אִתָּא עַל כְּרַחֲוּךְ אָף כָּל לְמַעוּטִינְהוּ מִשְׁלֵשׁ עַל שְׁלֵשׁ כְּדִין נִגְעִים וְאוּ בְּגַד לְרַבּוּיִי שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה וְאָף עַל גַּב דְלֹא מִטְמוּ שָׂאָר בְּגָדִים בְּנִגְעִים דְהָא נִתְמַעְטוּ בְּתְרֵי מִיעוּטֵי אִיתְרְבוּ בְּשְׂרָצִים אֲבַל לְרַב פְּפָא לֹא מִיבְעִי לָן לְפְלוּגֵי דְכִינּוּן דְאִתְרְבוּ שָׂאָר בְּגָדִים לְשְׂרָצִים אִיתְרְבוּ לְכָל תּוֹרַת צִמְר וּפְשָׁתִים בִּין לְשֹׁלֶשׁ בִּין לְשֹׁלֶשָׁה:

בְּהֵדִיא כְּתִיבִי בֵּיה. צִמְר וּפְשָׁתִים לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעֵטְנוּ וּגוּי:

לְאִתּוּי צִיצִית. דְלֹא מַחֲיִיבִי בְּצִיצִית אֵלָא בְּגָדֵי צִמְר וּפְשָׁתִים: גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ. לֹאֵלוּ:

סַד"א כְּדַרְבָּא. כְּלוּמַר סַד"א דְלֹא דְרִשִּׁין הָנִי סְמוּכִין לְעִנְיָן טְלִית לְמִימַר דְּטְלִית צִמְר וּפְשָׁתִים תַּעֲשֶׂה צִיצִית וְלֹא לְשָׂאָר טְלִית אֵלָא לְעִנְיָן צִיצִית תְּדַרְשִׁיה גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ מִצִּמְר וּפְשָׁתִים וְלֹא מִשָּׂאָר מִינָן כְּדַרְשִׁי לִיה רַבָּא:

כְּתִיב הַכֹּנֵף מִין כֹּנֵף. דְהָאִי כֹנֵף קָרָא יִתִּירָא הוּא דְהָא כְּתִיב עַל כֹּנֵפֵי בְּגָדֵיהֶם וְהוּהוּ לִיה לְמַכְתָּב וּנְתַנּוּ עַל הַצִּיצִית פְּתִיל תַּכְלַת:

מִין כֹּנֵף. מִין הַטְּלִית יְהֵא הַצִּיצִית דְהַכִּי מִשְׁמַע צִיצִית שֶׁל כֹּנֵף תְּהֵא וְאִם שֶׁל מִשִׁי הוּא צִיצִית שֶׁל מִשִׁי פּוּטְרַת בַּהּ:

וּכְתִיב צִמְר וּפְשָׁתִים. גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ דְּמִשְׁמַע נְמִי מִהֵן תַּעֲשֶׂה:

סַד"א כְּדַרְבָּא. דְאָמַר דְהַכֹּנֵף אִתָּא לְאַשְׁמוּעִינָן דְלֹא תְדַרוּשׁ סְמוּכִין לְמִיפְטוּר שָׂאָר בְּגָדִים דּוּדָאִי מִיחִיִּיב מִיחָא בְּצִיצִית דְּמִינָן קַמִּיל אָף כָּל דְלֹא תְדַרוּשׁ הַכֹּנֵף הַכִּי אֵלָא אֹרְחִיָּה דְקָרָא הוּא וְלֹאשְׁמַעִינָן דְּמַצוֹת צִיצִית בְּשְׁנֵי מִינֵי צִבְע שְׁנֵי חוּטִין שֶׁל תַּכְלַת וְשְׁנֵי חוּטִין שֶׁל לְבָן דְהֵינּוּ מִין כֹּנֵף דְסַתְמִיָּה לְבָן:

מָאִי שְׁנָא כּוּי. אֲלִיבָא דְרַב נַחֲמָן קְבַעִי לֵה דְאָמַר אָף כָּל לְאִתּוּי צִיצִית:

אֲשֶׁר תִּכְסֶה. רִיבּוּיָא דְקָרָא הוּא:

²¹ גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כְּנֻפּוֹת כְּסוּתָךְ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהּ

²² וְתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֹּנֵף פְּתִיל תַּכְלַת

רש"י

לכסות לילה. כסות המיוחד ללילות דלא ניחייב:
שישנה בראייה אצל אחרים. וקרינן ביה וראיתם לאחרים ביום ולא אתי אשר תכסה ומפיק וראיתם:
שאינה בראייה. ואי מרבינן לה מאשר תכסה קא עקרת ליה וראיתם:
ואימא לרבות שאר בגדים. ולא כסות סומא:
קאי בצמר ופשתים. כדאמר דסמך צמר ופשתים לגדילים מרבה כסות סומא דצמר ופשתים:
מרבה שאר בגדים. בתמיה:

"וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ" (במדבר טו, לט) - פָּרַט לְכִסּוֹת לַיְלָה.
 אֲתָה אוֹמֵר פָּרַט לְכִסּוֹת לַיְלָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא פָּרַט לְכִסּוֹת סוּמָא?
 נִשְׁהוּא אוֹמֵר: **"אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהּ"** - הֲרֵי נִסּוֹת סוּמָא אָמור,
 הָא מָה אֲנִי מְקַיִים **"וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ"** - פָּרַט לְכִסּוֹת לַיְלָה.
 מָה רְאִית לְרִבּוֹת סוּמָא וְלַהּוֹצִיא נִסּוֹת לַיְלָה?
 מְרַבָּה אֲנִי נִסּוֹת סוּמָא שִׁישְׁנָה בְּרֵאִיָּה אֶצֶל אַחֲרִים,
 וּמוֹצִיא אֲנִי נִסּוֹת לַיְלָה שְׁאִינָה בְּרֵאִיָּה אֶצֶל אַחֲרִים".

וְאִימָא לְרִבּוֹת שְׁאָר בְּגָדִים?

מִסְתַּבְּרָא קָאִי בְּצֶמֶר וּפְשֵׁתִים מְרַבָּה צֶמֶר וּפְשֵׁתִים,
 קָאִי בְּצֶמֶר וּפְשֵׁתִים, מְרַבָּה שְׁאָר בְּגָדִים?!

113. כז, ב

רס"י

אמרו דבר אחד. דדבר המיטמא
בנגעים אין מסככין ואע"ג דאינו
מטמא בטומאת מגע:

הא דאמרן. חוץ מפשתן ולא
קאמר חוץ מבגד פשתן משמע
אע"ג דלאו בגד שלא נטוה כגון
אונין או נטוה ולא נארג אין
מסככין הואיל ומטמו בנגעים
ואע"ג דלא מטמא בשרצים:

סיככה בטווי. הואיל ומטמו
בנגעים דכתיב או בשתי או
בערב וה"ה נמי לאונין
משיתלבנו והאי דנקט טווי
לאשמעינן דטווי מטמא מיד
דטווייתו הוא גמר מלאכתו ולא
בעי שישלה:

כמאן. אמרה סומכוס להא כר'
מאיר דאמר מטמא מיד שנטווה
ל"א כמאן אמרה אביי להאי
מילתא דההיא חוץ מפשתן
פשתן דוקא קאמר אע"ג דלאו
בגד ועל כרחיק אפי' אונין
במשמע אלמא אונין מיטמא
בנגעים:

כי האי תנא. כר' יהודה:
משישלה. שיהיו שולין אותו מן
היורה ששולקין אותו בה
ללבנו:
משיתלבנו. בתנור:

אמר אביי:

רבי שמעון בן אלעזר וסומכוס אמרו דבר אחד.

רבי שמעון בן אלעזר - הא דאמרן

סומכוס - דתניא:

"סומכוס אומר:

סיככה בטווי פסולה מפני שמשמאה בנגעים".

כמאן?

כי האי תנא,

דתנן:

"שתי וערב מטמא בנגעים מיד,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

השתי משישלה,

והערב מיד.

והאוניו של פשתן משיתלבנו".

114. כז, ב

רש"י

מתני'

אין מדליקין בו. לעשות פתילה מקנבוס ובגד קנבוס מצמר גפן: אינו מטמא טומאת אוהלים. אם עשה מהן אהל והמת תחתיו הוי כשאר בית וא"צ להטביל האהל עצמו דלא קבל טומאה אלא כלים שתחתיו: אלא פשתן. שאף אהל טמא כדכתיב והזה על האהל ובגמ' יליף דבפשתן משתעי קרא:

גמ'

משנה

כל היוצא מן העץ - אין מדליקין בו, אלא פשתן. וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים, אלא פשתן.

גמרא

מנלן ד"פשתן" איקרי "עץ"?

אמר מר זוטרא:

דאמר קרא: "והיא העלתם הגנה ותטמנם בפשתי העין" (הושע ב, ו).

115. כז, ב - כח, א

"והיוצא מן העץ - אינו מטמא טומאת אהלים, אלא פשתן".

מנלן?

אמר רבי אלעזר:

כח, א גמר "אהל" "אהל" ^ מממשכן.

כתיב הקא: "זאת התורה אדם פי ימות באהל"²³ (במדבר יט, יד),
 וכתיב התם: "ויפרוש את האהל על המשכן"²⁴ (שמות מ, יט),
 מה להלן של פשתן, קרוי "אהל" אף כאן של פשתן קרוי "אהל".

אי מה להלן שזורין וחוטן כפול ששה,
 אף כאן שזורין, וחוטן כפול ששה?!

תלמוד לומר: "אהל" "אהל" ריבה.

אי "אהל" "אהל" ריבה, אפילו כל מילי נמי!

אם כן גזירה שוה - מאי אהני ליה?

ואימא: מה להלן קרשים, אף כאן קרשים!

אמר קרא: "ועשית קרשים למשכן"²⁵ (שמות כו, טו),
 משכן קרוי משכן,
 ואין קרשים קרויין משכן.

אלא מעתה "ועשית מכסה לאהל"²⁶ (במדבר כו, יד),
 הכי נמי מכסה לא איקרי "אהל"?
 אלא הא דבצי רבי אלעזר:

עור בהמה טמאה מהו שיטמא באהל המת?
 השתא עור בהמה טהורה לא מטמא, עור בהמה טמאה מיבעיא?!

שאני התם, דהדר אהדריה קרא,

דכתיב: "ונשאו את יריעת המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר עליו" (במדבר ד, כה),
 מקיש עליון לתחתון,

מה תחתון קרוי "אהל", אף עליון קרוי "אהל".

רש"י

ממשכן. דלא הוה ביה שום
 יוצא מן העץ אלא פשתן
 דכתיב עשר יריעות שש משזר:
 שזורין. דטור"ש {ריטור"ש:
 מפותלים} בלע"ז דכתיב
 משזר:

וחוטן כפול ששה. כדאמרינן
 בפי' בא לו דסדר יומא (דף עא:)
 דברים שנאמר בהן שש חוטן
 כפול ששה ואי קשיא כיון דיליף
 ממשכן כלים ואדם שתחת גג
 הבית וכל שאר אהלים דלא דמו
 למשכן מנלן דמטמו בספרי
 תניא מנין לעשות שאר
 המאהילים כאהל אמרת מה
 מצורע הקל עשה בו כל המאהיל
 כו':

אף כאן קרשים. ואימא דעץ נמי
 איקרי אהל:

משכן קרוי משכן. כגון עשר
 יריעות שש משזר ומשכן איקרי
 אהל דכתיב (שמות לט) את
 משכן אהל מועד:

הכי נמי. דמכסה עורות לאו
 אהל ולענין טומאה נמי לא
 מקבל:

השתא עור בהמה טהורה. כגון
 אילים מאדמים:

מה תחתון. עשתי עשרה יריעות
 עזים לאהל על המשכן דמשכן
 היינו עשר יריעות המחוברות
 בקרסי זהב מלמעלה מהן אהל
 יריעות עזים ולמעלה מהן
 מכסה העורות:

²³ זאת התורה אדם פי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים

²⁴ ויפרוש את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה

²⁵ ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים

²⁶ ועשית מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ומכסה עורות תחשים מלמעלה

116. כח, א-ב

כ"י

מאי קמיבעי ליה. הא ממשכן גמר לה ר' (אליעזר) לעיל בריש שמעתין והתם טהורה היא דהוי למלאכת משכן:

מכסה אחד היה. חציו של אילים וחציו של תחשים ולמעלה דקרא אתרוייהו כתיב דבין אילים בין תחשים היה מכסה אחד מלמעלה לאהל יריעות העזים:

תלא אילן. חיה טמאה היא ומנומרת בגוונין:

אי הכי. סיעתא היא: **שש.** ששמח ביופיו בגוונין:

עור או בעור. גבי נעים כתיב או בעור והוא מצי למכתב או עור: **ושלקה ביד כהן.** משהראהו ביד כהן נעשה נגע ומתחלה לא היה נגע:

קצץ מכולן. מכל האמורים בפסוק וחברן יחד: שרצים מטמאין בכעדשה ומת בכזית ונגעים בכגריס והוא פחות מכזית:

גופא:

בעי רבי אלעזר:

עור בהמה טמאה מהו שיטמא טומאת אהליו?

מאי קמיבעיא ליה?

אמר רב אדא בר אבהו:

תחיש שהיה בימי משה קמיבעיא ליה - טמא היה או טהור היה?

אמר רב יוסף:

מאי תיבעי ליה? תנינא!

"לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד."

מתיב רבי אבא?

"רבי יהודה אומר:

שני מנסאות היו,

אחד של עורות אילים מאדמים,

ואחד של עורות תחשים.

רבי נחמיה אומר:

מנסה אחד היה.

דומה במין תלא אילן."

והא "תלא אילן" טמא הוא!

הכי קאמר:

כמין "תלא אילן" הוא שיש בו גוונין הרבה, ולא תלא אילן, דאילו התם טמא, והכא טהור.

אמר רב יוסף:

אי הכי, היינו דמתרגמינן - שש בגוונין הרבה.

רבא אומר:

עור בהמה טמאה דמטמא באהל המת מהכא,

דתניא:

"עור" "או בעור"²⁷ (ויקרא יג, מח) - **ריבה עור בהמה טמאה.**

ושלקה ביד בהן.

קצץ מכולן ועשה אחת מהן, מנין?

תלמוד לומר: "או בכל מלאכת עור" (ויקרא יג, מח).

ואיכא למיפרך מה לנגעים שכן שתי וערב טמא בהן!

אלא גמר משרצים²⁸.

דתניא:

"עור" (ויקרא יא, לב) - **אין לי אלא עור בהמה טהורה, עור בהמה טמאה מנין?**

תלמוד לומר: "או עור."

²⁷ והבגד כפי-היתה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים. או בשתי או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל-מלאכת עור. (ויקרא יג, מז-מח)

²⁸ וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם (ויקרא יא, לב)

רס"י

אף אני אביא אהל המת שיעור
 טמא בו. כדאמר לעיל מקיש
 עליון לתחתון דקרוי אהל:
שאינה מטמאה בנגעים. דהא
 צמר ופשתים כתיב:

מטמא באהל המת. אם עשאו
 אהל דהא ממשכן גמר ליה
 ועיקר אהל דכתיב במשכן
 ביריעות עזים כתיב הא דכתיב
 בספרים כל מעשה עזים לייג
 ליה דמהכא לא נפקא לן אהל
 דבכלים הוא דכתיב וכדאמר
 בעלמא להביא דבר הבא מן
 העזים מן הקרנים ומן
 הטלפים:

אלא הא דתני רב יוסף כו'. כיון
 דרבינן עור בהמה טמאה לאהל
 המת הא דתני רב יוסף למאי
 הלכתא מאי דהוה הוה אי לא
 למילף מיניה לטומאה:

לתפילין. איתמר דהיא נמי
 מלאכת שמים:

לעורן. עור דפוס שלהן
 שהכתבים של פרשיות מונחים
 בו דהאי לא מלמען תהיה נפקא
 דהא לאו תורה כתיבא ביה:

שי"ן של תפילין. שיהא העור
 נקמט מבחוץ גי' קמטין ודומה
 לשי"ן והרצועה נקשרת כמין
 דלית ויש רצועה כפופה כמין י'
 דהיינו שדי וכיון דאות השם
 נכתב בקמטין שלו מותר בפיך
 בעינן ומקרא נפיק:

אלא לנכרכות בשערן. תניא
 לההיא דרב יוסף שצריך לקשור
 איגרות הפרשיות בשער עור
 בהמה טהורה ולתופרן בגיד
 בהמה טהורה:

בשערן. בשער מן הקלף כלומר
 בשל טהורה:

לרצועותיהן. שיהיו מעור בהמה
 טהורה:

הל"מ. וכיון דהלכתא רצועות
 מסיני טהורות נמי הלי"מ
 ומתניתא דרב יוסף לאו הלי"מ
 קאמר:

ואיכא למיפרך:

מה לשרצים שכן מטמאין בכעדשה.

נגעים יוכיחו.

וחזר הדין,

לא ראי זה כראי זה,

ולא ראי זה כראי זה,

הצד השווה שבהן: שיעור טמא בהן, ועשה עור בהמה טמאה כעור בהמה טהורה.
 אף אני, אביא אהל המת, שיעור טמא בו, ונעשה בו עור בהמה טמאה כעור בהמה טהורה.

אמר ליה רבא מברניש לרב אשי:

איכא למיפרך: מה להצד השווה שבהן שכן מטמאין בפחות מכוזית.

תאמר במת שאינו מטמא אלא בכזית.

אלא אמר רבא מברניש:

כחב, אתניא בקל וחומר מנוצה של עזים, שאין מטמא בנגעים, מטמא באהל המת,
 עור בהמה טמאה שמטמאה בנגעים אינו דין שמטמאה באהל המת.

ואלא הא דתני רב יוסף:

"לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד",
 למאי הלכתא?

לתפילין.

"תפילין?"! בהדיא כתיב בהו: **"תהיה תורת ה' בפיך"**²⁹ (שמות יג, ט),
 מן המותר בפיך!

אלא, לעורן.

והאמר אביי:

שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני!

לכורכן בשערן, ולתופרן בגידן.

הא נמי הלכה למשה מסיני!

דתניא:

"תפילין מרובעות - הלכה למשה מסיני,

בכרכות - בשערן,

ונתפרות - בגידן!"

אלא, לרצועות.

והאמר רבי יצחק:

רצועות שחורות - הלכה למשה מסיני!

נהי דגמירי שחורות,

טהורות מי גמירי?

²⁹ והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך

117. כח, ב

רפ"י

מאי הוי עלה דתנחש. הואיל
ולרב יוסף לאו לענין מלאכה
דמשכן איתמר לא איפשיט
בעיין:
מקרינ תרתי משמע. דסתם
מקרינ כל קרניו:

מאי הוי עלה דתנחש שהיה בימי משה?

אמר רבי אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש:
"אומר היה רבי מאיר:

תנחש שהיה בימי משה ברִיָּה בפני עצמה הִיא,
ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא,
וקרן אחת היתה לו במצחו, ולפי שעה נזדמן לו למשה, ועשה ממנו משכן ונגנז".
מדקאמר: "קרן אחת היתה לו במצחו" - שמע מינה: טהור היה,
דאמר רב יהודה:

שור שהקריב אדם הראשון - קרן אחת היתה לו במצחו,
שנאמר: "וְזִיטַב לָהּ מִשּׁוֹר פֶּר מִקְרוֹן מִפָּרִיס" (תהלים סט, לב).

"מקרינ" - תרתי משמע!

"מקרינ" כתיב.

ולפשוט מיניה דמין בהמה הוא!

כיון דאיכא "קרש", דמין חיה הוא,
ולית ליה אלא חדא קרן איכא למימר מין חיה הוא.

118. כח, ב - כט, א

רז"י

משנה

**פְּתִילַת הַבְּגָד, שְׁקִיפֹלָה, וְלֹא הַבְּהֵבָה,
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
טַמְאָה הִיא, וְאִין מְדַלִּיקִין בָּהּ.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר:
טְהוּרָה הִיא וּמְדַלִּיקִין בָּהּ.**

גמרא

בְּשִׁלְמָא לְעֵינֵן טוּמְאָה, בְּהָא פְּלִיגִי:
דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר קִיפּוּל אֵינּוּ מוּעִיל, וּבְמִלְתֵּיהּ קַמְיִיתָא קְיָיְמָא.
וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר קִיפּוּל מוּעִיל, וּבְטוּלֵי בְּטִיל.
אֵלָּא לְעֵינֵן הַדְּלָקָה בְּמֵאֵי פְּלִיגִי?

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר רַבִּי אוֹשְׁעִיָּא, וְכֵן אָמַר רַב אֲדָא בַּר אֶהֱבָה:
הֵכָּא בִּישְׁלָשׁ עַל שְׁלָשׁ מְצוּמְצָמוֹת עֶסְקִינֵן,
וּבַיּוֹם טוֹב שְׁחַל לְהִיּוֹת עָרֵב שַׁבַּת עֶסְקִינֵן.
דְּכוּלֵי עֲלָמָא אֵית לְהוּ דְּרַבִּי יְהוּדָה,
דְּאָמַר: מְסִיקִין בְּכָלִים, וְאִין מְסִיקִין בְּשַׁבְּרֵי כָלִים.
וְדְכוּלֵי עֲלָמָא אֵית לְהוּ דְּעוּלָא,
דְּאָמַר עוּלָא: הַמְדַלִּיק צְרִיךְ שִׁדְלִיק בְּרוֹב הַיּוֹצֵא.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: קִיפּוּל אֵינּוּ מוּעִיל, וְכִיּוֹן דְּאֲדַלִּיק הוּיָא לִיה שַׁבֵּר כָּלִי.
וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: קִיפּוּל מוּעִיל, וְאִין תּוֹרַת 'פְּלִי' עָלִיו, וְכִי קַמְדַלִּיק בְּעֵץ בְּעֲלָמָא קַמְדַלִּיק.

אמר רב יוסף:

היינו דתנינא:

"שְׁלָשׁ עַל שְׁלָשׁ מְצוּמְצָמוֹת", וְלֹא יִדְעָנָא לְמֵאֵי הַלְּכָתָא.

וּמְדַקָּא מְתַרְץ רַב אֲדָא בַּר אֶהֱבָה אֱלִיבָא דְּרַבִּי יְהוּדָה,
שְׁמַע מִינָהּ: כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לִיה.

ומי אמר רב אדא בר אהבה הכי?

והאמר רב אדא בר אהבה:

**כטא, גוי שחַקק קב בבקעת - ישראל מסיקה ביום טוב.
ואמאי? נולד הוא!**

לְדַבְּרֵיהֶם דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי עֲקִיבָא קְאָמַר לִיה,
וְלִיה לָא סְבִירָא לִיה.

רבא אמר:

היינו טעמא דרבא אליעזר:

לְפִי שְׂאִין מְדַלִּיקִין בְּפְתִילָה שְׂאִינָהּ מְחוּרְכָתָא, וְלֹא בְּסַמְרְטוּטִין שְׂאִינֵן מְחוּרְכִין.

אָלָּא הָא דְּתַנִּי רַב יוֹסֵף:

"שְׁלָשׁ עַל שְׁלָשׁ מְצוּמְצָמוֹת" - לְמֵאֵי הַלְּכָתָא?

לְעֵינֵן טוּמְאָה.

דתנן:

"שְׁלָשׁ עַל שְׁלָשׁ שְׂאֵמְרוּ, חוּץ מִן הַמָּלֵל,

דְּבַרֵי רַבִּי שְׁמַעוֹן.

וְחַכְמַיִם אוֹמְרִים:

שְׁלָשׁ עַל שְׁלָשׁ מְבוּזָנוֹת" (משנה כלים כח, ז).

מתני'

שְׁקִיפֹלָה. כְּמוֹ שְׁגוּדְלִין פְּתִילוֹת:

הַבְּהֵבָה. עַל הַשְּׁלֵהֶבֶת כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מְחוּרְכָתָא וְתַדְלִיק יִפֵּה:

טַמְאָה הִיא. דְּבַגְד כְּלִי הוּא וּמִקְבֵּל טוּמְאָה אִם הִיא שֶׁלֶשׁ עַל שֶׁלֶשׁ דְּקַפּוּל אִין מְבַטְלָה מִתּוֹרַת בְּגַד הוּאִיל וְלֹא הַבְּהֵבָה:

וְאִין מְדַלִּיקִין בָּהּ. כְּדַמְפְּרֵשׁ טַעְמָא בְּגַמִּי:

גמ'

קִיפּוּל מוּעִיל. לְבַטּוּלָה מִתּוֹרַת בְּגַד:

מְצוּמְצָמוֹת. דָּאִי הוּוּ טַפִּי פּוֹרְתָא לְכוּלֵי עֲלָמָא מְדַלִּיקִין:

וּבִי"ט שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּעִ"שׁ. דְּשִׁיךְ בֵּיה אִיסוּר מוֹקְצָה עֶסְקִינֵן:

וְאִין מְסִיקִין בְּשַׁבְּרֵי כָלִים. שֶׁנִּשְׁבְּרוּ בּוּ בַיּוֹם דְּהוּוּ לְהוּ נוֹלַד אַבֵּל בְּכָלִים מְסִיקִין דְּהָא חֲזוּ לְטַלְטֵלֵן:

וְדְכוּלֵי עֲלָמָא אֵית לְהוּ. צְרִיךְ הַמְדַלִּיק לְהַדְּלִיק בִּידֵים קוּדֵם סִילּוּק יָדָיו רּוֹב הַיּוֹצֵא מִן הַפְּתִילָה חוּץ לְנֵר הַלֶּכֶךְ עַל כְּרַחַךְ צְרִיךְ לְעַסּוֹק בּוּ לְאַחַר שֶׁנִּפְתַּח מִשְׁלֵשׁ הַלֶּכֶךְ טַעְמָא דְּרִי"א דְּאֶסֶר קִסְבֵּר קִיפּוּל אֵינּוּ מוּעִיל וְהוּוּ לִיה כְּלִי שֶׁנִּשְׁבֵּר בִּי"ט וְכִי קַמְדַלִּיק בֵּיה פּוֹרְתָא כִּיּוֹן דְּמְצוּמְצָמוֹת הִיוּ הוּוּ שַׁבְּרֵי כְּלִי דְּפַחוּת מִשְׁלֵשׁ לָאוּ כְּלִי הוּוּ וְהוּוּ לִיה כְּלִי שֶׁנִּשְׁבֵּר בִּי"ט וְכִי קַמְדַלִּיק בִּידֵים לְהַשְׁלִים רּוֹב הַיּוֹצֵא בְּשַׁבֵּר כְּלִי קַמְדַלִּיק וְהָא דְּאֶמְרִינֵן מְסִיקִין בְּכָלִים דּוֹקָא שְׁלֵא יִגַּע בּוּ אַחַר שֶׁנִּפְתַּח אֵלָּא אִם כֵּן רִיבָה עָלָיו עֲצִים מוּכְנִים כְּדַלְקֵן (דף כט.).

קִיפּוּל מוּעִיל. וְעַל כְּרַחַךְ מַעֲיִיט קִיפְלָה דָּאִין גּוּדְלִין פְּתִילָה בִּי"ט כְּדַתְנִינָא בְּהַמְבִּיא (בִּיצָה לב:) וְכִבֵּר נִתְבַּטַּל הַכְּלִי מִבְּעִי"ט וְאִין כָּאֵן שַׁבֵּר כְּלִי:

הֵינּוּ דְּתַנִּינָא. שֶׁהֵייתִי שׁוֹנֵה מִרְבוּתֵי מִשְׁנֵה גִי עַל גִי מְצוּמְצָמוֹת וְלֹא הוּוּ יִדְעָנָא לְמֵאֵי הַלְּכָתָא אִיתְמַר דָּאִי לְעֵינֵן טַמְוִי כֹל שֶׁכֵּן דָּאִי אִיכָּא טַפִּי דַּמְטָמָא:

וּמְדַקָּא מְתַרְץ כּו'. מִילְתָּא בְּאִפִּי נִפְשִׁיהּ הִיא בְּתַמִּיהּ לְמִירְמִי דְּרַב אֲדָא אֲדַרְב אֲדָא מְדַקָּא מְתַרְץ לְמִתְנִיתִין וְאוּקִי דְּכוּלֵי עֲלָמָא אֵית לְהוּ אִין מְסִיקִין בְּשַׁבְּרֵים דְּהֵינּוּ אֱלִיבָא דְּרִי"א דָּאִית לִיה נוֹלַד שִׁי"מ כּו':

שַׁחֲקָא קב. בִּי"ט דְּהוּוּ לִיה נוֹלַד:

לְדַבְּרֵיהֶם דְּר' אֱלִיעֶזֶר וְר' עֲקִיבָא קְאָמַר. הָאִי דְּאוּקִים לְהוּ רַב אֲדָא אֱלִיבָא דְּר' יְהוּדָה דְּחֻזָּא פְּלוּגְתִּייהוּ דְּלֹא מִיתּוֹקְמָא אֵלָּא אֱלִיבָא דְּר' יְהוּדָה וּמִיּוּהוּ אִיהוּ לָא סְבִירָא לִיה אֵלָּא כּו' שְׁמַעוֹן:

טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. בְּהַדְּלָקָה מִשּׁוּם דָּאִין מְדַלִּיקִין בּוּ שְׂאִין דּוּלְקִין יִפֵּה וּבְכָל שְׁבִתוֹת הַשָּׁנָה אֶסוּר וְלֹא מִשּׁוּם נוֹלַד:

חוּץ מִן הַמָּלֵל. דְּרַךְ תּוֹפְרֵי בְּגָדִים לְמִלּוּל מִן הַבְּגָדִים לְכוּפֵּלֵן מַעֲט סְבִיב הַתְּפִירָה וְאַחֲרֵיכּ תּוֹפֵר וְגִי עַל גִי סוּפוּ לְתוֹפֵר לְטַלְאֵי בְּבַגְד עֵנִי לְכֵן אַחֲשָׁבָה לְהִיּוֹת כְּלִי הַלֶּכֶךְ צְרִיךְ לְהִיּוֹת בּוּ יוֹתֵר מִשִּׁיעוֹר הַמָּלֵל כְּדֵי שִׁיּוּהָ הַטְּלָאִי שֶׁלֶשׁ עַל שֶׁלֶשׁ:

מְכוּוֹנוֹת. מְצוּמְצָמוֹת וּבְהַכִּי אַחֲשָׁבָה וְאַעֲיִיג דְּכִשְׁתִּיפוּר לָא הוּוּ שֶׁלֶשׁ וְהֵינּוּ הֵךְ דְּרַב יוֹסֵף וְלֹא מִשּׁוּם דָּאִי הוּוּ טַפִּי לָא מִיטְמָא (דְּכַל שֶׁכֵּן) אֵלָּא לְאַפּוּקִי מְדַתְנָא קַמָּא:

119. כט, א

רפ"י

מסיקין בתמרים. דאגב דמטלטל להו לאכילה חזו נמי להסקה:
אכלן. ביו"ט אין מסיקין בגרעינין ביו"ט דהוה להו נולד:
והשתא מגליין. הלכך נולד הוה:
והא דרב. דאמר לר' יהודה אין מסיקין בגרעינין לאו בפירוש איתמר:
אכל תמרי. בחול:
לבוכיא. כירה של רעפים שקורין טיול"ש {טיול"ש: רעפים} והיא חלולה וספרים שכתוב בהן לבי תפי היינו נמי כירה והוא תרגום של בית שפיתת שתי קדרות:
קשייתא. גרעינין:
בר פחתי. בן גדולים:
אכל תמרי. ביום טוב:
פרסייתא. תמרים טובים ומתבשלים יפה וכל אוכל שלהם נפרש מעל גרעיניהן ואין הגרעינין ראויין לטלטל ואפי"ה לטלטלן למישידינהו לחיותא אלמא לא קיבלה מיניה:
בארמייתא. דאין מתבשלות יפה ואין האוכל נפרש מהן ומשתייר בגרעיניהן וחזו לאדם:
אגב אימיהו. שיש עוד מאמן עליהן:
מרבה. עליהן ומבטלן ברוב:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מְסִיקִין - בְּכָלִים, וְאִין מְסִיקִין - בְּשִׁבְרֵי כָלִים, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן: מֵתִיר.

מְסִיקִין - בְּתַמְרִין, אֶכְלָן - אִין מְסִיקִין בְּגֵרְעֵינֵיהוּ, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן: מֵתִיר.

מְסִיקִין - בְּאֶגְזִיזִים, אֶכְלָן - אִין מְסִיקִין בְּקָלִיפּוֹתֵיהוּ, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן: מֵתִיר.

וְצָרִיכָא.

דְּאִי אֲשַׁמְעִין קַמֵּיתָא בְּהֵיא קְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מִשּׁוּם דְּמַעֲקָרָא כְּלִי וְהִשְׁתָּא שְׁבַר כְּלִי, וְהוּה לִיה 'נולד', וְאָסוּר, אֶכְל תַּמְרִים דְּמַעֲקָרָא גְרַעֲיָנִין וְהִשְׁתָּא גְרַעֲיָנִין, אִימָא שְׁפִיר דְּמִי. וְאִי אֲשַׁמְעִין גְרַעֲיָנִין, הוּה אִמִּינָא דְּמַעֲקָרָא מְכֻסֵּין וְהִשְׁתָּא מִגְלִיָּין. אֶכְל קָלִיפֵי אֶגְזִיזִין, דְּמַעֲקָרָא מִגְלוּ וְהִשְׁתָּא מִגְלוּ, אִימָא שְׁפִיר דְּמִי. צָרִיכָא.

וְהָא רַב לָאו בְּפִירוּשׁ אִיתְמַר, אֶלָּא מְכַלְלָא אִיתְמַר. דְּרַב אֶכְל תַּמְרֵי וְשָׂדָא קְשִׁיתָא לְבוּכִיא. אָמַר לִיה רַבִּי חִיָּיא: בַּר פַּחְתִּי! כְּנַגְדוּ בְּיוֹם טוֹב אָסוּר.

קִיבְלָה מִינֵיהּ, אוּ לֹא קִיבְלָה מִינֵיהּ?

תָּא שְׁמַע:

דְּכִי אָתָּא רַב לְבָבְל, אֶכְל תַּמְרֵי וְשָׂדָא קְשִׁיתָא לְחִיּוֹתָא. מֵאִי לָאו בְּפִרְסֵיאָתָא וְלֹא קִיבְלָה.

לֹא,

בְּאֶרְמִיָּאתָא. הוּאִיל וְחִזִּי אֶגְבֵי אִמִּיָּהוּ.

אָמַר לִיה רַב שְׁמוּאֵל בַּר בַּר חֲנָה לְרַב יוֹסֵף: לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר: "מְסִיקִין בְּכָלִים, וְאִין מְסִיקִין בְּשִׁבְרֵי כָלִים", כִּיּוֹן דְּאֶדְלִיק בְּהוּ פּוֹרְתָא הוּה לִיה שְׁבַרֵי כָלִים, וְכִי קָא מְהַפֵּךְ בְּאִסּוּרָא קָא מְהַפֵּךְ!

דְּעֵבַד כְּרַב מִתְּנָה.

דְּאָמַר רַב מִתְּנָה אָמַר רַב:

עֲצִים שְׁנִשְׂרוּ מִן הַדְּקָל לְתַנּוּר בְּיוֹם טוֹב, מְרַבָּה עֲצִים מוֹכְנִין, וּמְסִיקִין.

120. כט, א-ב

ר"י

רב המנונא אמר. מתניתין בפחות משלשה טפחים על שלשה טפחים פליגי לענין טומאה:

ומקולי מטלניות. מטלניות הקלות בעיניו דומיא דמתוקנות לפקוק מרחץ דמידי דלא חשיב הוא וקיפול דנקט במתניתין משום הבהוב דנקט דוקא ולפלוגתא דהדלקה תנא קיפול: **פחות משלשה כו'.** דאילו שלשה על שלשה חשיבי ולא בטלי ואע"ג דקילי כגון סמרטוטין:

שהתקינו לכך. שהקצו לכך: **לפקוק המרחץ.** נקבים שהמים באים דרך שם למרחץ: **ולנער בו את הקדרה.** לאחוז בהן שולי הקדרה ולנערה לתוך התמחוי:

בין מן המוכן. לקמיה מפרש: **הניחו בקופסא.** גלי דעתיה דחשיב ליה:

במגוד. קביליא { **קיביל'א:** **יתד, וו, זיז** } דגרע מקופסא ועדיף מאחורי הדלת ואחורי הדלת עדיף מזרקו לאשפה ומוכן דר' אליעזר היינו קופסא ושלא מן המוכן מגוד ואחורי הדלת:

ומאי קרי ליה שלא מן המוכן. הואיל ורבי אליעזר חשיב לקבולי טומאה דלגבי קופסא לאו מוכן הוא:

ורבי יהושע סבר כו'. ומוכן דרבי יהושע מגוד ואחורי הדלת ושלא מן המוכן זרקו לאשפה: **ומאי קרי ליה.** למגוד מוכן הואיל ולר' יהושע בטל דלגבי אשפה דאיירי בה רבי יהושע מוכן הוא ורבי עקיבא תלאו במגוד קרי מוכן ואחורי הדלת שלא מן המוכן:

והדר ביה ר' עקיבא לגבי ר' יהושע. ומטהר אף במוכן: **מדקתני.** במתניתין פתילת הבגד דמשמע שעדיין בגד הוא קצת וחשבו בעיניו ואפ"ה קאמר רבי עקיבא במתני טהורה היא אלמא הדר ביה:

של בגד. משמע שקפלה מבגד הבגד משמע שקפל הבגד עצמו שלם ולענין הדלקה כדאוקימנא לעיל טעמא דרבי אליעזר דבעי פתילה מחורכת שתדלק יפה:

[**פתילת הבגד, שקיפלה, ולא הבהבה, רבי אליעזר אומר: טמאה היא, ואין מדליקין בה. רבי עקיבא אומר: טהורה היא ומדליקין בה.**]

רב המנונא אמר:

הקא בפחות משלשה על שלשה עסקינן, ומקולי מטלניות שנו כ'אן. ואזדא רבי אליעזר לטעמיה, ורבי עקיבא לטעמיה.

דתנו:

"פחות משלשה על שלשה, שהתקינו לפקק בו את המרחץ ולנער בו את הקדרה, ולקנח בו את הרחיים, בין מן המוכן, ובין שאין מן המוכן - טמא, דברי רבי אליעזר. ורבי יהושע אומר: בין מן המוכן ובין שלא מן המוכן - טהור. רבי עקיבא אומר: מן המוכן - טמא, ו'שלא מן המוכן' - טהור" (כלים כח, ב).

ואמר עולא, ואיתימא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכל מודים:

זרקו באשפה - דברי הפל טהור, הניחו בקופסא - דברי הכל טמא.

כט, ב

לא נחלקו אלא - שתלאו במגוד, או שהניחו לאחורי הדלת. רבי אליעזר סבר: מדלא זרקו באשפה, דעתיה עילויה.

ואמאי³⁰ קרי ליה: 'שלא מן המוכן'?

דלגבי קופסא לאו מוכן הוא.

ורבי יהושע סבר: מדלא הניחו בקופסא, בטולי בטליה.

ואמאי³¹ קרי ליה: 'מוכן'?

דלגבי אשפה מוכן הוא.

ורבי עקיבא: בתלאו במגוד סבר כרבי אליעזר, בהניחו מאחורי הדלת סבר לה כרבי יהושע.

והדר ביה רבי עקיבא לגביה דרבי יהושע.

ממאי?

אמר רבא:

מדקתני "פתילת הבגד".

מאי איריא דתני "פתילת הבגד"? ליתני פתילה של בגד!

מאי "פתילת הבגד"? עדיין בגד הוא.

³⁰ ע"פ הגהות הב"ח.

³¹ ע"פ הגהות הב"ח.

121. כט, ב

ר"י

מתני'

שתהא

מנטפת.

ויתקיים הנר שתהא השמן מטטוף כל שעה לתוך הנר וטעמא משום גזרה שמא יסתפק הימנו וכיון שהקצהו לנר חייב משום מכבה ואפי' אותה שפופרת של חרס דמאיסא ליה גזרינן:

אבל אם חיברה. ליכא למיחש דמשום איסור שבת בדיל מיניה:

ויתן ראש הפתילה.

השני שהוא יוצא דרך הנקב האחר שבנר לשאוב ושמן נמשך דרך הפתילה לראש הדולק: **ורבי יהודה מתיר.** דלא גזר:

גמ'

דלא מיפסק. מידי שהוא מונח בתוך חלל הנר למעלה מכיסוי:

דמפסקא. שהרי אצל הנר מונחת ויש כאן הפסק וליכא למימר גופיה הוא אימא מודה דנגזור:

משנה

לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר, בשביל שתהא מנטפת. ואפילו היא של חרס.

ורבי יהודה מתיר.

אבל אם חברה היוצר מתחילה - מותר,

מפני שהוא כלי אחד.

לא ימלא אדם קערה של שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה, בשביל שתהא שואבת. **ורבי יהודה מתיר.**

גמרא

וצריכא.

דאי אשמעינן "שפופרת של ביצה", בהא קאמרי רבנן דכיון דלא מאיסא אתי לאסתפוקי מינה, אבל "של חרס" דמאיסא אימא מודו ליה לרבי יהודה.

ואי אשמעינן "של חרס" בהא קאמר רבי יהודה,

אבל בההיא, אימא מודי להו לרבנן.

ואי אשמעינן הנך תרתוי, בהני קאמר רבי יהודה משום דלא מיפסק,

אבל "קערה" דמיפסקא אימא מודי להו לרבנן.

ואי אשמעינן בההיא, בההיא קאמרי רבנן,

אבל בהני תרתוי, אימא מודו לרבי יהודה.

צריכא.

122. כט, ב

רש"י

תנא אם חיברה. בעה"ב עצמו
מבעוד יום בסיד או בחרסית
מותר:
כעין יוצר. שחברה שפיר:

"וְאִם חִבְרָה הַיּוֹצֵר מִתְחַלֵּה - מוֹתֵר" וכו'.

תנא:

"אם חברה³² בסיד ובחרסית - מותר".

וְהָא אֲנִי "יוצֵר" תֵּנִן!

מאי "יוצֵר"? כְּעֵין יוֹצֵר.

³² אִם חִבְרָה בעל הבית. גירסת כת"י מינכן ועוד.

123. כט, ב

ר"ק

דשישא. רצפה של שיש דלא עביד בה חריץ: **לעילא מרבי יצחק.** לפניו: **כדשתיקו ליה חבריא.** רבי טרפון וזקנים שמפני שלא אמרו לו דבר דימה והעיד דמותר: **נפק מיניה חורבה.** וינהגו היתר בדבר ור' יצחק סבירא ליה כרבי יהודה דדבר שאין מתכוין אסור ואע"ג דבשייש לא עביד חריץ. גזר אטו עיליתא דעלמא: **ריש כנישתא.** מפטיר כנסיות המכניס ומוציא ומיישב תלמידים ותינוקות: **דבצרה.** שם מקום כי זבח לה' בבצרה. (שעיה לד): **כר' שמעון.** דאמר גורר אדם: **דלא אפשר.** אלא בגרירה שאין יכול ליטלן בידו: **מחלוקת בקטנים.** ואע"ג דאפשר בטלטול שרי רבי שמעון הואיל ואין מתכוין לחריץ ור' יהודה סבר כיון דאפשר אסור: **קתני גדולים.** מטה: **וקתני קטנים.** כסא ורבי יהודה פליג עליה דתנן במסכת ביצה רבי יהודה אומר כל הכלים אין נגררים דאי לאו משום פלוגתייהו למה לי למיתני גדולים השתא קטנים שרי רבי שמעון גדולים מיבעיא אלא תנא קטנים משום ר' שמעון ותנא גדולים משום רבי יהודה: **דומיא דכסא.** קטנים ובהא הוא דאסר רבי יהודה אבל בגדולים שרי: **כסא דומיא דמטה.** גדולים ובהא הוא דשרי רבי שמעון אבל בקטנים אסר: **מוכרין כדרכן.** כסות של כלאים לובשו בשוק כדי להראותו למוכרו דלא אסרה תורה אלא לבישה שהיא להתחמם כדרך כל הלובשים והעלאה דומיא דלבישה נמי דמיתהני בה: **ובלבד שלא יתכוין כו'. ור'** שמעון הוא דאזיל בתר כוונה: **והצנועים.** כשרים שמרחיקין עצמן מכל לזות שפתים: **והא הכא דאפשר.** לכל אדם למעבד שלא על ידי איסור ואפילו הכי שרי:

תניא:

"אמר רבי יהודה:

פעם אחת שבתנו בעליית בית נתזה בלוד.
והביאו לנו שפופרת ביצה ומלאנוה שמן ונקבנוה והנחנוה על פי הנר.
והיה שם רבי טרפון וזקנים, ולא אמרו לנו דבר!
אמרו לו: משם ראיה!
שאני בית נתזה דזריזין הו'."

אבין ציפורא גרר ספסלא בעליתא דשישא לעילא מרבי יצחק בן אלעזר.
אמר ליה: אי שתוקי לך כדשתיקו ליה חבריא לרבי יהודה - נפיק מיניה חורבא.
גזירה עליתא דשישא אטו עליתא דעלקא.

ריש כנישתא דבצרה גרר ספסלא לעילא מרבי ירמיה רבה.

אמר ליה: כמאן?

כרבי שמעון.

אימר דאמר רבי שמעון בגדולים דלא אפשר, אבל בקטנים מי אמר!?

ופליגא דעולא,

דאמר עולא:

מחלוקת בקטנים, אבל בגדולים דברי הפל מותר.

מתיב רב יוסף:

"רבי שמעון אומר:

גורר אדם מטה, כסא וספסל,

ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ."

קתני גדולים, וקתני קטנים - קשיא לתרוייהו!

עולא מתרץ לטעמיה,

ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה.

עולא מתרץ לטעמיה,

"מטה" דומיא ד"כסא".

ורבי ירמיה רבה מתרץ לטעמיה,

"כסא" דומיא ד"מטה".

מתיב רבה:

"מוכרי כסות מוכרין כדרכן,

ובלבד שלא יתכוין בחמה - מפני החמה, ובגשמים - מפני הגשמים.

והצנועין מפשילין במקל לאחוריהו" (משנה כלאים ט,ה).

והא הכא אפשר למיעבד כצנועין,

דכי קטנים דמי, וכי לא מתכוין שרי רבי שמעון לכתחלה.

תויבתא דרבי ירמיה רבה,

תויבתא.

124. כט, ב - ל, א

רפ"י

מתני'

מפני נכרים. כגון פרסיים שהיה להם יום חג שאין מניחין אור אלא בבית עבודת אלילים שלהם:

ומפני הלסטיין. שלא יראו שיש שם אדם ויבאו עליו:

ומפני רוח רעה. הבאה עליו וכשאינו רואה נוח לו:

פטור. ובגמרא מפרש לכולה:

כחס על הנר. שראוהו שמתקלקל וחס עליו וכבה את הפתילה:

הנר קרויזי"ל {קרוישו"ל: **מנורה**} חייב. ובגמרא מפרש לה:

פטור בכולן. מפרש בגמרא (דף לא:):

שהוא עושה פחם. בכיבוי זה והוי מלאכה הצריכה לגופה כדאמר בגמרא:

כדאמר בגמרא:

גמ'

מדקתני סיפא. כחס על הנר כו' חייב חטאת אם שגג בשבת ששכח שהוא שבת או סבר שכיבוי מותר בשבת:

ש"מ ר' יהודה היא. דאמר:

מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דכיבוי זה אין צריך לגופו אלא לצורך דבר אחר שלא תדלק הפתילה או שלא יפקע הנר ואין לך כיבוי הצריך לגופו אלא כיבוי של פחמין כשעושים אותו וכיבוי של הבהוב פתילה שהכיבוי נעשה להאחזי בו האור מהר כשירצה להדליקו וכיון דרבי יהודה היא רישא דפטר משום חולה וה"ה לשאר פטורי דמתניתין:

אי. דאית בהו סכנת נפשות ומשום פקוח נפש שרי להו ליתני מותר לכתחלה:

חייב מיבעי ליה. הואיל ורבי יהודה היא דלא פטר ליה משום דאינה צריכה לגופה:

והא דתני רבי אושעיא. בהדיא אבל אסור:

ור' שמעון היא. דפטר ליה משום אינה צריכה לגופה:

משום אינה צריכה לגופה:

משנה

המכבה את הנר:

מפני שהוא מתירא מפני גוים, ומפני ליסטים, מפני רוח רעה, מפני החולה שיישן - פטור.

כחס על הנר, כחס על השמן, כחס על הפתילה - חייב.

רבי יוסי:

פטור בכולן, חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם.

גמרא

מדקתני סיפא: **"חייב"** - שָׁמַע מִיָּנָה: רבי יהודה היא. רישא במאי עסיקנא?

אי בחולה שיש בו סכנה - 'מותר' מיבעי ליה!

ואי בחולה שאין בו סכנה - 'חייב חטאת' מיבעי ליה!

לעולם,

בחולה שיש בו סכנה, ובדין הוא דליתני 'מותר',

ואידי דבעי למתני סיפא **"חייב"**, תנא נמי רישא **"פטור"**.

והדתני רבי אושעיא:

"אם בשביל החולה שיישן - לא יכבה,

ואם כבה - פטור אבל אסור!"

ההיא בחולה שאין בו סכנה, ורבי שמעון היא.

125. ל, א-ב

רס"י

שאלו שאילתא. שאלו שאלה: **לעילא מר' תנחום**. לפניו וכן לשון השי"ס והמקרא שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו') ועל שם שיראים להתקרב לפניו עומדין מרחוק:

דמן נוי. מקום:

באישא. חולה תרגום של רעה בישתא:

פתח ואמר. כך היו רגילין לפתוח באגדה תחילה והוא דומה לשאלה ודרש:

כי לכלב חי. כלומר גדולים החיים ופקוח נפש:

אן היא. אנה הלכה:

והזרת ואמרת. לסתור דברי עצמך:

לא קשיא. איהו גופיה הוה מפרש להו:

דאמר ר' יוחנן. קרא קא דריש במתים חפשי:

ושבח אני את המתים. שעסקו בחייהם בתורה ומצות ומתו ראויים לשבחם אפילו מצדיקים חיים שגדולים הן במיתתן מבחייהן:

עמד משה. ואין לך צדיק ממנו ולא נענה בזכותו:

ד"א ושבח אני את המתים. הראשונים מן החיים של עכשיו שהראשונים טובים מאלה תדע שמתקיימות גזרותיו של משה ואין מתקיימות גזירות שרים של עכשיו:

ותקן כמה תקנות. כי ההיא דתני במגילה (דף ד. ולב.):

משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענייניו של יום:

על אותו עון. דבת שבע:

דבקו שערים. של בית קדשי הקדשים:

כ"ד רננות. רנה תפילה תחינה כתובים בתפילת שלמה עד כ"ד ויש אומרים כ"ד ברכות דתענית ולא נהירא):

רהטו שערים בתריה למבלעיה. סברי דעל עצמו אמר מלך הכבוד אייל שערים מי הוא זה מלך הכבוד אמר איהו ה' עזוז וגבור (תהלים כד):

שונאי דוד. משפחת שאלו שמעי וכיוצא בו:

שאלו שאילה זו לעילא מרבי תנחום דמן נוי: מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא?

פתח ואמר:

אנת שלמה, אן חכמתך? אן סוכלתנותך?

לא דייך שדברייך סותרין דברי דוד אביך, אלא שדברייך סותרין זה את זה!

דוד אביך אמר: **"לא המתים יהללו זה"** (תהלים קטו, יז),

ואת אמרת **"ושבח אני את המתים"**³³ (קהלת ד, ב).

והזרת ואמרת **"מי לכלב חי הוא טוב מן הארזיה המת"** (קהלת ט, ד)!

לא קשיא:

הא דקאמר דוד: **"לא המתים יהללו זה"**.

הכי קאמר: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות קודם שימות, שפיון שמות - בטל מן התורה ומן המצוות ואין להקדוש ברוך הוא שבח בו.

והיינו דאמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: **"במתים חפשי"** (תהלים פח, ו)?

כיון שמות אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות.

ודקאמר שלמה **"ושבח אני את המתים שכבר מתו"** (קהלת ד, ב).

שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה, וכשאמר **"זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך"** (שמות לב, יג) - מייד נענה.

ולא יפה אמר שלמה **"ושבח אני את המתים שכבר מתו"** (קהלת ד, ב)!!

דבר אחר:

מנהגו של עולם שר בשר ודם גוזר גזרה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין.

ואם תמציי לומר: מקיימין אותה בחיי מקיימין אותה, במותו אין מקיימין אותה.

ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות וקיימות הן לעולם ולעולמי עולמים.

ולא יפה אמר שלמה **"ושבח אני את המתים"** (קהלת ד, ב)!!

דבר אחר:

"ושבח אני את המתים, שכבר מתו מן החיים, אשר המה חיים עדנה" (קהלת ד, ב),

כדרך יהודה אמר רב.

דאמר רב יהודה אמר רב:

מאי דכתיב **"עשה עמי אות לטובה וידאו שנאי ויבשו"** (תהלים פו, יז)?

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, מחול לי על אותו עון.

אמר לו: מחול לך.

אמר לו: עשה עמי אות בחיי.

אמר לו: בחייך - איני מודיע, בחיי שלמה בנגד - אני מודיע.

כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה.

אמר שלמה עשרים וארבעה רננות (מלכים א, ח) - ולא נענה.

פתח ואמר: **"שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד"** (תהלים כד, ז).

הטו בתריה למיבלעיה אמרו: **"מי הוא זה מלך הכבוד"** (תהלים כד, ח).

אמר להו: **"ה' עזוז וגבור"**³⁴ (תהלים כד, ח).

חזר ואמר: **"שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד"**.

מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה" (תהלים כד, ט-י) - ולא נענה.

כיון שאמר **"ה' אלהים אל תשב פני משיחה, זכרה לחסדי דוד עבדך"** (דברי הימים ב' ו, מב) - מייד נענה.

באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה.

וידעו ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון.

³³ **ושבח אני את המתים** שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה

³⁴ **ה' עזוז וגבור** ה' גבור מלחמה

ולא יפה אמר שלמה: **"ושבת אני את המתים שנקבר מתו"!**

והיינו דכתיב: **"ביום השמיני שלח את העם, ויברכו את המלך,**

ויילכו לאהליהם שמחים וטובי לב,

על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישׂרׂאל עמו" (מלכים א' ח, טו).

"ויילכו לאהליהם" - שׂמצאו נשותיהן בטרהרה.

"שמחים" - שׂנהנו מזיו השכינה.

"וטובי לב" - שׂנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד, וילדה זכר.

"על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו" - שׂמחל לו על אותו עון.

"ולישׂרׂאל עמו" - דאחיל להו עון דיום הכפורים.

ודקאמר שלמה: **"לכלב חי הוא טוב מן האריה המת"** (קהלת ט, ד) - כדרב יהודה אמר רב.

דאמר רב יהודה אמר רב:

מאי דכתיב: **"הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא, אדעה מה חדל אני"** (תהלים לט, ה)?

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונן של עולם, **"הודיעני ה' קצי"?**

אמר לו: גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם.

"ומדת ימי מה היא"?

גזרה היא שאין מודיעין לבשר ודם מדת ימיו של אדם.

"ואדעה מה חדל אני"?

אמר לו: בשבת תמות.

אמות באחד בשבת.

אמר לו: כבר הגיע מלכות שלמה בנך,

ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא.

אמות בערב שבת.

אמר לו: **"מי טוב יום בחצריך מאלך"** (תהלים פד, יא) - טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה,

מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח.

כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא.

ההוא יומא דבעי למינח נפשיה, קם מלאך המנות קמיה ולא יכיל ליה, דלא הוה פסק פומיה מגירסא.

אמר: מאי אעביד ליה?

הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה. אתא מלאך המנות סליק ובחיש באילני.

נפק למיחזי. הוה סליק בדרגא אפחית דרגא מתותיה, אישתיק ונח נפשיה.

שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים.

שלחו ליה: חתוך נבלה והנח לפני הכלבים.

ואביד, הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו.

ולא יפה אמר שלמה: **"מי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת"!**

ולענין שאילה דשאלנא קדמיכון:

גר קרויה "נר", ונשמתו של אדם קרויה **"נר"**³⁵ (משלי כ, כז),

מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקדוש ברוך הוא.

ר"י

דיום הכפורים. שאכלו ושתו

בחנוכת הבית כדכתיב את החג

שבעת ימים ושבעת ימים

כדאמרינן במועד קטן (דף ט. ט):

ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא

טוב מאריה המת. לאו לענין

חשיבותא אמרו אלא לענין

הלכות שבת וי"ט:

קיצו. העתידות לבוא עלי:

מדת ימי. כמה ימי חי:

מה חדל אני. באיזה יום אני

חדל ובטל מן העולם:

אמות באחד בשבת. שיוכלו

להתעסק בי ובהספדי:

כי טוב יום בחצריך. כלומר כבר

אמרת לפני טוב יום שאתה

עומד בחצרי ועוסק בתורה

מאלף עולות שעתידי בנך שלמה

להעלות כדכתיב (מלכים א ג)

אלף עולות יעלה שלמה וגו':

כל יומא דשבתא. של כל שבתות

השנים:

הוה יתיב וגריס. שלא יקרב

מלאך המות אליו שהתורה

מגינה ממות כדאמרינן בסוטה

(דף כא. ט):

סליק ובחיש באילני. מנענע

המלאך באילנות להשמיע קול

תימה:

וכלבים של בית אבא רעבים.

לשתי שאלות הללו הוצרך:

ולא יפה אמר כו'. שלתקנת

הכלבים לא הצריכוהו לשנות

טלטול נבילה ואת האריה המת

אסרו לטלטל אלא על ידי ככר

או תינוק לייא שהקדימוהו

תשובת הכלב לתשובת האריה

לשון רבותי:

ולענין שאילתא. דמהו לכבות:

דשאלנא קדמיכון. דרך ענוה

אמר דהוה ליה למימר

דשאיתון קדמי:

קרויה נר. נר אלהים נשמות

אדם (משלי כ):

מוטב תכבה נרו כו'. לאו מהכא

יליף חלול שבת דפיקוח נפש

נפקא לן מוחי בהם ולא שימות

בהם אלא להטעימן הדבר

באגדה המושכת את הלב לפי

שהיו באים לשמוע הדרשה

נשים ועמי הארץ והיו צריכין

הדרשנין למשוך את לבבם:

לב,

126. ל, ב

רש"י

תחלתו וסופו. וכ"ש שיש עוד בינתיים:
קודם השמש. אם יעמול בתורה שקדמה לשמש יש יתרון:
לצוות. צוותא שולא"ש {**שול"ץ: שעשוע**}:
 מהולל. משובח:
משחוק שמשחק עם הרשעים. שנותן להם שעה משחקת כדי להאכילן חלקן ולטורדן מן העולם הבא:
שמחה של מצוה. כגון הכנסת כלה:
שחוק. שחוק ממש שאין דעת שחוק מיושבת עליו ואפילו אינו של לצון מ"מ אין בו יישוב:
קלות ראש. לצון:
קחו לי מנגן. מצוה היא להשרות עליו שכינה:

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנוזהו?
 מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה.

"תחילתו דברי תורה".
 דכתיב: **"מה יתרון לאדם בכל עמלו שיצמול תחת השמש"** (קהלת א, ג),
 ואמרי דבי רבי ינאי:
"תחת השמש" - הוא דאין לו,
 קודם **"שמש"** - יש לו.

"סופו דברי תורה".
 דכתיב: **"סוף דבר הפל נשמע את האלהים ורא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם"** (קהלת יב, ג).

מאי "כי זה כל האדם"?

אמר רבי אליעזר:
 כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה.

רבי אבא בר כהנא אמר:
 שקול זה כנגד כל העולם כולו.

שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה **שמעון בן זומא** אומר:
 לא נברא כל העולם כולו אלא לצוות לזה.

ומאי "דבריו סותרין זה את זה"?

כתיב: **"טוב פעם משחוק"** (קהלת ז, ג),
 וכתיב: **"לשחוק אמרתי מהולל"** (קהלת ב, ב)!

כתיב: **"ושבתתי אני את השמחה"** (קהלת ח, טו),
 וכתיב: **"ולשמחה מה זה עשה"** (קהלת ב, ב)!

לא קשיא:

"טוב פעם משחוק" - טוב פעם שכוּעס הקדוש ברוך הוא על הצדיקים בעולם הזה, משחוק שמשחק הקדוש ברוך הוא על הרשעים בעולם הזה.
"לשחוק אמרתי מהולל" - זה שחוק שמשחק הקדוש ברוך הוא עם הצדיקים בעולם הבא.
"ושבתתי אני את השמחה" - שמחה של מצוה,
"ולשמחה מה זה עשה" - זו שמחה שאינה של מצוה.

ללמדך: שאין שכינה שורה -
 לא מתוך עצבות,
 ולא מתוך עצלות,
 ולא מתוך שחוק,
 ולא מתוך קלות ראש,
 ולא מתוך שיחה,
 ולא מתוך דברים בטלים,
 אלא מתוך דבר שמחה של מצוה.

שנאמר: **"ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליי יד ה'"** (מלכים ב' ג, טו).

רש"י

לדבר הלכה. צריך לפתוח במילי
 דבדיחותא ברישא:
 לחלום טוב. אם בא לישן מתוך
 שמחה מראין לו חלום טוב:
 נוטפות מר. מרירות מחמת
 אימה:
 ובדחי רבנן. נפתח לבס מחמת
 השמחה:

אמר רב יהודה:
 וכן לדבר הלכה.

אמר רבא:
 וכן לחלום טוב.

איני, והאמר רב גידל אמר רב:
 כל תלמיד חכם שישב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר, תכנינה,
 שנאמר: "שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר" (שיר השירים ה, ג).
 אל תקרי "מור עבר", אלא "מר עבר".
 אל תקרי "שושנים" אלא "שושונים"!

לא קשיא:
 הא - ברבה,
 והא - בתלמיד.

ואיבעית אימא:
 הא והא ברבה,
 ולא קשיא:
 הא - מקמי דלפתח,
 הא - לבתר דפתח.

כי הא דרבה,
 מקמי דפתח להו לרבנן,
 אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן,
 לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא.

127. ל, ב

ר"י

מעזי פנים. שלא יזיקוני:
ומעזות פנים. שלא יצא עלי שם ממזרות שהוא עז פנים:
בדברי תורה. מותר לענות כאולתו:
הרה ויולדת יחדיו. ביום שהרה זה יולדת ולד אחר כמו תרנגולת וכיון שמשמשת בכל יום נמצאת יולדת בכל יום דהכי משמע קרא בכל עת שהיא מתעברת יולדת שממהרת לגמור צורת הולד לזמן מועט:
בא ואראך. טרח לענותו כאולתו כדי להעמיד דברי תורה על מכוננו:
ליגלג. זו אולת:
צלף. מין אילן הטוען ג' מיני פירות אביונות וקפריסין ולולבין וכי איתיה להאי ליתיה להאי כדאמר בריש חזקת הבתים:
פיסת בר. משמע גלוסקאות שרחבות כמין פס יד ומשמע כלי מילת כמו כתונת פסים:
בר. כמו לשבור בר (בראשית מב) ולענין כלי מילת בר נקי כמו ברה כחמה (שיר ו):
כמהין ופטריות. שיוצאין כמות שהן בלילה אחד ורחבין ועגולין כגלוסקאות:
נברא בר קורא. סיב כמין לבוש מצוייר גדל סביבות הקור של דקל כשהוא רך קור ענף האילן כשהוא רך יוצא בכל שנה קודם שיתקשה קרוי קור:

ואף ספר משלי בקשו לגנוז, שהיו דבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנוזהו?
 אמרי: ספר קהלת לאו עיינינו ואשכחינו טעמא? הכי נמי ליעיינו!

ומאי "דבריו סותרים זה את זה"?

כתיב: "אל תען כסיל פאולתו"³⁶ (משלי כו, ד),
 וכתיב: "ענה כסיל פאולתו"³⁷ (משלי כו, ה)!

הא - בדברי תורה,

הא - במילי דעלמא.

כי הא דהוא דאתא לקמיה דרבי,

אמר ליה: אשתך אשתי ובניך בני.

אמר ליה: רצונך שתשתה כוס של יין?

שתה ופקע.

ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא,

אמר ליה: אמך אשתי ואתה בני.

אמר ליה: רצונך שתשתה כוס של יין?

שתה ופקע.

אמר רבי חייא: אהניא ליה צלותיה לרבי דלא לשווייה בני ממזירי.

דרבי כי הוה מצלי אמר: "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתצילני היום מעזי פנים ומעזות פנים".

בדברי תורה מאי היא?

כי הא דיתבי רבן גמליאל וקא דריש:

עתידה אשה שתלד בכל יום,

שנאמר "הרה ויולדת יחדיו" (ירמיהו לא, ז).

ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר: "אין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט)!

אמר לו: בא ואראך דוגמתן בעולם הזה. נפק אחוי ליה תרנגולת.

ותו:

יתבי רבן גמליאל וקא דריש:

עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום,

שנאמר: "ונשא ענף ועשה פרי" (יחזקאל יז, כג),

מה ענף גדל בכל יום אף פרי בכל יום.

ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר: והכתיב "אין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט)!

אמר לו: בא ואראך דוגמתם בעולם הזה. נפק אחוי ליה צלף.

ותו:

יתבי רבן גמליאל וקא דריש:

עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת.

שנאמר: "יהי פסת-בר בארץ"³⁸ (תהילים עב, טז).

ליגלג עליו אותו תלמיד ואמר: "אין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט)!

אמר ליה: בא ואראך דוגמתן בעולם הזה. נפק אחוי ליה כמיהין ופטריות.

ואפלי מילת - נברא בר קורא.

³⁶ אל תען כסיל פאולתו פן תשוה לו גם אתה

³⁷ ענה כסיל פאולתו פן יהיה חכם בעיניו

³⁸ פסת-בר בארץ בראש הרים רעש כלמון פריו ויצאו מעיר קעשב הארץ

128. ל, ב - לא, א

רס"י

שהמרו. נתערבו כמו שממין את היונים דסנהדרין (דף כו:): מי כאן הלל. כלום כאן הלל ולשון גנאי לנשיא ישראל:

מפני מה ראשן של בבליים סגלגלות. בילוני"ה

{בישלונק"ש: מוארכים יתר על המידה} בלעז שאינו עגול לישנא אחרינא ראשן של בבליים סגלגל עגול:

תרוטות. רכות:

שדרים בין החולות. והרוח נושבת ונכנס בתוך עיניהם ובמקום אחר מפרש תרוטות לשון עגולות בית מושב שלהן ואף כאן אני אומר כן ומפני שדרים בין החולות שינה אותם המקום שלא יהא סדק של עיניהם ארוך כשלנו ויכנס בו החול וכן רגליהם של אפרקיים רחבות שלא יטבעו בבצעי המים ורבותינו מפרשים שדרים בין בצעי המים והולכין יחפין ומתפשטין רגליהן לפי שהמנעל דוחק הרגל ומעמידו על דפוס שלו:

כדי הוא הלל. ראוי לכך:

הוציאו בנזיפה. דתניא הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו במסכת בכורות (דף ל:):

גייריה. וסמך על חכמתו שסופו שירגילו לקבל עליו דלא דמיה הא לחוץ מדבר אחד שלא היה כופר בתורה שבעל פה אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו:

אפיך ליה. כגון תשר"ק:

לאו עלי קא סמכת. מנין אתה יודע שזו אלף וזו בית אלא שלמדתיך וסמכת עלי דעל פה נמי סמוך על דברי:

תנו רבנן:

"לעולם יהיה אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי."

לא,א

מעשה בשני בני אדם^א שהמרו זה את זה,

אמר: כל מי שילך ויקניט את הלל ישול ארבע מאות זוז.

אמר אחד מהם: אני אקניטנו.

אותו היום ערב שבת היה,

והלל חפף את ראשו.

הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל?

נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש?

אמר לו: שאלה יש לי לשאול.

אמר לו: שאל בני.

שאל: מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות?

בני, שאלה גדולה שאלת, מפני שאין להם חיות פקחות.

הלך והמתין שעה אחת, חזר, אמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל?

נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש?

אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל.

שאל: מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות?

אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת, מפני שדרין בין החולות.

הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל?

נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני, מה אתה מבקש?

אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני.

שאל: מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות?

אמר לו: שאלה גדולה שאלת, מפני שדרין בין בצעי המים.

אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאול ומתירא אני שמא תכעוס.

נתעטף וישב לפניו, אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאול שאל.

אתה הוא הלל שקורין אותך "נשיא ישראל"?

אמר לו: הן.

אמר לו: אם אתה הוא, לא ירבו כמותך בישראל.

אמר לו: בני, מפני מה?

אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז.

אמר לו: הוי זהיר ברוחך.

כדי הוא הלל, שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז והלל לא יקפיד."

תנו רבנן:

"מעשה בגוי אחד שבא לפני שמאי."

אמר לו: כמה תורות יש לכם?

אמר לו: שתים - תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

אמר לו: שבכתב אני מאמינה, ושבעל פה איני מאמינה.

גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב.

גער בו והוציאו בנזיפה.

בא לפני הלל וגייריה.

יומא קמא אמר ליה: אלף, בית, גימל, דלת.

למחר אפיך ליה,

אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי!

אמר ליה: לאו עלי דידי סמכת? על פה נמי סמוך עלי.

שוב מעשה בגוי אחד שבא לפני שמאי,

אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת!

דחפו באמת הבנין שבידו.

רש"י

אמת הבנין. מקל שהוא אמת אורך ומודדים בו אורך הבנין שהיו קוצצין עם האומנין כך וכך אמות בכך וכך דמים:

דעלך סני לחברך לא תעביד. ריעד וריע אביך אל תעזוב (משלי כז) זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאו שיעבור חברך על דבריך ל"א חברך ממש כגון גולה גבה ניאוף ורוב המצות:

אידיך. שאר דברי תורה: **פירושה.** דהא מילתא הוא לדעת איזה דבר שנאו זיל גמור ותדע:

סופר. מלמד תינוקות: **טכסיסי.** תיקוני צרכי המלך לפי הכבוד: **שלשתן.** הגרים הללו:

בא לפני הלל, גייריה.

אמר ליה: דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, ואיך פירושה הוא זיל גמור.

שוב מעשה בגוי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש,

ושמע קול סופר שהיה אומר: "ואלה הפגדים אשר יעשו השן ואפוד"³⁹ (שמות כח, ד),

אמר: הללו למי?

אמרו לו: לכהן גדול.

אמר אותו גוי בעצמו: אלך ואתגיד בשביל שישמוני כהן גדול.

בא לפני שמאי,

אמר ליה: גיירני על מנת שתשימני כהן גדול.

דחפו באמת הבנין שבידו.

בא לפני הלל וגייריה.

אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות, לך למוד טכסיסי מלכות.

הלך וקרא, ביון שהגיע "זהו הקרב יומת" (במדבר א, נא) אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר?

אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל.

נשא אותו גר קל וחומר בעצמו:

ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם ה' קרא להם: "בני בכרי ישראל" (שמות ד, כב),

כתיב: "זהו הקרב יומת", גר הקל שבא במקלו ובתרמילו, על אחת כמה וכמה!

בא לפני שמאי,

אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? והלא כתיב בתורה: "זהו הקרב יומת"!

בא לפני הלל,

אמר לו: ענוותן הלל, ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה.

לימים נזדווגו שלשתן במקום אחד, אמרו:

קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם,

ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

³⁹ ואלה הפגדים אשר יעשו השן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט

129. לא, א-ב

רש"י

סדר זרעים. שעל אמונת האדם סומך להפריש מעשרותיו כראוי:

חוסן. לשון יורשין ועל ידי אשה נולדו יורשין:

סדר נזיקין. מושיען מזהיר לפרוש מהניזק ומהתחייב ממון:

דעת. עדיף מחכמה:

היא אוצרו. הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון:

קבעת עתים. לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ:

בפריה ורביה. היינו חוסן: צפית לישועה לדברי הנביאים:

הבנת דבר מתוך דבר. היינו דעת:

קב חומטין. ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע:

ואינו חושש. למוכרה בדמי חטין דלאו אונאה היא שהרי שמירתן בכך:

יראת שמים דומה. לפתחים חיצוניים שדרך להם נכנסים לפנימיים כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות ואם לאו אינו חש לתורתו:

בהי עייל. באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים:

(ואנא) אמינא לך. כלומר אתה מיעטת בשבחו:

אמר ריש לקיש:

מאי דכתיב: **"והיה אמונת עתיך חסן וישועות חכמת ודעת"**⁴⁰ (ישעיהו לג, ו)?

"אמונת" - זה סדר זרעים.

"עתיך" - זה סדר מועד.

"חסן" - זה סדר נשים.

"ישועות" - זה סדר נזיקין.

"חכמת" - זה סדר קדשים.

"ודעת" - זה סדר טהרות.

ואפילו הכי, **"יראת ה' היא אוצרו"** (ישעיהו לג, ו).

אמר רבא:

בשעה שמכניסין אדם לדין,

אומרים לו:

נשאת ונתת באמונה?

קבעת עתים לתורה?

עסקת בפריה ורביה?

צפית לישועה?

פלפלת בחכמה?

הבנת דבר מתוך דבר?

ואפילו הכי, אי **"יראת ה' היא אוצרו"** (ישעיהו לג, ו) - אין, אי לא - לא.

משל לאדם שאמר לשלוחו:

העלה לי כור חטין לעליה.

הלך והעלה לו.

אמר לו: עירבת לי בהן קב חומטון?

אמר לו: לאו.

אמר לו: מוטב אם לא העלייתה.

תנא דבי רבי ישמעאל:

"מערב אדם קב חומטון בכור של תבואה, ואינו חושש".

אמר רבה בר רב הונא:

כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, **לא, ב**

דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, בהי עייל?

מכריז רבי ינאי:

חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתא עביד.

אמר רב יהודה:

לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו,

שנאמר: **"והאלהים עשה שיראו מלפניו"** (קהלת ג, יד).

רבי סימון ורבי אלעזר הוו יתבי. חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא.

אמר ליה חד לחבריה: ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא.

אמר ליה אידך: ניקו מקמיה דגבר בר אוריין הוא.

אמר ליה: אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא, ואמרת לי את בר אוריין הוא!?

תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא.

דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר:

⁴⁰ והיה אמונת עתיך חסן וישועות חכמת ודעת יראת ה' היא אוצרו

רש"י

הן יראת ה'. יחידה היא היראה בעולם:

אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה"⁴¹ (דברים י, יב). וכתוב: "ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה"⁴² (איוב כח, כח), שכן בלשון יוני קורין לאחת - "הן". תסתיים.

⁴¹ ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך

⁴² ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה

130. לא, ב

רש"י

מי שאכל שום וריחו נודף כו'. פירוקא הוא כלומר הכי קאמר קרא אם רשעת מעט אל תוסף על רשעך דמי שאכל שום וריחו נודף כבר לחבריו כלום יחזור ויאכל עוד אחר ויהיה נודף יותר לזמן ארוך:

חרדין ועצבין. נוטריקון דחרצובות:

כאולם. שפתחו פתוח ורחב: זה **דרכם**. לעיל מיניה כתיב קרבם בתימו לעולם דהיינו קבורה והדר כתיב זה דרכם כסל למו כלומר יודעין הם שזו דרכם אבל כסל למו כליותיהם מחופין בחלבם מהשיב כליותיהם מחשבת סופם ושמא תאמר מחמת החלב שכחו והרי הם שוגגין ת"ל ואחריהם את העתיד לבא לנפשם אחרי אובדם בפייהם ירצו ויספרו תמיד ואעפ"כ אינן חוזרין:

דרש רב עולא:

מאי דכתיב: **"אל תרשע הרבה"** (קהלת ז, יז)?

"הרבה" - הוא דלא לירשע, הא מעט - לירשע?!

אָלָא: מי שְאָכַל שוּם וְרִיחוֹ נוֹדֵף יִחְזוּר וַיֹּאכַל שוּם אַחַר, וַיְהִי רִיחוֹ נוֹדֵף!?

דרש רבא בר רב עולא:

מאי דכתיב: **"כי אין חרצבות למוותם ובריא אולם"** (תהלים עג, ד)?

אמר הקדוש ברוך הוא: לא דיין לרשעים שאינם חרדין ועצבין מיום המיתה, אלא שלבם בריא להן כאולם.

והיינו דאמר רבה:

מאי דכתיב: **"זה דרפם כסל למו"**⁴³ (תהלים מט, יד)?

יודעין רשעים שדרפם למיתה, ויש להם חלב על כסלם.

שמא תאמר שכחה היא מהן?

תלמוד לומר: **"ואחריהם בפיהם ירצו סלה"** (תהלים מט, יד).

⁴³ זה דרפם כסל למו ואחריהם בפיהם ירצו סלה

131. לא, ב

רס"י

אפי' בפתילה נמי ליפטר. דחס על הפתילה נמי אינה צריכה המלאכה לגופה דמלאכה היינו כיבוי וכיבוי עצמו אינו צריך לו דאם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה אם מתחלה הובהבה הואיל וחס עליה כי אית בה טפי הוה ניחא ליה בה:

לעולם כר' יהודה סבירא ליה. דמשום אין צריכה לגופה לא מיפטר הואיל וצריכה לדבר אחר מלאכת מחשבת הוא וכי מכבה לה משום חייסא דשמן ונר היינו טעמא דפטור קסבר דסותר ע"מ לבנות במקומו הוי סותר כל מקלקל דשבת הוי פטור דלאו היינו מלאכת מחשבת וסותר דתנן באבות מלאכות דמחייב סותר ע"מ לבנות הוא ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו והשתא לאו קלקול הוא ור"י סבר דאם במקומו חוזר ובונה הוא דמחייב אסתירה ואי לא לא ומכבה דומיא דסותר הוא וכן קורע דומיא דסותר ולהכי תנן הקורע ע"מ לתפור וכן מוחק תנן ע"מ לכתוב דכולם סותר נינהו הלכך על הפתילה חייסה דידיה אינה אלא להדליק הלכך מכבה על מנת להדליק היינו במקומו אבל כי חס על הנר או על השמן ועל הפתילה אינו חס ואינו חושש אם משליכה אפי' צריך לשמן להדליק בו פתילה אחרת לאחר זמן בתוך נר זה אין זה סותר ע"מ לבנות במקומו שאין הכיבוי וההבערה לא בשמן ולא בנר אלא בפתילה הלכך לא שייכא סתירה ובנין אלא בפתילה וכיון דאין מחשבת סופו לחזור ולהדליק פתילה זו אין כאן עוד בנין במקום סתירה ודקתני שהוא עושה פחם כלומר מפני שהם עושין פחם מתחלתה ועומדת לחזור ולהאחזי בה אור ואיכא בנין במקום סתירה ורבותינו מפרשין נר ושמן איכא למימר מיבעי ליה למידי אחריני ולא להדליק ולי נראה שאין צריכין אנו לדוחק זה דמשום דאיכא למימר לית לן למיפטריה שהרי הוא יודע למה חס עליהן וסתם נר אינו אלא להדליק בו פתילה:

ומשכן סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא. שהיו סותרין אותו בחנייה זו ונוסעים למקום אחר וחונים וחוזרים ומקימין אותו:

כר' שמעון. דפטור ליה משום דאין צריכין לגופה וכחס על הפתילה היינו טעמא דמחייב כגון שצריך להבהבה שלא הובהבה מבעוד יום דכיבוי זה צריך לגופו שיהא הלהב נוח לאחוז בה כשיבא להדליקה:

שהוא עושה פחם. שהוא מתכוין ממש לעשותה כמין פחם עכשיו אלמא בכבוי הצריך לגופו מיירי ולא קתני שנעשית פחם מתחלתו שהובהבה דנמצא למימר טעמא משום דבת בנין היא דאיכא בנין במקום סתירה מה שאין כן בשמן ונר דלא שייך בהו בנין וסתירה:

בְּחָס עַל הַנֵּר, [בְּחָס עַל הַשָּׁמֶן, בְּחָס עַל הַפְּתִילָה - חֵיִיב. רַבִּי יוֹסִי:

פּוֹטֵר בְּנוֹלוֹ, חוּץ מִן הַפְּתִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פָּחֶם.]

רבי יוסי כמאן סבירא ליה?

אי כרבי יהודה סבירא ליה - אפילו בהגדה נמי ליחייב!
ואי כרבי שמעון סבירא ליה - פתילה נמי ליפטר!

אמר עולא:

לעולם כרבי יהודה סבירא ליה,

וקסבר רבי יוסי: סותר על מנת לבנות במקומו - הוי סותר.
על מנת לבנות שלא במקומו - לא הוי סותר.

אמר ליה רבה:

מפדי כל מלאכות ילפינן להו ממשקן,

והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא!

אמר ליה:

שאני התם, פיון דכתיב: **"על פי ה' יתנו"** (במדבר ט, כג), כסותר על מנת לבנות במקומו.

ורבי יוחנן אמר:

לעולם כרבי שמעון סבירא ליה, ומאי שנא פתילה?

כדאמר רב המנונא, ואיתימא רב אדא בר אבהו:

הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן דבההיא אפילו רבי שמעון מודי, דקא מתקון מנא.

אמר רבא:

דיקא נמי, דקתני: **"שהוא עושה פחם"**, ולא קתני: 'מפני שנעשית פחם'.
שמע מינה.

132. לא, ב - לב, א

רז"י

מתני'
בשעת לידתן. בגמרא מפרש מאי שנה שעת לידתן: גמי הכי גרסינן בנדה מאי טעמא: **בחדרי בטנה**. מקור דמה: **קלקלה**. מרדה: **רביעית דם**. חיי אדם תלויין בה: **ראשית קראתי אתכם**. ראשית תבואתה (ירמיה ב): **עסקי ראשית**. ראשית עריסותיכם (במדבר טו): **הריני נוטל נשמתכם**. ותאבד רביעית דמכם ויכבה נרכס ויבטל שם ראשיתכם ונשים נצטוו על כך כדאמרין בבראשית רבה היא איבדה חלתו של עולם שעל ידה נטרד אדה"ר שנתרם כחלה וכבתה נרו של עולם ושפכה דמו ועוד שצרכי הבית תלוין בה: **נפל תורא**. לארץ שהוא עומד לשחיטה הכל אומרים חדדו לסכינא עד שלא יקום ויהא טורח להשליכו כך הואיל ואיתרע מזלה מזומנת פורענותה לבא: **תפיש תירוס אמתא**. תרבה פשעים השפחה וכולן תלקה בחבטה אחת: תפיש תרבה: **תירוס**. פשע והתרסה: **מחטרא**. בטדו"ר {בטידור"א: **הכאה**} בלע"ז כלומר אשה עומדת ליסורי לידה על עונשה של חוה ומצרפין לה עונשין הרבה לאותו מלקות: **שבקיה לרוא**. לשיכור אינך צריך להפילו שהוא יפול מאליו כך האשה עומדת לילד משנתעברה והיא צריכה לבקש להקב"ה לפתוח רחמה והוא נמנע והיא מתה מאליה כל הני משל הדיוט נינהו: **רעיא חגרא ועיזי רהיטין**. קלים לרוץ ואינו יכול להגיען ולהלקותן על סרחונן: **אבב חוטרא מילי**. כשהיא באה לפני גדרות צאן שם הוא מדבר עמה להלקותה על פשעה ואבי דרי לבית הדיר של צאן באין לחשבון. גדרות צאן מתרגמינן חוטרין דען (במדבר לב) כלומר האשה כשהיא בבריאות פעמים שזכיותיה תולין ואין כח במקטרג להזכיר עונה אבל משהגיעה לפתח הסכנה וצריכה לנסים שם מזכירין עונותיה ומעשיה אם ראויה היא לנס אם לאו: **אבב חנואתא נפישי אחי ומרחמי**. לפתח החנות שמחלקים בו מזונות ויש שם עושר הרבה אחים והרבה אוהבים יש הכל נעשים אוהבים: **מרחמי**. אוהבים: **אבב בזיוני**. במקום שיש הפסד ועוני לא אחי ולא מרחמי כך בשעת הסכנה הורע מזלה וחשיבותה וחדלו פרקליטין שלה:

משנה

על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן:
על שאינן זהירות בנדה, בחלה, ובחלקת הנר.

גמרא

"נדה" - מאי טעמא?

אמר רבי יצחק:

היא קלקלה בחדרי בטנה, לפיכך תלקה בחדרי בטנה.

תינוח "נדה", "חלה" ו"חלקת הנר" מאי איכא למימר?

כדרךש ההוא גלילאך עליה דרב חסדא,

אמר הקדוש ברוך הוא: רביעית דם נתתי בכם, על עסקי דם הזהרתי אתכם.

לב,א

"ראשית" קראתי אתכם,

ועל עסקי **"ראשית"** (במדבר טו, כ) הזהרתי אתכם.

נשמה שנתתי בכם קרויה **"נר"** (משלי כ, כז),

על עסקי נר הזהרתי אתכם,

אם אתם מקיימים אותם מוטב, ואם לאו - הריני נוטל נשמתכם.

ומאי שנא **"בשעת לידתן"?**

אמר רבא:

נפל תורא חדד לסכינא.

אבי אמר:

תפיש תירוס אמתא, בחד מחטרא ליהוי.

רב חסדא אמר:

שבקיה לרוא, דמנפשיה נפיל.

מר עוקבא אמר:

רעיא חגרא ועיזי ריהטן - אבב חוטרא מילי, ואבי דרי חושבנא.

רב פפא אמר:

אבב חנואתא נפישי - אחי ומרחמי.

אבב בזיוני - לא אחי ולא מרחמי.

⁴⁴ קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה כל-אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם-יהוה. (ירמיהו ב,ג)

⁴⁵ ראשית עריסותכם חלה תרימו תרומה

⁴⁶ נר ה' נשמת אדם

רס"י

וגברי היאך מיבדקי. מעשים שלהם להזכיר עונם וזכותם: **כעין גשר**. כל מקום סכנה כגון קיר נטוי ויוצא לדרך: **דילמא מיפקיד**. נכרי דינא על חטאיו ומתפיסנא בהדיה: מברא ספינה שעוברין בה את הנהר: **בדיק**. הספינה שלא יהא בה נקב: **מנכין**. פוחתיין: **קטנתי מכל החסדים**. הוקטנו ונתמעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית וגו': **יומא דשותא**. שמנשבת בו הרוח דרומית חזקה המפלת חומות ועוקרת אילנות: **לביני דקלי**. שלא יפיל הרוח דקל עליו: ממנו להביא ראיה מאחר שהוא נופל צריך למצוא ממנו וממעשיו ראיה לזכות:

133. לב, א

וגברי היא מיבדקי?

אמר ריש לקיש: בשעה שעוברים על הגשר.

"גשר" ותו לא?!

אימא: כעין גשר.

רב לא עבר במברא דיתבי ביה גוי. אמר: דילמא מיפקיד ליה דינא עליה ומתפיסנא בהדיה.

שמואל לא עבר אלא במברא דאית בה גוי, אמר: שטנא בתרי אומי לא שליט.

רבי ינאי בדיק ועבר.

רבי ינאי לטעמיה, דאמר: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שפא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס - מנכין לו מזביתיו.

אמר רבי חנין:

מאי קראה?

"קטנתי מכל החסדים ומכל האמות"⁴⁷ (בראשית לב, יא).

רבי זירא ביומא דשותא, לא נפיק לביני דיקלא.

⁴⁷ קטנתי מכל החסדים ומכל האמות אשר עשית את עבדך

134. לב, א

רפ"י

מששת ימי בראשית. דכתיב
 קורא הדורות מראש (ישעיה
 מא) שנגלו לפניו הדורות
 ומעשיהם וקנס פורענותם:
 שהרי. כשניתנה תורה עדיין לא
 נפל זה והכתוב קראו נופל:
 על ידי חייב. בעייה זה שלא
 קיים מצות מעקה: אומרים
 העומדין שם:

אמר רב יצחק בריה דרב יהודה:
 לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו: הבא זכות והפטור.

אמר מר עוקבא:

מאי קראה?

"כי יפל הנפל ממנו"⁴⁸ (דברים כב, ח),

"ממנו" - להביא ראיה.

תנא דבי רבי ישמעאל:

"כי יפל הנפל ממנו" - ממנו ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית,

שהרי לא נפל, והפתוב קראו "נופל".

אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

⁴⁸ כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו

135. לב, א-ב

ר"ט

שכן דרך כל המומתים מתודין. כדתנן בסנהדרין שכל המתודה יש לו חלק כו' שכן מצינו בעכנ שאמר לו יהושע כו' בפי נגמר הדין (סנהדרין דף מד:):

לשוק. מצויים שם מריבות ובעלי דינים נכרים וישראלים:

דומה כמו שנמסר לסרדיוט. להוליכו לפני השופט:

חש בראשו. חששא בעלמא מיחוש קל:

נתנוהו בקולר. הוי טפי משנמסר לסרדיוט וגרוע מעולה לגרדום שאין דנין שם אלא להריגה ועל סרחון חמור וצריך פרקליטין גדולים:

עלה למטה. שחלה הרבה שצריך לעלות וליפול למשכב:

ואלו הן פרקליטין. שעושה למטה רצוי לבי"ד של מעלה תשובה ומעשים טובים:

באותו מלאך. שמליץ עליו זכות והוא אחד מני אלף ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה ניצול באחת של זכות שנאמר מליץ אחד מני אלף במליצתו של מלאך אין אלא אחת מאלף להגיד ישרו ומשמע נמי שהמלאך המליץ הוי אחד מני אלף דהא מלאך כתיב מכלל דהשאר מגידים עליו חובה אלא מדלא כתיב אם יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף איכא למידרשיה אמלאך ואמליצה:

ילדות. בשעת לידתן:

שלוש עבירות. הנך דמתניתין:

ילדות. בחורות ואפילו שלא בשעת לידה:

רבי אחא אומר. הילדות מתות על עון שמכבסות:

ארנא. כך היו קורין מגדלות שלהם פריטי"י {יפרייט"א: ארון} ובלשונינו משטיי"ר {מישטיי"ר: מזנון, קיטון לשמירת דברי-אוכל וכלי-בית}:

בית עם לשון ביזוי שמתקבצין בו הכל:

ולארון הקדש ארנא. אין קורין אותו ארון הקדש:

בדקי. עונות שבדקין אותן בהן בשעת סכנה כרבנן דאמרי יולדות:

דבקי. שמדבקין ומקרבין מיתה לפני זמנה כרי' אלעזר דתני יולדות:

ונמסרו לעמי הארץ. שלא מסרו לבי"ד למנות שומרין לדבר והאמינה תורה את כל אדם עליהן והן הן גופי תורה שחברים אוכלין פתן וסומכין שניטל ממנו חלה ותרומה ומעשרות והקדש נמי מסור לכל אדם להקדיש וחל הקדש ע"פ כל אדם והן גופי תורה שהיינו צריכים לחוש במטלטלין שמא הקדישו וחזר בו ואע"ג דתקון רבנן דמאי מ"מ תורה האמינתו ורבותי מפרשים הלכות הקדש כגון יין לנסכים כדמפרש בחומר בקדש (חגיגה דף כז:):

שעמי הארץ נאמנים עליו וקשיא לי אי מדרבנן קאמר דחשיב מאי דהימנוהו רבנן לא הוה ליה למיתני תרומות ומעשרות דרבנן לא הימנוהו:

תנו רבנן:

"מי שחלה ונטה למות,

אומרים לו: התודה, שכן כל המומתין מתודין.

אדם יוצא לשוק - יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט.

חש בראשו - יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר.

עלה למטה ונפל - יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון,

שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול, ואם לאו אינו ניצול.

ואלו הן פרקליטין של אדם:

תשובה ומעשים טובים.

ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות - ניצול,

שנאמר: "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו.

ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת"⁴⁹ (איוב לג, כג-כד).

רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר:

אפילו תשע מאות ותשעים באותו מלאך לחובה ואחד לזכות - ניצול,

שנאמר: "מליץ אחד מני אלף".

תנו רבנן:

"על שלש עבירות נשים מתות יולדות.

רבי אלעזר אומר:

נשים מתות ילדות.

רבי אחא אומר:

בעון שמכבסות צואת בניהם בשבת.

ויש אומרים:

על שקורין לארון הקודש 'ארנא'."

תניא:

"רבי ישמעאל בן אלעזר אומר:

בעון שני דברים עמי הארצות מתים:

על שקורין לארון הקודש: 'ארנא'.

ועל שקורין לבית הכנסת: 'בית עם'."

תניא:

רבי יוסי אומר: שלשה בדקי מיתה נבראו באשה,

ואמרי לה: שלשה דבקי מיתה.

נדה וחלה והדלקת הנר."

חדא - כרבי אלעזר.

וחדא - כרבנן.

תניא:

"רבי שמעון בן גמליאל אומר:

הלכות הקדש, תרומות ומעשרות הן הן גופי תורה,

ונמסרו לעמי הארץ."

לב,ב

⁴⁹ אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו. ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר

רש"י

אם אין לך שלם. עלות והקדשות שתדור: **משכבך**. אשתך: אל תתן את פיך. בנדר לחטיא את בשרך לחייב את בניך: לפני המלאך. גובר של הקדש: כי שגגה. בשוגג קפצתי לנדור ולא אשלם: על קולך. בשביל קול נדריך: לשוא הכיתי. בתמיה וכי בחנם הכיתים אינו אלא בשביל המוסר דהיינו תורה לא לקחו לא למדו לשון לקח: על עסקי שוא. ששקרו בנדריהם דדמי לשבועה: והא בעון נדרים אמר בברייתא קמייתא ומשני ההיא קמייתא בתר הך איתמר דמעיקרא אמר בעון ביטול תורה ובתר דשמע מר' אלעזר דשמע מר' שמעון אבוה דהוה רביה דרבי בעון נדרים אמר איהו נמי הכי: **מקרא נדרש**. למען ירבו ימיכם וימי בניכם נדרש לפניו קאי אקרא דלקמיה דמשתעי במוזוה ולא לפני פניו ולמדתם אותם את בניכם: **ולפני פניו**. ואף בעון בטול תורה קאמר:

תניא:

"רבי נתן אומר:

בעון נדרים מתה אשה של אדם.

שנאמר: "אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיד" (משלי כב, כז).

רבי אומר:

בעון נדרים בנים מתים בשהו קטנים,

שנאמר: "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך,

ואל תאמר לפני המלאך מי שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשיה ידך"⁵⁰ (קהלת ה, ד-ה).

איזה הו מעשה ידיו של אדם?

הוי אומר בניו ובנותיו של אדם".

תנו רבנן:

"בעון נדרים בנים מתים,

דברי רבי אלעזר ברבי שמעון.

רבי יהודה הנשיא אומר:

בעון ביטול תורה".

בשלמא למאן דאמר: "בעון נדרים" - כדאמרן,

אלא למאן דאמר: "בעון ביטול תורה" - מאי קראה?

דכתיב: "לשוא הפיתי את בניכם מוסר לא לקחו" (ירמיה ב, ל).

רב נחמן בר יצחק אומר:

למאן דאמר בעון נדרים נמי מהכא: "לשוא הפיתי את בניכם" על עסקי שוא.

מכדי, רבי יהודה הנשיא היינו רבי,

ורבי "בעון נדרים" קאמר!

בתר דשמעה מרבי אלעזר ברבי שמעון.

פליגי בה⁵¹ רבי חייא בר אבא ורבי יוסי,

חד אמר: בעון מזוזה.

יחד אמר: בעון ביטול תורה.

למאן דאמר: "בעון מזוזה", מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו.

ולמאן דאמר: "בעון ביטול תורה", מקרא נדרש לפניו ולפני פניו,

פליגי בה רבי מאיר ורבי יהודה.

חד אמר: בעון מזוזה,

יחד אמר בעון ציצית.

בשלמא למאן דאמר: "בעון מזוזה", דכתיב: "וכתבתם על מזוזות ביתך",

וכתיב בתריה: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם".

אלא למאן דאמר: "בעון ציצית" - מאי טעמא?

אמר רב כהנא, ואיתימא שילא מרי:

⁵⁰ טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם. אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך מי שגגה היא למה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשיה ידך

⁵¹ מעשה ידך

יט: ולמדתם אתם את-בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך.

כ: וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשערך.

כא: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יהוה לאבותיכם לתת להם כימי השמים על-הארץ (דברים יא, יט-כא).

רפ"י

גם בכנפיה נמצאו דם נפשות אביונים נקיים בשביל כנפיה שבתלת מצותם נמצאו עליהן חובת דם נפשות אביונים נקיים בניס קטנים שלא חטאו: **כמחותרת**. שאין לה פצימין הכי אמר קרא לא במחותרת פתחיהן מצאתים שלמים במצותי כי על כל אלה הכיתי דהאי קרא בתר לשוא הכיתי את בניכם כתיב: **בכנף איש יהודי**. בשכר הכנף יחזיקו בכנף עשרה אנשים מכל לשון הרי שבע מאות לשבעים לשון וארבע כנפות יש לו הרי אלפים ושמה מאות:

דְּכַתִּיב: "גם בכנפיה נמצאו דם נפשות אביונים נקיים"⁵² (ירמיה ב, לד).

רב נחמן בר יצחק אָמר:

לְמָאוּן דְּאָמַר: "בְּעוֹן מְזוּזָה" נְמִי מוֹהָבָא,

דְּכַתִּיב: "לא במחותרת מצאתים" (ירמיה ב, לד) - שְׁעָשׂוּ פְתָחִים כְּמַחְתֶּרֶת.

אָמַר רִישׁ לְקִישׁ:

כֹּל הַזֵּהִיר בְּצִיצִית זוֹכֵה וּמְשַׁמְשִׁין לוֹ שְׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת עֶבְדִּים.

שְׁנָאֵמַר: "פה אָמַר ה' צְבָאוֹת בְּיָמֵים הַהֵמָּה אֲשֶׁר יִחְזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם,

וְהִחְזִיקוּ בְּכַנְף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נִלְכָּה עִמָּכֶם" (זכריה ח, כג).

⁵² גם בכנפיה נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא-במחותרת מצאתים כי על-כל-אלה.

136. לב, ב - לג, א

סימן: שנה חלה תרומה נגזלת דינא שבועה שיפוכתא גילוויא ונבלותא.

תניא:

רבי נחמיה אומר:

בעון שנאת חנם - מריבה רבה בתוך ביתו, ואשתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו מתים נפשו קטנים.

רבי אלעזר ברבי יהודה אומר:

בעון חלה - אין ברכה במכונס, ומארה משתלחת בשערים, וזרעין זרעים ואחרים אוכלין,

שנאמר: "אף אני אעשה זאת לכם,

והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש,

וזרעתם לריק וזרעכם ואכלהו אויביכם" (ויקרא כו, טז).

אל תקרי "בהלה" אלא "בחלה".

ואם נותנין מתברכין,

שנאמר: "וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך" (יחזקאל מד, ל).

בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים - נעצרין מלהוריד טל ומטר,

והיוקר הוה, והשכר אבד, ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעין,

שנאמר: "ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו" (איוב כד, יט).

מאי משמע?

תנא רבי רבי ישמעאל:

"בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם,

יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים.

ואם נותנין מתברכין,

שנאמר: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי,

ובחנני נא בזאת אמר ה' צבאות,

אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג, י).

מאי "עד בלי די"?

אמר רמי בר חמא⁵³ אמר רב:

עד שישלבו שפתותיכם מלומר "די".

בעון גזל - הגובאי עולה, והרעב הוה, ובני אדם אוכלים בשר בניהו ובנותיהו.

שנאמר: "שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר פהר שמרון,

העשקות דלים הרצצות אביונים"⁵⁴ (עמוס ד, א),

אמר רבא:

גזון הני נשי מחוזא אדאכלן ולא עבדן.

וכתיב: "הפיתי אתכם בשדפון ובמרקון,

הרבות גנותיכם ומרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם" (עמוס ד, ט),

וכתיב: "יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל" (יואל א, ד).

וכתיב: "ויגזרו על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו איש בשר זרעו יאכלו" (ישעיהו ט, ט),

אל תקרי "בשר זרעו" אלא "בשר זרעו".

בעון עינוי הדין ועיוות הדין, וקלקול הדין, וביטול תורה - חרב וביזה רבה, ודבר ובצורת בא,

ובני אדם אוכלין ואינן שבעין, ואוכלין לחם במשקל.

דכתיב: "והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית"⁵⁵ (ויקרא כו, כה).

רס"י

שנאת חנם. שלא ראה בו

דבר עבירה שיהא מותר

לשנאותו ושונאו:

מריבה רבה. מדה כנגד

מדה:

ובניו קטנים מתים. אהבתו

ניטלת ממנו היינו נמי

במדה:

במכונס. באוצרות יין ושמן

ומתוך כך באה מארה

בשערים שמוכרים ביוקר:

בחלה. בעון חלה:

והפקדתי. כמו לא נפקד

ממנו איש (במדבר לא)

אמעט את מה שעליכם

שכנסתם כבר:

השמים נעצרים. ומתוך

שאין גשמים היוקר הוה:

ושכר אבד. שכר ריוח:

ציה גם חום. ציה כמו צווי

דברים שצויתי אתכם

בשעת החום היינו תרומות

ומעשרות:

דאכלן ולא עבדן. ונמצא

שגוזלות את בעליהן ועוד

מתוך שמלומדות במאכל

ובמשתה גורמות לבעלים

לגזול:

וכתיב. בההיא פרשה

בנבואת עמוס הכיתי

אתכם בשדפון וסיפיה

דקרא כרמיכם וזיתיכם

יאכל הגזם וכתוב ביואל

יתר הגזם דמשמע שהגזם

אינו אלא תחלת מכה

ואחריה באים ארבה וחסיל

אלמא גובאי עולה בעון גזל

וכיון דמיני גובאי עולין

רעב הוה וכיון דהרעב הוה

כתיב בישעיה ויגזור על

ימין ורעב וגוי וסיפיה

דקרא איש בשר זרועו

יאכלו:

עינוי הדין. שמאחרין

הדיינין לדונו ולא לשם

שמים אלא לאחר שהוברר

להן הדין משהין אותו:

עוות הדין. שמעוותין אותו

מודין:

קלקול הדין. שלא היו

מתונין בו לעיין כל צרכן

ונתקלקל מאליו:

חרב וביזה רבה כו'. דכתיב

נקם ברית ואין ברית אלא

תורה דכתיב אם לא בריתי

יומם ולילה והגית בו יומם

ולילה וכתוב חרב ועל ידי

חרב דהיינו משלחת גירוי

מלחמה הביזה באה וכתוב

ושלחתי דבר הרי דבר

וכתיב בשברי לכם מטה

לחם הרי בצורת וכתוב

בסוף כל הקללות יען וביען

במשפטי מאסו הרי עינוי

ועיוות וקלקול בכלל:

לג, א

⁵³ ע"פ מסורת הש"ס.

⁵⁴ שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר פהר שמרון העשקות דלים הרצצות אביונים האומרות לאדוניהן הביאה ונשתה (עמוס ד, א). וגם אני נתתי לכם נקיון שיניים בכל עריכם וחוסר לחם בכל מקומותיכם (עמוס ד, ו).

⁵⁵ והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית ונאספתם אל עריכם ושילחתי דבר בתוככם וניתתם ביד אויב

כ"ט

שבועות שוא. כל המשנה את הידוע כגון על האיש שהוא אשה שבועת שקר שאין בדאותו ניכרת ומאמין שקר לבריות: **והדרכים משתוממין.** מאין עובר:

אלא באלה. ויש במשמע בין שוא בין שקר וכתוב בשבועת שקר וחללת ובשבת ובחילול השם כתיב חילול וגמרינן משבועה:

חילול השם. אדם גדול שבני אדם למדים הימנו ואינו נזהר במעשיו נמצאו הקטנים מזולזין בתורה על ידו ואומרים זהו מבין שאין ממש בתורה ובמצות ונמצא השם מתחלל נעשה דבריו חולין:

אין אני שוכן. חורבן הבית במשמע שאין משכני בתוכם: **כי את כל התועבות.** בפרשת עריות כתיב:

ונתתי את פגריכם על פגרי גלולכם. דהיינו ע"ז וכתוב בתריה ואתכם אזרה בגוים וכתוב ושממו עליה אויביכם היושבים בה הרי שהם גולין ואויביהם יושבין במקומן:

שבתותיה. שמיטין: **ואתם בארץ אויביכם.** ולעיל מיניה כתיב ושממו עליה אויביכם:

לא ישמח. הרי צרות וגזירות ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם הרי צועקין ואינם נענין בעון מה כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה ועוד ידו נטויה לשון ועד כל שנותיו של אדם שהן ע"י שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכויותיו בעון זה:

ואין "ברית" אלא תורה,

שנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה"⁵⁶ (ירמיהו לג, כה).

וכתיב: "בשברי לכם מטה לחם ואפו עשיר נשים"⁵⁷ (ויקרא כו, כו).

וכתיב: "יען וביען במשפטי מאסו"⁵⁸ (ויקרא כו, מג).

בעון שבועת שוא, ושבועת שקר, וחילול שבת, וחילול השם - חיה רעה רבה, ובהמה נלה, ובני אדם מתמעטין,

והדרכים משתוממין.

שנאמר: "ואם באלה לא תוסרו לי"⁵⁹ (ויקרא כו, כג),

אל תקרי "באלה" אלא "באלה".

וכתיב: "השלחתי בכם את חית השדה"⁶⁰ (ויקרא כו, כב),

וכתיב בשבועת שקר: "ולא תשבועו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך"⁶¹ (ויקרא יט, יב).

ובחלול השם כתיב: "ולא תחללו את שם קדשי" (ויקרא כב, לב).

ובחלול שבת כתיב: "מחלליה מות יומת" (שמות לא, יד),

ויליף "חילול" "חילול" משבועת שקר.

בעון שפיכות דמים - בית המקדש חרב, ושכינה מסתלקת מישראל,

שנאמר: "ולא תחניפו ... ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה,

אשר אני שכן בתוכה"⁶² (במדבר לה, לג-לד).

הא אתם מטמאים אותה, אינכם יושבים בה, ואיני שוכן בתוכה.

בעון גלוי עריות, ועבודה זרה, והשמטת שמיטין ויובלות - גלות בא לעולם, ומגליו אותן, ובאין אחרים ויושבין במקומן.

שנאמר: "כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ"⁶³ (ויקרא יח, כז-כח).

וכתיב: "ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה"⁶⁴ (ויקרא יח, כה).

וכתיב: "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה"⁶⁵

ויעבודה זרה כתיב: "ונתתי את פגריכם"⁶⁶ (ויקרא, כו, ל).

וכתיב: "והשמותי את מקדשיכם ... ואתכם אזרה בגוים"⁶⁷ (ויקרא כו, לא-לג).

בשמיטין וביובלות כתיב: "אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה,

ואתם בארץ אויביכם ... כל ימי השמה"⁶⁸ (ויקרא לד, לה).

בעון נבלות פה - צרות רבות, וגזירות קשות מתחדשות,

ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואינם נענין,

שנאמר: "על פן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתמיו ואת אלמנותיו לא ירחם,

כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה" (ישעיה ט, טז).

מאי "עוד ידו נטויה"?

⁵⁶ אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי

⁵⁷ בשברי לכם מטה לחם ואפו עשיר נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם ולא תשבועו

⁵⁸ יען וביען במשפטי מאסו ואת חקותי געלה נפשם

⁵⁹ ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי

⁶⁰ והשלחתי בכם את חית השדה ושיכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיתה אתכם ונשמו דרכים

⁶¹ ולא תשבועו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני ה'

⁶² ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שופכו. ולא תטמא את הארץ אשר אתם

⁶³ יושבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל

⁶⁴ כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ. ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם

⁶⁵ ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה

⁶⁶ ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם

⁶⁷ ונתתי את פגריכם על פגרי גלולכם

⁶⁸ והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניהוחכם ... ואתכם אזרה בגוים והריקותי אחרים חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה

אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה. כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה

בשבתותיכם בשבתכם עליה

אָמַר רַב חֲנַן בַּר רַבָּא:

הַכֹּל יוֹדְעִין כְּלָהּ לְמָה נִכְנָסָה לְחוּפָּה.

אֵלָּא כָּל הַמְּנַבֵּל פִּיּוֹ אֶפִּילוֹ חוֹתֵמִין עָלָיו גְּזַר דִּין נְשָׁל שְׁבַעַיִם שָׁנָה לְטוֹבָה הוֹפְכִין עָלָיו לְרָעָה.

אָמַר רַבָּה בַּר שִׁילָא אָמַר רַב חֲסִדָּא:

כָּל הַמְּנַבֵּל אֶת פִּיּוֹ מְעַמְּקִין לוֹ גֵּיהֵנָם,

שְׁנַאֲמַר: "שׁוּחָה עֲמָקָה פִּי זְרוֹת"⁶⁹ (משלי כב, יד).

רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר:

אִף שׁוֹמֵעַ וְשׁוֹתֵק,

שְׁנַאֲמַר: "זְעוּם ה' יִפֹּל שָׁם" (משלי כב, יד).

רַש"י

הַכֹּל יוֹדְעִין כּו'. וְלֹא הוֹצֵרֵךְ לְאָדָם לִפְרֹשׁ לְמָה נִכְנָסָה וְהַמְּנַבֵּל פִּיּוֹ בַכֶּךְ אֶפִּילוֹ כּו':
שׁוּחָה עֲמָקָה. מוֹכַנְתָּ לְפִי זְרוֹת לְמִי שֶׁפִּיּוֹ זָרָה:
זְעוּם ה' יִפֹּל שָׁם. זְעוּם שֶׁל זְרוֹת הַקַּב"ה הוּא שׁוֹרָה שָׁם אֲצֵל פִּי זְרוֹת הַיּוֹשֵׁב אֲצֵלוֹ וְשׁוֹמֵעַ קְרוֹי זְעוּמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה:

⁶⁹ שׁוּחָה עֲמָקָה פִּי זְרוֹת זְעוּם ה' יִפֹּל שָׁם

רָשׁ"י

הממרק עצמו. מפנה לבו לכך ממרק עצמו משאר עסקים להתעסק בעבירות:
תמרוק ברע. הממרק ברע:
הדרוקן. חולי הוא:
של עבירה עבה. הבאה בשביל עבירה עבה בשרו מתקשה ועב ונפוח בעובי:
תפוח. שייני"ס {שיני"ש:
מוגלה { נפוח עורו על בשרו ומים בינתיים ונראה כזכוכית ורך מתוכו:
דק. בשרו דק וכחוש:
מי מפיס. מי מטיל גורל להבחין ולהודיע שאינו של עבירה עכשיו יאמרו עלי שעברתי על דת ואין הכל יודעין בגי' סימנים שאמרנו ופעמים שמשנתנין:
ידענא ביה. שמחמת רעב בא לו ואין צריך לחשדו:
והא רבא דאמור. כלומר למה חש בו והא לא הרעיב את עצמו מדקאמר ידענא ביה בנחמני מכלל דהמרעיב עצמו רע בעיניו ואי משום שהיה משהה נקביו ואמרינן בבכורות (דף סד:)
 צואה רבה הדרוקן רבה שעל שהיית נקבים הוא בא:
הא איהו אמר נפיש קטילי קדר. רבים הרוגי נקבים ממותי הדרוקן של רעב קדר לשון קדרה על שם ששופך כקדרה:
דאנסי ליה רבנן בעידניה. התלמידים הקבועים להם עת לפנוי אונסין אותו להשהות נקביו:
סימן לגסות הרוח עניות. בפרק האיש מקדש (קדושין דף מט:)
 מפרש מאי עניות עניות דתורה:
אסכרה. חולי המתחיל במעיים וגומר בגרון הנקרא בונמלאין {בו"ץ מלני"ט: **פצע חמור** }:

137. לג, א

אָמַר רַב אֲשֶׁעִיא:

כָּל הַמְמָרֵק עֲצָמוֹ לְעִבְיָהּ - חֲבוּרוֹת וּפְצָעֵין יוֹצְאִים בּוֹ. שְׁנָאֵמַר: "**חֲבוּרוֹת פְּצַע תְּמָרוֹק בְּרַע**"⁷⁰ (משלי כ, ל).
 וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוּא נִדוֹן בְּהִדְרוֹקָן,
 שְׁנָאֵמַר: "**וּמְמוֹת חֲדָרֵי בָטָן**" (משלי כ, ל).

אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַיְצָה:

סִימָן לְעִבְיָהּ הִדְרוֹקָן.

תְּנוּ רַבָּנָן:

"שְׁלֵשָׁה מִיְנֵי הִדְרוֹקָן הֵן:

שֶׁל עִבְיָהּ - עֵבֶה,

וְשֶׁל רָעַב - תְּפוּחָה,

שֶׁל בְּשָׂפִים - דֶּק,"

שְׁמוּאֵל הַקָּטָן חָשׂ בִּיהַ.

אָמַר: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי מְפִיס?

אֵיתִסִּי.

אֲבִי חָשׂ בִּיהַ.

אָמַר רַבָּא:

יְדַעְנָא בִּיהַ בְּנַחְמָנִי דְמִכְפִּין נִפְשִׁיָהּ.

רַבָּא חָשׂ בִּיהַ.

וְהָא רַבָּא הוּא דְאָמַר: נְפִישִׁי קְטִילִי קְדָר מְנַפְיָחִי כְּפָן.

שְׂאֵנִי רַבָּא דְאָנְסִי לִיהַ רַבָּנָן בְּעִידְנִיהַ בְּעַל כּוֹרְחִיהַ.

תְּנוּ רַבָּנָן:

"אֲרֻבְעָה סִימָנֵי הֵן:

סִימָן לְעִבְיָהּ - הִדְרוֹקָן,

סִימָן לְשִׁנְאָת חָנָם - יֶרְקוֹן,

סִימָן לְגִסּוֹת הָרוּחַ - עֲנִיּוֹת,

סִימָן לְלִשׁוֹן הָרַע - אֲסַכְרָה."

⁷⁰ חֲבוּרוֹת פְּצַע תְּמָרוֹק בְּרַע וּמְמוֹת חֲדָרֵי בָטָן

138. לג, א-ב

ר"י

על המעשר. האוכל פירותיו
טבלים והוא במיתה בידי שמים
וזהו מיתתו מדה במדה דדרך
גרונו נכנס במעיו:
יסכר. אסכרה:
לכרם. זה בית המדרש שיושבין
שורות שורות ככרם כך מפורש
בירושלמי בברכות:
מכה זו. אסכרה:
ראש המדברים. במצות המלך
שצוה עליו לדבר תחלה בכל
מקום כדלקמן:
פה גומר. לשון הרע והוא בא על
כך לפיכך מתחיל במעיים
ומסיים בפה שהלב מבין לספר
לשון הרע ובודה הדברים מלבו:
פה גומר. הכל יוצא מן הגרון:
דברים טמאים סלקא דעתך.
וכי עונשה מיתה דבשלמא לשון
הרע עונשה מיתה דכתיב
(תהלים קא) מלשני בستر רעהו
אותו אצמית:
מתוקנין. מעושרים שהטבל
במיתה בידי שמים כדליף באלו
הן הנשרפים (סנהדרין דף פג.).
בעון בטול תורה. דענוש נמי
מיתה כדאמרן מקרא נדרש
לפני פניו למען ירבו ימיכם הא
אם לא תלמדו יתמעטו:
נשים יוכיחו. שאינן מצוות על
דברי תורה דכתיב ולמדתם
אותם את בניכם ולא בנותיכם
ומתות באסכרה אמר להן אף
הן מבטלות את בעליהן:
תינוקות יוכיחו. שאינן בני
לימוד אמר להן אף הן בעון
שמבטלים את אביהם להוליכן
לחמה ולצונן ולפייסן באגוזים:
של בית רבן. לא בטלין ולא
מבטלין:
אם לא תדעי לך. לשמור מצותי
צאי לך ובקשי רחמים בזכות
עקבי הצאן אבות הראשונים
שהיו רגלי הצאן וחזוקם ורעי
בזכותן את גדיותיך תינוקות
שלך שלא יתפשו על משכנות
הרועים רועי הדור ופרנסיו:
ש"מ אף על לשון הרע. ולא
פליג אמעשר דהא קאמר הכא
שהם אוכלין דברים שאינן
מתוקנין:

לגב

תנו רבנן:
"אסכרה באה לעולם - על המעשר.
רבי אלעזר ברבי יוסי אומר:
על לשון הרע."

אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי:
מאי קראה?
"והמלך ישמח באלהים ותהלל כל הנשבע בו מי יסכר פי דוברי שקר" (תהלים סג, יב).

איבעיא להו:
רבי אלעזר ברבי יוסי "על לשון הרע" קאמר,
או דילמא אף על לשון הרע נמי קאמר?

תא שמע:
"ב'שננסו רבותינו לכרם ביבנה,
היו שם רבי יהודה ורבי אלעזר ברבי יוסי ורבי שמעון ונשאלה שאלה זו בפניהם:
מפה זו מפני מה מתחלת בבני מעיים וגומרת בפה?
נענה רבי יהודה ברבי אלעאי 'ראש המדברים בכל מקום' ואמר:
אף על פי שכליות יוצאות, ולב מבין, ולשון מחתך פה גומר.
נענה רבי אלעזר ברבי יוסי ואמר:
מפני שאוכלין בה דברים טמאים.
"דברים טמאים" סלקא דעתך?!

אלא שאוכלין בה דברים שאינן מתוקנים.
נענה רבי שמעון ואמר:
בעון ביטול תורה.
אמר לו: נשים יוכיחו!
שמבטלות את בעליהן.
גוים יוכיחו!
שמבטלין את ישראל.
תינוקות יוכיחו!
שמבטלין את אביהן.
תינוקות של בית רבן יוכיחו!

התם פרבי גוריון,
דאמר רבי גוריון, ואיתימא רב יוסף ברבי שמעיה:
בזמן שהצדיקים בדור - צדיקים נתפסים על הדור,
אין צדיקים בדור - תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור.

אמר רבי יצחק בר זעירי, ואמרי לה אמר רבי שמעון בן נזירא:
מאי קראה?
"אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן"⁷¹ (שיר השירים א, ח),
ואמרין: גדיים הקמושקנין על הרועים.

שמע מינה:
אף על לשון הרע נמי קאמר.
שמע מינה.

⁷¹ אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים

139. לג, ב - לד, א

ואמאי קרו ליה: "ראש המדברים בבל מקום"?

דִּיתְבִי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי שְׁמַעוֹן, וַיְתִיב יְהוּדָה בֵּן גְּרִים גְּבִייהוּ.
פֶּתַח רַבִּי יְהוּדָה וְאָמַר: כַּמָּה נְאִים מַעֲשִׂיהֶן שֶׁל אוֹמְהָ זוּ, תִּקְנֵנו שְׁוֹקִים, תִּקְנֵנו גְּשָׁרִים, תִּקְנֵנו מְרַחֲצָאוֹת.
רַבִּי יוֹסִי שֵׁתַק.

נֶעְנֶה רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְאָמַר: כָּל מָה שֶׁתִּקְנֵנו לֹא תִקְנֵנו אֶלֶּא לְצוֹרֵךְ עֲצָמוֹ.
תִּקְנֵנו שְׁוֹקִין - לְהוֹשִׁיב בֵּהֶן זִנּוּת,

מְרַחֲצָאוֹת - לְעֵדוֹ בֵּהֶן עֲצָמוֹ,

גְּשָׁרִים - לְיִטּוֹל מֵהֶן מַכֶּס.

הֲלֹךְ יְהוּדָה בֵּן גְּרִים וְסִיפֵר דְּבָרֵיהֶם, וְנִשְׁמָעוּ לְמַלְכוּת.

יְהוּדָה שִׁעֲלָה - יִתְעַלָּה.

יוֹסִי שִׁשְׁתַּק - יִגְלֶה לְצִיפּוֹרִי.

וְשְׁמַעוֹן שִׁגִּינָה - יִהְרֵג.

אֲזַל הוּא וּבְרִיה, טָשׁוּ בֵּי מְדַרְשָׁא.

כָּל יוֹמָא הָוָה מֵיִתִּי לְהוֹ דְּבִיתָהוּ רִיפְתָּא וְכוּזָא דְּמֵיא וְכַרְכִּי.

כִּי תִקְיֵף גְּזִירְתָּא אָמַר לִיה לְבָרִיה: נְשִׁים דַּעְתָּן קָלָה עֲלֵיהוֹן, דִּילְמָא מַצְעָרִי לָהּ וּמְגַלְיָא לָן.

אֲזַל טָשׁוּ בְּמַעְרְתָּא. אֵיתְרַחֲשִׁי נִיֶּסָא אִיבְרִי לְהוֹ חְרוּבָא וְעֵינָא דְּמֵיא,

וְהוֹ מִשְׁלַחֵי מְנִייהוּ וְהוֹ יִתְבִי עַד צְוֹאֲרֵיהוּ בְּחָלָא.

וְכַךְ כּוֹלֵי יוֹמָא גְּרָסִי.

בְּעֵידֵן צְלוּיִי לְבָשׁוּ מִיכֶסוֹ וּמְצִלוּ, וְהִדְר מִשְׁלַחֵי מְנִייהוּ, כִּי הִיכִי דְלָא לִיבְלוּ.

אֵיתְבוּ תְרִיסַר שְׁנֵי בְּמַעְרְתָּא.

אֵתָא אֲלֵיהוֹ וְקַם אִפִּיתְחָא דְּמַעְרְתָּא, אָמַר: מֵאֵן לוֹדְעִיה לְבַר יוֹחָאי דְּמִית קִיסַר וּבִטִיל גְּזִירְתֵיהּ.

נִפְקוּ.

חֲזוּ אִינְשֵׁי דְקָא כְּרַבִּי וְזַרְעֵי, אָמַר: מְנִיחִין חַיִּי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחַיִּי שְׁעָה?!

כָּל מְקוֹם שֶׁהֵם נוֹתְנִין עֵינֵיהוֹן מִיַּד נִשְׂרָף.

יְצַתְהָ בַת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: לְהַחְרִיב עוֹלְמֵי יְצִאתְכֶם! חִיזְרוּ לְמַעְרְתְכֶם!

הַדּוֹר אֲזַל אֵיתְבוּ תְרִיסַר יָרְחֵי שְׁתָּא. אָמַר: מִשְׁפֶּט רְשָׁעִים בְּגֵיהֶם שְׁנִים עֶשְׂרֵי חֲדָשׁ.

יְצַתְהָ בַת קוֹל וְאָמְרָה: צְאוּ מִמַּעְרְתְכֶם!

נִפְקוּ.

כָּל הִיכָא דְהוּה מַחֵי רַבִּי אֶלְעָזָר, הוּה מָסִי רַבִּי שְׁמַעוֹן.

אָמַר לוֹ: בְּנִי, דֵּי לְעוֹלָם אֲנִי וְאַתָּה.

בְּהַדִּי פְּנִיָּא דְּמַעְלֵי שְׁבִתָּא חֲזוּי הוּא סְבָא דְהוּה נְקִיט תְּרִי מְדַאנִי אָסָא וְרַהִיט בֵּין הַשְּׂמֹשׁוֹת.

אָמְרוּ לִיה: הֲנִי לְמָה לָךְ?

אָמַר לָהוּ: לְכַבּוֹד שְׁבִתָּא.

וְתִסְגִי לָךְ בְּחַד!

חַד כְּנָגְד "זְכוּר" (שְׁמוֹת כ, ח), וְחַד כְּנָגְד "שְׁמוֹר" (דְּבָרִים ה, יב).

אָמַר לִיה לְבָרִיה: חֲזִי כַּמָּה חֲבִיבִין מְצוֹת עַל יִשְׂרָאֵל.

יְתִיב דַּעְתֵּיהוּ.

שְׁמַע רַבִּי פְּנַחֶס בֶּן יְאִיר חֲתַנְיָה וּנְפַק לְאַפִּיָּה.

עֵיִלְיָה לְבִי בְּנִיה, הוּה קָא אֲרִיךְ לִיה לְבִישְׁרִיה.

חֲזִי דְהוּה בִּיָּה פִּילֵי בְּגוּפִיָּה. הוּה קָא בְּכִי וְקָא נִתְרוּ דְּמַעַת עֵינֵיה וְקָמְצוּחָא לִיה

אָמַר לוֹ: אוּי לִי שְׂרָאִיתִיד בְּכַךְ.

אָמַר לוֹ: אֲשַׁרְיֵךְ שְׂרָאִיתִנִי בְּכַךְ, שְׂאִילְמִלָּא לֹא רֵאִיתִנִי בְּכַךְ לֹא מְצִאתִי בִי כַךְ.

דְּמַעֲיַקְרָא כִּי הוּה מְקַשֵׁי רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי קוּשְׂיָא, הוּה מְפָרַק לִיה רַבִּי פְּנַחֶס בֶּן יְאִיר תְּרִיסַר פִּירוּקֵי.

לְסוּף כִּי הוּה מְקַשֵׁי רַבִּי פְּנַחֶס בֶּן יְאִיר קוּשְׂיָא הוּה מְפָרַק לִיה רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה פִּירוּקֵי.

אָמַר: הוֹאִיל וְאֵיתְרַחֲשִׁי נִיֶּסָא אֲזַיִל אֶתְקִין מִלְתָּא,

כָּסִי

בֶּן גְּרִים. בֶּן גֵּר וּגְיוּרָתָּהּ הִיא:

שֶׁל אוֹמְהָ זוּ. רוֹמִיִּים:

שׁוֹקִין. סֹדֵר מוֹשֵׁב שׁוֹקִי

עֵינֵיהוֹן וְחוֹצוֹתֵיהוֹן:

וְסִיפֵר דְּבָרֵיהֶם. לְתַלְמִידִים אוֹ

לְאִבּוֹ וְאִמּוֹ וְלֹא לְהַשְׁמִיעַן

לְמַלְכוּת וְנִשְׁמָעוּ עַל יָדוֹ

לְמַלְכוּת:

יִתְעַלָּה. לְהִיּוֹת רֹאשׁ הַמְּדַבְּרִים:

אִיבְרִי לְהוֹ חְרוּבָא. לְאִכּוֹל

פִּירוּתֵיהוֹ וְעֵינָא דְּמֵיא לְשִׁתּוֹת:

בְּחָלָא. בְּחוֹל שְׁהוּ פוּשְׁטִין

בְּגִדֵיהֶם שֶׁלֹּא יִבְלוּ וּמְכַסִּין

עֲרוֹתָן בְּחוֹל:

כְּרַבִּי. חוֹרְשִׁים:

וְעוֹסְקִין בְּחַיִּי שְׁעָה. דֹּאפְשֵׁר עַל

יָדֵי נְכָרִים וְהַקְּבִי"ה הוּא מַחְלַק

מִזּוֹן וְרִיחַ לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ:

מִשְׁפֶּט רְשָׁעִים בְּגֵיהֶם י"ב

חֻדְשֵׁי. שְׁנֵי אֲמַר (יִשְׁעִיָּה סו)

וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהִיא מְדִי חֲדָשׁ

כִּדְשָׁהּ וּמְדִי שְׁבִתָּהּ בְּשִׁבְתָּהּ יִבָּא

כָּל בֶּשֶׂר אֶף הַנְּדוּנִים בּוּ בְּמִשְׁמַע

מָה שְׁבִתּוֹת לְמִינוּי שְׁלֵהֶם אֶף

חֲדָשִׁים לְמִינוּי שְׁלֵהֶן וְהֵאֵי וְדֵאֵי

בְּפוּשְׁעֵי גֵיהֶם מִשְׁתַּעֲנֵי דְכַתִּיב

לְעִיל מִינֵיהּ וְיִצְאוּ וְרֵאוּ בְּפַגְרֵי

הַאֲנָשִׁים הַפּוּשְׁעִים בִּי הִכִּי תִנִּי

לָהּ בְּסֹדֵר עוֹלָם (פ"ו):

דֵּי לְעוֹלָם. בְּעוֹסְקֵי תוֹרָה אֲנִי

וְאַתָּה:

תְּרִי מְדַאנִי. חֲבִילוֹת שֶׁל הַדָּס

לְהַרְחִיב בְּשִׁבְתָּהּ:

מְדַאנִי. כְּמוֹ מַעֲדוֹת כִּימָה (אִיּוּב

לח):

אֲרִיךְ. מִתְקַן וּמְחַלֵּיק:

פִּילֵי. בְּקַעֲיִם סְדָקִים מַחְמַת

הַחוּל:

וּקְמַצּוּחוֹ לִיה. לְרִי שְׁמַעוֹן

שֶׁהַדְּמַעוֹת מְלוּחִין וּמְכַאֲבִין אֶת

הַמַּכָּה בְּתַחֲלָתָן:

אֶתְקִין מִלְתָּא. כְּדֹרֵךְ שְׁעֵשָׂה

יַעֲקֹב כְּשֶׁנִּיצוֹל מִיַּד עֵשׂוֹ:

דְּכָתִיב: **"וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם"**⁷² (בראשית לג, יח).

וְאָמַר רַב:

שְׁלָם בְּגוּפוֹ, שְׁלָם בְּמִמּוֹנֹו, שְׁלָם בְּתוֹרָתוֹ.

"וַיַּחֲנוּ אֶת פְּנֵי הָעִיר" (בראשית לג, יח),

אָמַר רַב:

מְטַבֵּעַ תִּיקוֹן לָהֶם.

וּשְׂמוּאֵל אָמַר:

שְׁוֹקִים תִּיקוֹן לָהֶם.

וְרַבֵּי יוֹחָנָן אָמַר:

מְרַחֲצָאוֹת תִּיקוֹן לָהֶם.

אָמַר: אֵיכָא מִילְתָּא דְּבַעֵי לְתַקּוּנֵי?

לד, א אָמְרוּ לֵיהּ: אֵיכָא דּוּכְתָא דְּאִית בֵּיהּ סִפְק טוּמְאַה ^ וְאִית לָהּ צַעְרָא לְכַהֲנִים לְאַקוּפִי.

אָמַר אֵיכָא אֵינִישׁ דִּידַע דְּאִיתַחֲזַק הָכָא טְהֵרָה?

אָמַר לֵיהּ הֵהוּא סְבָא: כָּאֵן קִיצִין בְּן זְפַאי תּוֹרְמָסִי תְרוּמָה.

עֲבַד אִיהוּ נְמִי הַכִּי, כֹּל הֵיכָא דְּהוּה קָשִׁי טְהֵרָה וְכֹל הֵיכָא דְּהוּה רַפִּי צִיּוּגָה.

אָמַר הֵהוּא סְבָא: טִיהַר בְּן יוֹחֵי בֵּית הַקְּבָרוֹת!

אָמַר לֵיהּ: אֵילְמְלִי לֹא הֵיית עֲמֵנוּ, וְאִפִּילוּ הֵיית עֲמֵנוּ, וְלֹא נִמְנִית עֲמֵנוּ יַפְה אַתָּה אֹמֵר.

עֲכָשִׁיו שְׁהֵיית עֲמֵנוּ, וְנִמְנִית עֲמֵנוּ, יֹאמְרוּ: זִנְנוֹת מִפְּרָכְסוֹת זֹו אַתְּ זֹו, תִּלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא כָּל שְׂכָן?!

יְהֵב בֵּיהּ עֵינֵיהּ וְנַח נִפְשֵׁיהּ.

נִפְק לְשׁוּקָא חֲזִיגָה לִיהוּדָה בְּן גְּרִים,

אָמַר: עֲדִיין יֵשׁ לְזָה בְּעוֹלָם? נִתְּן בּוֹ עֵינָיו וְעֵשְׂהוּ גֵל שֶׁל עֲצָמוֹת.

רַשִׁ"י

שלם בגופו. שנתרפא מצלעתו:

שלם בתורתו. שלא שכח

תלמודו מפני טורח הדרך:

תיקן להם. דברי חן וחנייה ולי

נראה מויקן את חלקת השדה

לשון תיקון:

ואית להו צערא לאקופי. שהיה

אותו שוק שהספק בו מקום

מעבר העיר לרבים והכהנים לא

היו יכולין ליכנס שם מפני

טומאה וצריך להקיף דרך אחר

ארוך:

איכא דיידע דאיתחזק טהרה.

בהאי שוק מימיו שלא היה בית

הקברות גמור ולא ניתן לפנותו:

כאן קיצץ בן זכאי. שתלן ועקרו

לאחר גידולן:

תורמסי תרומה. הצריכות

לשמרן בטהרה וגם הוא היה

כהן כדאמרין [בתוספתא

דפרה] (פ"ג) אם מה שעשו ידי

שכחתי:

עבד איהו נמי הכי. היה מקצץ

תורמסין ומשליכן שם ונעשה

נס וצף המת במקום שהוא שם

וציינו למקום הקבר הכי מפרש

בפסיקתא דפרשת העומר

ובסדר זרעים ירושלמי:

היית. במעמד:

ונמנית. הסכמת לדעתנו להיות

מן המנין:

מפרכסות זו את זו. את שער

חברתה להיות נאה:

גל מעצמות. כמת שנרקב בשרו

ונפל מזמן הרבה:

⁷² וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שִׁכְמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפָּדָן אֲרָם וַיַּחֲנוּ אֶת פְּנֵי הָעִיר

140. לד, א

רפ"י

מתני'

עם חשכה. שאם ימהר להזכירם מבעוד יום יפשו ויאמרו עדיין יש שהות:

עשרתם. פירות האילן לסעודת שבת שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר כדאמרין במסכת ביצה (דף לד.): דשבת עונג איקרי מכל שהוא הוי עונג:

ערבתם. ערובי תחומין וחצירות והני תרי שייכי למימרינהו בלשון שאלה דשמא כבר עשו אבל בנר לא שייך הדלקתם דדבר הנראה לעין הוא:

ספק חשכה. כגון בין השמשות אין מעשרין את הודאי דתיקון מעליא הוא אע"ג דשבות בעלמא היא קסבר גזרו על השבות אף על בהש"מ:

ואין מטבילין את הכלים. דהוי נמי שבות כדאמרין במסכת ביצה (דף יח.). דנראה כמתקן כלי:

ואין מדליקין את הנרות. כ"ש דספיקא דאורייתא היא וזו ואין צריך לומר זו קתני:

אבל מעשרין את הדמאי. דלא דמי למתקן דרוב ע"ה מעשרין הן:

ומערבין. עירוב ובגמרא פריך הא תנן לעיל עם חשכה ערבתם מקמי דליהוי ספק:

וטומנין את החמין. נותנן בקופה של מוכין להיות חומם משתמר בהן אבל משחשכה ודאי אין טומנין בהן כדמפרש בגמ':

גמ'

משנה

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שָׁבַת עִם חֲשֵׁכָה, עֲשֵׂרְתָם? עֲרַבְתָּם? הַדְּלִיקוּ אֶת הַנֵּר!

סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינוֹ חֲשֵׁכָה: אֵין מַעֲשְׂרִין אֶת הַיְּהוּדָאִי, וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים, וְאֵין מְדַלִּיקִין אֶת הַנְּרוֹת. אֲבָל מַעֲשְׂרִין אֶת הַדְּמָאִי, וּמַעֲרָבִין, וְטוֹמְנִין אֶת הַחֲמִין.

גמרא

מנא הני מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי:

אמר קרא: **"וַיְדַעַת מִי שְׁלוֹם אֶהְלֶךְ וּפְקַדְתָּ נֶזֶךְ וְלֹא תִהְיֶא" (איוב, ה, כד).**

אמר רבה בר רב הונא:

אף על גב דאמור רבנן:

"שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֹמַר [בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שָׁבַת עִם חֲשֵׁכָה, עֲשֵׂרְתָם? עֲרַבְתָּם? הַדְּלִיקוּ אֶת הַנֵּר!] - צָרִיךְ לְמִימְרֵיהֶוּ בְּנִיחוּתָא, כִּי הֵיכִי דְּלִיקְבְּלֵיהֶוּ מִינֵיהּ.

אמר רב אשי:

אנא לא שמייע לי הא דרבה בר רב הונא, וקיימתי מסברא.

141. לַד, א

רַש"י

עם חשכה. מבעוד יום הוא ויש שהות לעשר ולערב:
בעירובי תחומין. תיקון מעליא דאסמכוה רבנן תחומין אקראי ואפי' למאן דאמר תחומין דרבנן כדאמרינן בעירובין (דף נא.) ילפינן מקום ממקום ומקום מניסה כו' אבל עירובי חצרות חומרא בעלמא הוא ולא מיקרי שביתה מעלייתא וספקא דבין השמשות שפיר דמי:

הא גופא קשיא:
 אַמְרַתְּ "שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבַּת עִם חֲשֵׁכָה",
 "עִם חֲשֵׁכָה" - אֵין
 סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינוֹ חֲשֵׁכָה - לֹא.
 וְהָדָר תְּנִי:
 "סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינוֹ חֲשֵׁכָה - מְעַרְב!"

סימן: בגופיא זימרא, ציפרא בחבלא דמילתא.

אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי חֲזִיָּא בַּר אֲשִׁי אָמַר רַב:
 לָא קְשִׁיָּא:
 קָאן - בְּעִירוּבֵי תְּחֻמִּין,
 קָאן - בְּעִירוּבֵי חֲצוֹת.

142. לד, א

רפ"י

בין השמשות קונה עירוב.
 שהוא תחילת קדושת היום:
נאכל. שאכלו כלב או אדם:
שעירב עליו מבעוד יום. הניח
 עירוב לסוף התחום מבעוד יום
 ולא הספיק להחשיך ממש עד
 שנאכל בין השמשות:

שניהם קנו עירוב. דלגבי האי
 שנאכל בין השמשות משוינן ליה
 ליליא ואמרינן כבר קדש היום
 בעוד העירוב קיים וקנה עירוב
 דהלכה כר' יוסי דאמר בעירובין
 (דף לה.) ספק עירוב כשר ולגבי
 דהאי שהונח עליו בין השמשות
 ונתקיים עד שחשכה משוינן
 לבין השמשות יממא ועדיין לא
 קדש היום כשהונח ונמצא
 שהיה שם כבר בשעת קניית
 עירוב:

בתרא ליקני. זה שהונח עליו בין
 השמשות:

קמא לא ליקני. שהרי נאכל
 מבעוד יום:

ה"ג ספקא דרבנן היא. כלומר
 הא מילתא דמספקא לן אי בין
 השמשות יממא או ליליא
 במילתא דרבנן איתרע לן
 בעירובי תחומין דרבנן וכל
 ספקא דרבנן לקולא:

ואמר רבא:

אמרו לו שנים: צא וערב עלינו, לאחד עירב עליו מבעוד יום, ולאחד עירב עליו בין השמשות
 זה שעירב עליו מבעוד יום - נאכל עירובו בין השמשות,
 וזה שעירב עליו בין השמשות - נאכל עירובו משחשכה,
 שניהם קנו עירוב.

מה נפשך?

אי בין השמשות יממא הוא - בתרא ליקני, קמא לא ליקני.
 ואי בין השמשות ליליא הוא - קמא ליקני, בתרא לא ליקני!

בין השמשות ספקא הוא, וספקא דרבנן לקולא.

143. לַד, א-ב

ה"ג אמר רבא מפני מה אמרו
 אין טומנין בדבר שאינו מוסיף
 הבל. כגון צמר ומוכין:
 משחשכה. כדתנן במתניתין:
 וטומנין את החמין טעמא
 דספק חשכה הא ודאי חשכה.
 אין טומנין וסתם הטמנה בדבר
 שאינו מוסיף הבל דאילו בדבר
 המוסיף הבל אפילו מבעוד יום
 אסור כדתנן בפ"ד (דף מז): אין
 טומנין לא בגפת כו' גזירה שמא
 ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה
 להטמינה וירתחנה תחילה
 ונמצא מבשל בשבת:

אי הכא בין השמשות נמי
 ניגזר. דהא שבות מעלייתא היא
 דהא איכא גזירת איסור
 דאורייתא ותנא דמתניתין אית
 ליה דגורו על השבות ביה"ש
 דקתני אין מעשרין את הודאי:
 רותחות הן. שסמוך לביה"ש
 הוא מעבירם מעל האור וליכא
 למיחש לשמא נצטננה
 וירתחנה:

מפני מה אמרו אין טומנין
 בדבר המוסיף הבל ואפילו
 מבעוד יום. כדתנן לקמן לא
 בגפת ולא בזבל ואף על גב
 דסתם הטמנה מבעוד יום הוא
 דהא אסרינן משחשכה:

ברמץ. אפר המעורב בגחלים:
 ויטמין. דהא מבעוד יום הוא:
 גזירה שמא יחתה בגחלים.
 משחשכה שבה לבשל הקדרה
 שלא בשלה כל צרכה וגזרו אף
 בבישלה כל צרכה עד שיגרוף או
 שיקטום והכי מסקינן בפרק
 כירה (דף לו): דאמר רבי קטמה
 והובערה משהין עליה חמין
 שהוחמו מבעוד יום כל צרכן
 ותבשיל שבישל כל צרכו וכן
 אמר רבי יוחנן:

אמר רבא:

מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל, משחשכה?
 גזירה שמא ירתח.

אמר ליה אביי:

אי הכי, בין השמשות נמי ניגזר!

אמר ליה:

סתם קדירות רותחות הן.

ואמר רבא:

לד, ב מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום?
 גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת.

אמר ליה אביי:

ויטמין.

גזירה, שמא יחתה בגחלים.

144. לד, ב

רש"י

מן היום ומן הלילה. כלומר ספק יש בו משניהם :
ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה. הרי ג'
 ספיקות לפיכך מטילין עליו חומר שני הימים
 ולקמן מפרש למאי הילכתא שייך לומר שמא יש
 בו משניהם :

מאדימין. שנראה אדמומית חמה בעבים :

הכסוף. השחיר :

התחתון. תחתון של כיפת הרקיע הסמוכה לארץ :

עליון. גובהה של כפה אינה ממחרת להכסוף

ולקמן פריך מאי קאמר דקשיא סיפא ארישא :

חצי מיל. זהו שיעור אורך בין השמשות ולאחר

חצי מיל הוי לילה :

כהרף עין. כשיעור קריצת עין ברפיון ולא

בחזקה :

זה נכנס. הלילה נכנס והיום יוצא יציאת זה עם

כניסת זה כשהם מתפרשין קרי בין השמשות וכל

דמקמי הכי הוי יום מעליא :

למאי הילכתא. יטילו עליו ספק שמא משניהם

יש בו בשלמא ספק כולו מן היום איכא למימר

לענין מוצאי שבת להביא אשם תלוי ספק כולו מן

הלילה לענין לילי שבת אלא חומר שניהם למאי

הילכתא :

ראה שני ביה"ש. זיבה דזב מטמא בימים

ובראיות בין שראה שתיים ביום אחד בין שראה

שתיים בשני ימים רצופים בין שראה אחת בשני

ימים כגון בין השמשות חשיב ליה כשתי ראיות

משום ימים דילפינן מלזכר ולנקבה מה נקבה

בימים אף זכר בימים וראיות בגופיה מיפרשא

כדתניא במגילה (דף ח.) מנה הכתוב שתיים

וקראו טמא כו' :

ספק לטומאה ולקרבן. ספק טמא ספק טהור

ספק חייב קרבן עם הטומאה ספק אינו חייב

קרבן אבל טמא שבעה דזב בעל שתי ראיות או

שני ימים כל תורת טומאת זבין עליו ושלישי

מביאתו לידי קרבן וזה שראה שני בין השמשות

ספק יום אחד הוא וטמא בשני ראיות או שני

ימים רצופין הן וטמא נמי בתורת ימים ספק ב'

ימים שאין רצופין הן וטהור מטומאת שבעה

אלא כבעל קרי בעלמא דלאו שתי ראיות ביום

אחד איכא ולא שני ימים רצופין איכא ספק שהן

ג' ימים רצופין דזב גמור הוא אף לקרבן כיצד

שמא בין השמשות הראשון כולו מן היום וביה"ש

השני כולו מן הלילה ונמצא יום אחד הפסק

בינתיים וטהור או שניהם מן היום דהו להו שני

ימים רצופין וכן אם שניהם מן הלילה הו להו

נמי שני ימים רצופין או שמא אם הראשון מן

הלילה והשני מן היום הו להו נמי שתי ראיות

ביום אחד וטמא שבעה בכל אלו ואין כאן קרבן

או שמא שתיהן הראיות היו מקצתן ביום

ומקצתן בלילה ויש כאן שלשה רצופים וכן אם

הראשונה מקצתה ביום ומקצתה בלילה והשניה

כולה מן הלילה או הראשונה כולה מן היום

והשניה מקצתה ביום ומקצתה בלילה הו להו ג'

ימים רצופין וטעון קרבן הלכך ספק אף לקרבן

ומביא חטאת העוף הבאה על הספק ואין נאכלת

דשמא לאו בר קרבן הוא ומליקת חולין נבלה :

ראה אחת ביה"ש ספק לטומאה. שמא מקצתה

ביום ומקצתה בלילה והיינו חומר ב' ימים וטמא

ז' או שמא כולה או מן היום או מן הלילה ואין

כאן אלא אחת :

תנו רבנן:

"בין השמשות:

ספק מן היום ומן הלילה?

ספק כולו מן היום?

ספק כולו מן הלילה?

מטילין אותו לחומר שני ימים.

ואיזהו הוא בין השמשות?

משתשקע החמה,

כל זמן שפני מזרח מאדימין.

הכסוף התחתון, ולא הכסוף העליון - בין השמשות.

הכסוף העליון והשנה לתחתון - זהו לילה,

דברי רבי יהודה.

רבי נחמיה אומר:

כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל.

רבי יוסי אומר:

בין השמשות - כהרף עין, זה נכנס, וזה יוצא. ואי אפשר לעמוד עליו".

אמר מר:

"מטילין אותו לחומר שני ימים".

למאי הלכתא?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע:

לענין טומאה,

כדתנן:

"דאָה שני ימים, בין השמשות - ספק לטומאה ולקרבן.

דאָה יום אחד בין השמשות - ספק לטומאה" (זבים א,ו).

145. לד, ב - לה, א

רס"י

פני מזרח מאדימים. עדיין לא הכסיף אפי' תחתון: כרוך ותני. שני הדברים בכרך אחד בתורה אחת: ואזדו לטעמייהו. דרבה סבר שיעור ביה"ש נפיש ורב יוסף סבר זוטא: פלגא דדנקא. אחד מי"ב במיל דשיעורא דרבה תלת ריבעי מילא היינו תשעה פלגי דנקא ושיעורא דרב יוסף שמונה פלגי דנקא. דנקא שתות: וחילופה. איפליגו רבה ורב יוסף בחלתא דהתם שיעורא דרב יוסף נפיש מדרבה רבה דאמר הכא תלתא אמר התם תרי ורב יוסף דאמר הכא תרי אמר התם תלתא: חלתא. כוורת: שרי לטלטולה. דתורת כלי עליה: בת תלתא. גדולה יותר מדאי ואין תורת כלי עליה:

הא גופה קשיא:

אמרת: "איזהו בין השמשות? משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין".

הא הכסיף התחתון, ולא הכסיף העליון - לילה הוא.

והדר תנא: "הכסיף התחתון, ולא הכסיף העליון - בין השמשות!"

אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל:

כרוך ותני:

"איזהו בין השמשות?"

משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין.

והכסיף התחתון ולא הכסיף העליון נמי בין השמשות,

הכסיף העליון והשנה לתחתון - לילה".

ורב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל:

משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין - יום.

הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - בין השמשות.

הכסיף העליון והשנה לתחתון - לילה.

ואזדו לטעמייהו.

דאיתמר:

שיעור בין השמשות בכמה?

אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל:

שלשה חלקי מיל.

מאי "שלשה חלקי מיל"?

אילימא: תלתא פלגי מילא - גימא: מיל ומחצה!

אלא: תלתא תילתי מילא - גימא מיל!

אלא: תלתא ריבעי מילא.

ורב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל:

שני חלקי מיל.

מאי שני חלקי מיל?

אילימא: תרי פלגי מילא - לימא: מיל!

ואלא: תרי רבעי מילא - לימא: חצי מיל!

לה, א אלא: תרי תילתי מילא.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו:

פלגא דדנקא.

וחילופה בחלתא

דאמר רבה:

חלתא בת תרי פורי - שרי לטלטולה,

ובת תלתא פורי - אסור לטלטולה.

ורב יוסף אמר:

בת תלתא פורי - נמי שרי.

כ"ז

בעי מיניה דמר. רבה:
בשעת מעשה. שהייתי צריך לדבר:
כמאן. הא דאפי' בתרתי כורי לא שרא:
קש. זנבות שבולין אשטריי"ס {**איטריי"ס: קש**} ובור ספינה אלכסנדרית. ספינה גדולה שפורשים בה לים הגדול ומי הים מלוחין ועושין כלי גדול כמין בור ונותנין לתוכו מים יפים:
לח. אין בו גודש:
שהן כוריים. ששים סאה . ביבש שהגודש מחזיק שליש בכלים שלהם שהיו עשויין כים שעשה שלמה גובהן כחצי רחבן והם עגולים:
טהורין. דאיתקש כלי עץ לשק דמיטלטל מלא וריקן וזהו אינו מיטלטל מלא דגדול יותר מדאי ואם יטלטלוהו ישבר בידיהם:

בת ארבעה כורי - אסור.

אמר אביי:

בעי מיניה דמר בשעת מעשה,
ואפילו בת תרי כורי - לא שרא לי.

כמאן?

כהאי תנא,

דתנן:

"בְּנוֹרֵת הַקֶּשׁ וּבְנוֹרֵת קָנִים וְבוֹר סְפִינָה אֶלֶכְסַנְדְּרִית,
אִף עַל פִּי שֵׁשׁ לָהֶם שׁוּלִים, וְהוּ מְחִזְקוֹת אַרְבָּעִים סָאָה בְּלַח,
שָׁהוּ בּוֹרִיִּים בִּיבֶשׁ - טְהוּרִים" (כלים טו,א).

אמר אביי:

שמע מינה: האי גודשא תילתא הוי.

146. לה, א

רַש"י

דאוי. מביט ערב שבת לראות
 אם יש שם אדמומית חמה:
פנים המאדימים את המזרח.
 לערב חמה שוקעת במערב
 וזהרורי החמה מאדימין את
 המזרח כחלון דכשהחמה נכנסת
 בה מאדמת כותל שכנגדה:
וסימנך כותא. חלון כמו
 שפירשתי:

[כַּל זְמַן שְׁפַנֵי מְזַרְח מְאָדִימִין].

אבני חזייה לרבא דקא דקא דאוי למערב.
 אומר ליה: והא תניא: "כַּל זְמַן שְׁפַנֵי מְזַרְח מְאָדִימִין!"
 אומר ליה: מי סברת "פני מזרח" ממש?
 לא, פנים המאדימין את המזרח.

איכא דאמרי:

רבא חזייה לאבני דקא דקא דאוי למזרח.
 אומר ליה: מי סברת "פני מזרח" ממש?
 פנים המאדימין את המזרח.
 וסימניך: כותא.

147. לה, א

רש"י

כרמל. הר שעל שפת הים וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים ובכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה:
כמין כברה. סלע עגול ועשוי ככברה:
זהו בארה של מרים. שהיה מתגלגל עם ישראל במדבר בזכותה של מרים דכתיב (במדבר כ) ותמת שם מרים וסמיד ליה ולא היה מים לעדה:
טהור. מלקבל טומאה וטובלין בו דלאו ככלי דמי להיות המים הנובעין ממנו כשאובין ואין לך מעין מיטלטל אלא בארה של מרים:

"רבי נחמיה אומר:

בְּדֵי שְׂיֵהָלֵךְ אָדָם מִשְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה חֲצִי מִיָּל."

אמר רבי חנינא:

הַרוּצָה לִידַע שְׂיַעוּרוּ שֶׁל רַבִּי נַחֲמִיָּה,
 יִנְיַח חֲמָה בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל,
 וַיֵּרֶד וַיִּטְבּוֹל בַּיָּם וַיַּעֲלֶה,
 וְזֶהוּ שְׂיַעוּרוֹ שֶׁל רַבִּי נַחֲמִיָּה.

אמר רבי חייא:

הַרוּצָה לְרֹאוֹת אֶת בְּאֵרָה שֶׁל מְרִיָּם,
 יַעֲלֶה לְרֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיַּצְפֶּה וַיִּרְאֶה כְּמִין כְּבֵרָה בַּיָּם, וְזוֹ הִיא בְּאֵרָה שֶׁל מְרִיָּם.

אמר רב:

מַעֲזֵן הַמֵּיטְלָטֵל - טְהוֹר.
 וְזֶהוּ בְּאֵרָה שֶׁל מְרִיָּם.

148. לה, א-ב

רפ"י

[רבי יוסי אומר:
בין השמשות - בהרף עין, זה נכנס, זה יוצא. ואי אפשר לעמוד עליו"]

אמר רבי יהודה אמר שמואל:
בין השמשות דרבי יהודה,
כהנים טובלים בו.

למאן?

אילימא: לרבי יהודה - ספקא הוא!
אלא בין השמשות דרבי יהודה לרבי יוסי כהנים טובלים בו.

פשיטא!

מהו דתימא: בין השמשות דרבי יוסי מישך שייך בדרבי יהודה,
קא משמע לן: דשלים בין השמשות דרבי יהודה,
והדר מתחיל בין השמשות דרבי יוסי.

אמר רבה בר חנה אמר רבי יוחנן:
הלכה כרבי יהודה לענין שבת,
והלכה כרבי יוסי לענין תרומה.

בשלא "הלכה כרבי יהודה לענין שבת", לחומרא.
אבל "לענין תרומה" מאי היא?

אילימא: לטבילה - ספקא היא!
אלא: לאכילת תרומה.

לה, ב

דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי.

אמר רב יהודה אמר שמואל:
כוכב אָחַד - יום,
שְׁנַיִם - בין השמשות,
שְׁלֹשָׁה - לילה.

תניא נמי הכי:

"כוכב אָחַד - יום,

שְׁנַיִם - בין השמשות,

שְׁלֹשָׁה - לילה.

אמר רבי יוסי:

לא כוכבים גדולים הנראין ביום,

ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה,

אלא בינונים."

כהנים טובלין בו. ואע"פ שצריכין
הערב שמש אחר טבילה לאכול
בתרומתן קסבר יממא הוא ויש שהות
אחריו לשקיעת החמה:

ספק הוא. לדידיה הואיל וקרי ליה בין
השמשות כוליה ספקא הוא ושמא
טבלו בלילה ואין כאן הערב שמש:
אלא בין השמשות דרבי יוסי לרבי
יהודה לא גרסינן דהא בהדיא אמר
שמואל בין השמשות דר' יהודה כהנים
טובלין בו ומאן דגרסי ליה מפרש הכי
אלא בין השמשות דר' יוסי לרבי יהודה
והכי אתמר בין השמשות דר' יוסי
לרבי יהודה כהנים טובלין בו
ואשמעינן שמואל דבין השמשות דר'
יוסי קדים לדר' יהודה ותחילת בין
השמשות דר' יהודה לר' יוסי לילא
הוא ודר' יוסי לר' יהודה יממא הוא
והא בעי הערב שמש נהי דלר' יהודה
יממא הוא מיהו היכי טביל הא בין
השמשות דר' יהודה ספק לילה הוא
וכיון דבין השמשות דר' יוסי כהרף עין
מקמי דסליק מטבילה שלים ועייל בין
השמשות דר' יהודה וספק לילה הוא
ואין כאן הערב שמש ולא מילתא היא
דליכא למימר דר' יוסי קדים מדקאמר
בסיפא אלא דרבי יהודה לר' יוסי
ופרכין פשיטא ואי הוה לן לספוקי
דדילמא דר' יוסי קדים מאי פשיטותא
טובא אשמעינן שמואל דאשמעינן דבין
השמשות דר' יהודה קדים:

פשיטא. דלר' יוסי כהנים טובלים בו
בדר' יהודה דהא ספקא דר' יוסי כהרף
עין וכל למעלה הימנו יממא הוא
ושיעוריה דר' יהודה נפיש טובא
ומעריב שמשיה:

בין השמשות דר' יוסי מישך שייך
בדר' יהודה. בסופו הוא נכלל וכי שלים
דר' יהודה לילא הוא אפי' לר' יוסי וכי
טביל בסוף בין השמשות דר' יהודה תו
ליכא הערב שמש קא משמע לן שמואל
דכל בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי
יממא הוא וכשר לטבילה והדר מתחיל
דר' יוסי והוא הערב שמש:

בשלמא הלכה כר' יהודה לענין שבת
לחומרא. כלומר מדקאמר ר' יוחנן
הלכה כר' יהודה להכי והלכה כר' יוסי
להכי ש"מ מספקא ליה הלכך על כרחך
לחומרא בעי למיזל ובשלמא כי אמר
הלכה כר' יהודה לענין שבת איכא .
למימר דלחומרא אמרה ובע"ש אמר
שאם עשה בו מלאכה מביא אשם תלוי
אבל במוצ"ש לא עבדינן כוותיה
למימרא דביה"ש דידיה לילא הוא:

אילימא לטבילה. דסי"ל דכהנים
טובלין בדר' יהודה כדקאמר ר' יוסי
והא לר' יוחנן דר' יהודה ספיקא הוא
מדלענין שבת קאי כוותיה לחומרא:
אלא לאכילה. וכולה מילתא דר' יוחנן
לחומרא דלא תימא כי שלים בין
השמשות דר' יהודה לילא הוא וניכול
וממילא נמי לענין מוצאי שבת לא
אמרינן כר' יהודה דנימא דר' יוסי
לילא הוא ושרי:

כ"ט

בשני בין השמשות. ערב שבת ומוצאי שבת בהעלם אחד אין כאן עוד אשם תלוי אלא חטאת:

ממה נפשך. אי ליליא הוא חייב על ערב שבת ושל מוצאי שבת אינו כלום ואי יממא הוא חייב על מוצאי שבת ואין של ערב שבת כלום וכגון דעבד ליה כל בין השמשות דליכא לספוקי להאי בתחילתו ולהאי בסופו: **בשיעורי דרבנן.** בין השמשות: **אתלו.** הדליקו את הנר מבעוד יום:

חזו תרנגולין. היושבים על הקורות מבעוד יום וכן העורבים בשדה:

אדאני. עשב הקרוי מלווי"א {מלו"א: חלמית (צמח בר)} ועלין שלו נוטין לצד החמה שחרית כפופין למזרח ובחצי היום זקופין ולערב כפופים מאד למערב:

149. לה, ב

אמר רבי יוסי ברבי זבדא: העושה מלאכה בשני בין השמשות, - חייב חטאת, ממה נפשך.

אמר ליה רבא לישמיעיה: אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן, אדשמשא אריש דיקלי אתלו שרגא.

ביום המעונן מאי?

במתא - חזי תרנגולא.
בדברא - עורבי.

אי נמי אדאני.

150. לה, ב

רס"י

שש תקיעות. אף התרועות במנין דסדר שלהן תקיעה תרועה ותקיעה:
להבטיל ממלאכה שבשדות. ויהא להן שהות ליכנס לעיר:
להבטיל העיר. ממלאכה:
והחנויות. ממקח וממכר:
לחלוץ תפילין. והדלקת נר ברביעית:
להדביק פת בתנור. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה שהיו ממהרים התקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש:
ותוקע ומריע ותוקע. הרי שש:
ושובת. חל שבת עליו:
מלעדור. מלחפור:
ויכנסו כולם כאחד. שלא יחשדו הנכנסים באחרונה לומר שעסקו במלאכתן אחר ששמעו קול השופר שאין הכל מכירין מי קרובים ומי רחוקים:
תריסין. הן דלתות החנויות ומסלקין אותן ומניחן ע"ג יתדות ומוכרין עליהן תבלין ושאר דברים ולערב מחזירין אותן לפתחים:
חמין. מים חמין למזוג בהן יין לשתות:
סילק המסלק. קדרות העשויות להסתלק למאכל הלילה:
והטמין המטמין. את הראויות למחרת:
חזן הכנסת. שמש הציבור:
להוליך שופרו לביתו. שהיה גג מיוחד בגובה העיר ואמצעיתה לתקוע שם ומשם מוליכו לביתו אלמא אכתי לא נקיט קדושת שבת עליהו:
לשיעורין. פעמים שביתו קרוב פעמים שביתו רחוק:
בראש גגו. שתקע שם:
שאין מטלטלין. אפילו ברשות היחיד:
והתניא שופר מיטלטל. לפי שכפוף ראשו וראוי לשאוב בו מים ולשתות התינוק:
חצוצרות. פשוטה ואינה ראויה אלא לתקוע והוי דבר שמלאכתו לאיסור ואסור משום מוקצה:

תנו רבנן:

"שש תקיעות תוקעין ערב שבת. תקיעה ראשונה - להבטיל את העם ממלאכה שבשדות. שניה - להבטיל עיר וחנויות. שלישית - להדליק את הנר. דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר: שלישית - לחלוץ תפילין, ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע, ושובת. אומר רבן שמעון בן גמליאל: מה נעשה להם לבבלים, שתוקעין ומריעין ושובתין מתוך מריעין. 'תוקעין ומריעין'? הוה להו חמשה! אלא: שתוקעין וחוזרין ותוקעין ומריעין, ושובתין מתוך מריעין. מנהג אבותיהן בידיהו".

מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: שניה - להדליק את הנר.

כמאן?

לא כרבי נתן ולא כרבי יהודה הנשיא.

אלא: שלישית להדליק את הנר.

כמאן? כרבי נתן.

תנא דבי רבי ישמעאל:

"שש תקיעות תוקעין ערב שבת. התחיל לתקוע תקיעה ראשונה - נמנעו העומדים בשדה מלעדור ומלחרוש, ומלעשות כל מלאכה שבשדות. ואין הקרובין רשאים ליכנס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחד. ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין. התחיל לתקוע תקיעה שניה - נסתלקו התריסין וננעלו החנויות. ועדיין חמין מונחין על גבי פינה, וקדירות מונחות על גבי פינה. התחיל לתקוע תקיעה שלישית - סילק המסלק, והטמין המטמין, והדליק המדליק. ושוהה כדי צליית דג קטן, ותוקע ומריע ותוקע ושובת. אומר רבי יוסי ברבי חנינא: שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו. אם כן, נתת דבריו לשיעורין! אלא מקום צנוע יש לו לחזן הכנסת בראש גגו, ששם מניח שופרו. שאין מטלטלין לא את השופר ולא את החצוצרות".

והתניא:

"שופר - מיטלטל,

וחצוצרות - אינם מיטלטלין!"

אמר רב יוסף:

לא קשיא:

כאן - בפינה,

כאן - בצבור.

רש"י

לתינוק עני. שעל הציבור לפרנסו:
הא ר' יהודה. שופר מיטלטל וחצוצרות אינן מיטלטלין דמוקצה הוא אבל שופר תורת כלי עליו כדאמרן לעיל:
הא. דקתני תרוייהו מטלטלין ר' שמעון היא דלית ליה מוקצה:
הא. דקתני אף שופר אין מיטלטלין ר' נחמיה דאמר אפי' תרווד אפי' טלית אין ניטלין אלא לצורך תשמישו המיוחד ועיקר שופר לאו לגמוע מים קאי:
ומאי שופר. דקתני בההיא דר' נחמיה דאקדמית בה לחצוצרות לאיסורא וכיון דתני אין מיטלטלין את השופר תו לא צריך למתני חצוצרות דכ"ש היא הואיל ואינו ראוי לגמע בו תינוק אלא שופר דתנא רישא הוא חצוצרות וחצוצרות דתנא בסיפא הוא שופר דאישתנו שמייהו כדרב חסדא:
לשופר של ראש השנה. אין תוקעין אלא באותו שעם הארץ קורין חצוצרות והוא שופר או אם בא עם הארץ לשאול במה יתקע אומרים לו בחצוצרות:
צפצפה. פסולה ללולב ועלה שלה עגול וקנה שלה לבן כדאמרן בסוכה:
פתורה. מתחילה היו קורין לגדול פתורה ולקטנה פתורתא ועכשיו נשתנו:
אף אנו נאמר. אף אנו יכולים להוסיף אדרב חסדא לומר שגם זה נשתנה:
הובלילא. מתחילה היו קורין להמסס הובלילא ולבית הכסות בי כסי ועכשיו נשתנו:
המסס. הוא הסמוך לבית הכסות עשוי סגלגל כמין כדור ובתוכו קליפות קליפות הרבה כגלגל של ריחים וקורין צינפי"ל {צינפי"ל: המסס, הקיבה השלישית של מעלי-הגירה} ודופנו דק מאד:
בית הכסות. סוף הכרס שקורין פאנצ"א {פנצ"א: בטן (כאן בהוראה מיוחדת של החלק הראשון בקיבת מעלי הגירה)} ויש בו עובי שקורין דובלון {דובלו"ן: פימה, כפל של שומן} ותוכו עשוי כמין כוס עובי בית הכסות דופן כפולה ודבוקין הכפלים זה בזה בשומן:
מצד א'. שלא ניקב אלא א' מן הכפלים כשרה שחבירו סותמו:
מב' צדדין. שניקבו שניהם טריפה ובבית הכסות הוא דאיכא לפלוגי בין צד א' לשני צדדין אבל בהמסס אפי' מצד א' שלא נראה הנקב לחוץ אין זו סתימה לפי שהדופן דק מאד:

אמר ליה אביי:
 ובכחיד למאי חזי?

לוא, הואיל וראוי לגמע בו מים^א לתינוק.

בציבור נמי חזי לגמע לתינוק עני!

ותו,

הא דתניא:

"בשם שמטלטלין את השופר כן מטלטלין את חצוצרות"
 מני?

הא - רבי יהודה.

הא - רבי שמעון.

הא - רבי נחמיה.

ומאי שופר נמי?

חצוצרות. כדרך חסדא.

דאמר רב חסדא:

הני תלת מילי אישתני שמייהו מכי חרב בית המקדש:

'חצוצרתא' - שופרא.

'שופרא' - חצוצרתא.

למאי נפקא מינה?

לשופר של ראש השנה.

'ערבה' - צפצפה.

'צפצפה' - ערבה.

למאי נפקא מינה?

ללולב.

'פתורה' - פתורתא.

'פתורתא' - פתורה.

למאי נפקא מינה?

למקח וממכר.

אמר אביי:

אף אנו נאמר: 'הובלילא' - בי כסי.

'בי כסי' - הובלילא.

למאי נפקא מינה?

למחט שנמצאת בעובי בית הכסות

דמצד אחד - כשירה.

משני צדדים - טריפה.

אָמַר רַב אֲשִׁי:

אָף אָנוּ נֹאמַר: 'בְּבֵל' - בּוֹרְסִיף,

'בוֹרְסִיף' - בְּבֵל.

לּוּב, לְמַאי נִפְקָא מִינָהּ?

לְגִיטֵי נָשִׁים.

רַפְ"י

לְגִיטֵי נָשִׁים. דְּקִימָא לֶן בְּנֵי
בְּבֵל בְּקִיאוּן שְׁצָרִיד לְכַתּוּב גֵּט
לְשֵׁמָה וְהַמְבִּיא גֵּט מִשֵּׁם אִין
צָרִיד לּוּמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי
נַחְתָּם וּבְנֵי שְׂאֵר אַרְצוֹת אִין
בְּקִיאוּן וְצָרִיד וְעַכְשִׁיו בְּנֵי
בּוֹרְסִיף הִיא בְּבֵל וּבְבֵל שֶׁל
עַכְשִׁיו הִיא בּוֹרְסִיף וְהֵן עָמִי
הָאֵרֶץ כְּדָאמְרִינֵן בְּעַלְמָא
(סְנַהֲדְרִין דְּף קֵט). בּוֹר שְׂאֵפִי
שֶׁנֶּטְלוּ מִימּוֹ וְאִנִּי אֹמֵר נִפְקָא
מִינָהּ לְגִיטֵי נָשִׁים לְעֵנֵן שִׁינָה
שְׁמוֹ וְשֵׁמָה וְשֵׁם עִירוֹ וְעִירָה
פְּסוּל וְצָרִיד לְכַתּוּב שֵׁם שֶׁל
עַכְשִׁיו:

הַדְרֵךְ עַלֶּךְ בְּמַה מְדַלִּיקִין